

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ОДЕСЬКА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ»
ФАКУЛЬТЕТ ЦИВІЛЬНОЇ ТА ГОСПОДАРСЬКОЇ ЮСТИЦІЇ
КАФЕДРА ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА

ШЕРЕШЕВСЬКІ ЧИТАННЯ: СПАДКОВЕ ПРАВО В УМОВАХ ВІЙНИ

МАТЕРІАЛИ
Всеукраїнської наукової конференції

*Одеса,
8 грудня 2022 року*

Одеса
2022

За загальною редакцією

доктора юридичних наук, професора Є. О. Харитонова

Упорядники-укладачі:

Лоншакова В. С. – лаборант кафедри цивільного права Національного університету «Одеська юридична академія»; *Леошко В. М.* – лаборант кафедри цивільного права НУ «ОЮА».

Група організаційного та технічного забезпечення конференції:

Харитонова О. І. – д.ю.н., професор, завідувач кафедри права інтелектуальної власності та патентної юстиції; *Гончаренко В. О.* – к.ю.н., доцент, доцент кафедри цивільного права; *Павлова В. Г.* – к.ю.н., доцент, доцент кафедри цивільного права; *Спасова К. І.* – к.ю.н., доцент кафедри цивільного права, голова наукового товариства молодих вчених, аспірантів та студентів.

Матеріали видано за авторською редакцією. Повну відповідальність за достовірність і якість поданого матеріалу несуть учасники конференції, їхні наукові керівники, рецензенти, структурні підрозділи вищих навчальних закладів та установ, які рекомендували ці матеріали до друку. Згідно з вимогами Положення про забезпечення оригінальності наукових робіт і запобігання та виявлення академічного плагіату Національного університету «Одеська юридична академія», всі подані матеріали пройшли перевірку на оригінальність і плагіат.

Шерешевські читання: спадкове право в умовах війни : матеріали
Ш 492 Всеукр. наук. конф. (Одеса, 8 грудня, 2022 р.) [Електронне видання] / за заг.
ред. д.ю.н., проф. Є. О. Харитонова ; НУ «Одеська юридична академія». –
Одеса, 2022. – 104 с. URL: <https://hdl.handle.net/11300/25145>

ISBN 978-966-928-916-2

Збірка містить матеріали доповідей з теоретичних, історичних і методологічних проблем цивільного, сімейного, римського приватного, корпоративного та ІТ права в умовах адаптації до європейського права, які були оприлюднені на Всеукраїнській конференції «Шерешевські читання: спадкове право в умовах війни», що відбулася 8 грудня 2022 року в Національному університеті «Одеська юридична академія».

Збірник спрямований на ознайомлення юридичної громадськості з дослідженням науковців у сфері сімейного права і може бути корисний як у навчальному процесі, так і в практичній діяльності.

УДК 347.65/68(477) «364»(063)

ISBN 978-966-928-916-2

© Національний університет
«Одеська юридична академія», 2022

Харитонов Євген Олегович,
доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент НАПрН України,
завідуючий кафедри цивільного права
Національного університету «Одеська юридична академія»

Харитонova Олена Іванівна,
доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент НАПрН України,
завідуюча кафедри інтелектуальної власності та патентної юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»

ВІЙНА І АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СПАДКУВАННЯ

Коли йдеться про проблеми здійснення і захисту цивільних прав «в умовах війни», першими питаннями, на які має бути отримана відповідь, це: «Що таке війна?» та «Де темпоральні та територіальні межі відносин, на які поширюються спеціальні засади правового регулювання – законодавства в цілому чи окремих його галузей?»

На перше питання відповідь дати досить складно, внаслідок невизначеності поняття «війна», навіть на самому загальному рівні його характеристики. Так, «згідно з міжнародним правом, війна – це стан справ між двома державами, або між двома групами держав, або між державою і групою держав, який супроводжується здебільшого розірванням дипломатичних відносин, подальшим призупиненням застосування загальних норм міжнародного права мирного періоду і загальною рішучістю вчинити насильницькі дії, навіть якщо такі дії насправді не мають місця». Але крім того, поширеним є термін «збройний конфлікт», відмінність якого від війни вбачають у тому, що його політична мета більш обмежена, ніж під час війни, і він не супроводжується докорінною зміною всього державного механізму на військовий лад. Припускається, що застосування терміну «війна» потребує формального її оголошення, що тягне за собою відповідні міжнародно-правові наслідки для агресора, серед іншого – притягнення до міжнародно-правової відповідальності (ст. 5 визначення агресії, прийняте Генеральною Асамблеєю ООН 14 грудня 1974 р.).

Однак у загальній ст. 2 Женевських конвенцій зазначається, що «ця Конвенція застосовуватиметься в разі оголошення війни або під час будь-якого іншого збройного конфлікту, що виник між двома або декількома Високими

Договірними Сторонами, навіть у тому випадку, якщо одна з них не визнає стану війни». Тобто у цьому документі «війна» практично ототожнюється зі «збройним конфліктом», котрий розуміється як збройна боротьба між державами (міжнародний), або між державою та антиурядовими військовими формуваннями (неміжнародний).

Зауважимо також, що початком війни вважається момент фактичного відкриття воєнних дій або формального оголошення війни, навіть якщо за цим практично не почалися воєнні дії.¹

Для нас у даному випадку визначення війни має те значення, що визнання її початку має слугувати точкою відліку для створення «законодавства війни». При цьому ситуація ускладнюється тим, що втручання рф у внутрішні справи України та російська збройна агресія почалися у 2014 році, а 24 лютого 2022 року почалася повномасштабне військове вторгнення росії. Відтак рубіж «початок» війни, а за ним і відлік «законодавства війни» виявляються досить непевними (хоча останнім часом переважає точка зору, що війна точиться з 2014 року).

Здавалося б, точніше вирішити ці питання можна, за допомогою категорії «воєнний стан», яка передбачає запровадження особливого правового режиму стосовно деяких видів відносин.

Однак це не позбавляє від необхідності прийняття низки спеціальних законів, у першу чергу тих, що регулюють найбільш поширені види суспільних відносин.

У зв'язку з цим варто зауважити, що спадкування є тим видом відносин, які невід'ємно пов'язані з війною.

Досить легко можна уявити людину, яка не прагне в умовах війни здійснювати належні їй немайнові особисті права фізичної особи, не робить кроків до оформлення встановлення або припинення шлюбу тощо. Можна також уявити людину, яка взагалі не має власності або протягом тривалого часу не має проблем зі здійсненням прав власника. Так само людина може обходитись без реалізації прав інтелектуальної власності. І навіть, без укладення договорів, що попадають у правову сферу, як свідчить досвід російської окупації, людина може обходитись тривалий час або перейти у режим «відкладеного попиту».

Водночас, щодня гинуть в боях наші військові, а в тилу – цивільні мешканці України, відкривається спадщина, потребують вирішення проблеми захисту прав спадкоємців та інших учасників відносин, що при цьому виникають. Ситуація

¹ [Поняття війни та збройного конфлікту – Міжнародне публічне право – Навчальні матеріали онлайн \(pidru4niki.com\)](http://pidru4niki.com)

ускладнюється прогалинами у правовому регулюванні відносин спадкування в умовах війни, а також порушенням в результаті російської агресії роботи нотаріату

Деякі з цих проблем після початку дев'ять років тому війни були вирішенні шляхом прийняття спеціальних законів (Закон «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України») та видання підзаконних актів (постанова Кабінету Міністрів України від 28.02.2022 № 164 «Деякі питання нотаріату в умовах воєнного стану»), але системне удосконалення законодавства у цій сфері ще чекає свої черги.

Враховуючи зазначене, далі звернемо увагу на кілька актуальних проблем у цій сфері, які здаються нам важливими.

На жаль, внаслідок військової агресії росії, маємо таку реальність, як окуповані території. І дуже частими є випадки, коли після смерті родича успадковане майно або нерухомість знаходиться в окупації.

Забезпечення реалізації права на спадкування на тимчасово окупованій території врегульовано частиною п'ятою статті 11-1 Закону України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України», якою передбачено, що вчинення нотаріальних дій щодо спадкових справ, які були зареєстровані у Спадковому реєстрі до початку тимчасової окупації, але не закінчені, здійснюється будь-яким нотаріусом на підконтрольній Уряду України території за зверненням спадкоємця. При цьому тимчасово окупованою територією визначається в умовах воєнного стану рішенням Ради національної безпеки і оборони України, введеним у дію указом Президента України. Однак, Рада національної безпеки і оборони України на сьогодні не прийняла рішення щодо територій, на які 24.02.2022 вторглася російська федерація і де наразі відбуваються бойові дії, тимчасова окупація, оточення (блокування). Можливим шляхом вирішення проблеми, у разі відкриття спадкової справи на тимчасово окупованій території стосовно оформлення спадкових прав на майно, яке знаходиться на тимчасово окупованих територіях, визнання права власності у порядку спадкування, можливо вирішити у судовому порядку.

Крім того, якщо спадкову справу не заведено за місцем відкриття спадщини, в умовах воєнного або надзвичайного стану спадкова справа заводиться за зверненням заявника будь-яким нотаріусом України, незалежно від місця відкриття спадщини².

² <https://minjust.gov.ua/m/spadkuvannya-mayna-ta-neruhomosti-na-timchasovo-okupovaniy-teritorii>

Існує також проблема спадкування осіб, що перебувають у фактичних шлюбних відносинах на тимчасово окупованій території. Такі особи за чинним законодавством не є спадкоємцями за законом. Разом із тим, спадкодавець позбавлений можливості скласти заповіт на тимчасово окупованій території. На наш погляд, доцільно встановити в законодавстві, що особи, які доведуть спільне проживання, ведення спільного господарства, взаємну турботу одне про одного тощо, включаються до числа спадкоємців за законом. При цьому, має йтися не тільки про так звані фактичні шлюбні відносини, але й інші випадки «соціального партнерства», а також можливість спадкування чужих (осиротілих) дітей, про яких постійно піклувався спадкодавець.

Завершити хочемо загальним зауваженням, що аномальні випадки спадкування, пов'язані з війною, мають бути враховані при рекодифікації цивільного законодавства, попри те, що офіційна концепція оновлення цивільного законодавства, ці ситуацій взагалі не торкається.

Давидова Ірина Віталівна

*доктор юридичних наук, професор, професор кафедри цивільного права
Національного університету «Одеська юридична академія»*

УПРАВЛІННЯ УСПАДКОВАНИМ МАЙНОМ ДИТИНИ

Власником майна може бути будь-яка фізична особа незалежно від віку та обсягу дієздатності. Отже, не є виключенням й малолітні та неповнолітні особи (діти), адже їм може бути подаровано певне майно або ж вони можуть виступати у якості спадкоємців.

Враховуючи те, що дитина відповідно до діючого законодавства не має можливості в повній мірі наявним в її власності майном, таку функцію виконують законні представники, зокрема, батьки.

Аналіз діючого законодавства, зокрема, Сімейного кодексу України, дає можливість зробити висновок, що повноваження щодо управління майном малолітньої і неповнолітньої особи досить сильно різняться. В повній мірі термін «управління» використовується саме коли мова йде про малолітніх осіб. Однак навіть малолітня особа має право самостійно визначати свої потреби та інтереси, які повинні бути обов'язково враховані батьками при управлінні майном дитини.

Отже, будучи власником майна та визначившись у колі своїх інтересів (вивчення мов, музичні заняття тощо) малолітня особа має повне право вимагати, аби батьки які управляють її майном, спрямовували отримані від такого майна доходи на розвиток її здібностей та інтересів.

В межах такого управління успадкованим майном дитини може бути здійснено безліч різних дій, зокрема, господарська діяльність (переобладнання, ремонт тощо), вчинення у встановленому законом порядку правочинів з майном дитини (купівля-продаж, оренда тощо).

Отже, якщо таке майно належить малолітній особі, то правочини щодо нього (які можуть бути здійснені батьками) можна поділити на три блоки:

- правочини, які батьки мають право вчиняти вільно – це такі правочини, які не входять у другу та третю категорію, а також якщо вони здійснені в інтересах дитини;

- правочини, які батьки мають право вчиняти з дозволу органу опіки та піклування – мають вичерпний перелік, визначений законодавцем. Саме ці правочини на практиці є найбільш оспорюваними, маніпулятивними тощо. Дозвіл органу опіки та піклування на вчинення правочинів щодо нерухомого майна дитини надається, зокрема, з метою гарантування збереження її права на житло. Нотаріуси, у свою чергу, повинні вимагати у батьків такі дозволи під час укладання договорів, які підлягають нотаріальному посвідченню та (або) державній реєстрації;

- правочини, які батьки взагалі не мають права вчиняти з майном дитини – а саме це дарування від імені дитини та зобов'язання від імені дитини порукою.

Враховуючи той факт, що неповнолітні вже мають ширший перелік повноважень порівняно з малолітніми особами, в тому числі і щодо управління своїм майном, вони можуть виявити бажання витини правочини щодо нього. Необхідність отримання згоди на вчинення таких правочинів не лише від батьків, а й від органів опіки та піклування є обґрунтованим та закономірним, та направлене на забезпечення захисту прав та інтересів неповнолітніх осіб сторонньою структурою, яка має неупереджено оцінити можливі ризики, вплив на неповнолітню особу недобросовісних осіб тощо, та не допустити вчинення правочину всупереч інтересам даної дитини.

Обидва батька є рівноцінними законними представниками дитини та обидва мають діяти в її інтересах. Виходячи з даного положення законодавець передбачає, що вчинення одним із батьків правочину щодо майна малолітньої дитини є дією «за згодою другого з батьків». Однак на практиці не завжди так.

Тому дія того з батьків, хто вчинив правочин (але не будь-який, а лише той що виходить за межі дрібного побутового), може бути оспорена другим з батьків (не згодного з такою дією). Враховуючи необхідність вчинення правочинів «в інтересах дитини» логічним є обґрунтування такого оспорення саме на підставі того, що «не вчинення» відповідної дії в більшій мірі відповідає інтересам дитини. Якщо ж мова йде про вчинення правочину стосовно нерухомого майна або ж транспортного засобу малолітнього, то законодавець напряду вимагає «наявність письмової нотаріально засвідченої згоди другого з батьків». Така норма попереджує велику кількість суперечок та зменшує кількість судових спорів, які б могли виникнути.

Однак, не завжди є можливість отримати згоду другого з батьків на вчинення правочину за наявності об'єктивних причин. Законодавець визначив такі причини в наступному: 1) той з батьків, хто проживає окремо від дитини протягом не менш як шість місяців, не бере участі у вихованні та утриманні дитини; 2) місце проживання другого з батьків невідоме. Також до об'єктивних причин неможливості отримання такої згоди можна віднести: смерть другого з батьків, визнання його безвісти відсутнім або оголошення померлим.

Управляти майном дитини батьки здійснюють до моменту виникнення у дитини необхідного обсягу дієздатності, яка б надавала можливість самостійно здійснювати відповідне управління.

Крім вчинення правочинів щодо майна, важливим є й питання щодо використання доходу від такого майна. Тут знов таки все буде залежати від того про яку саме дитину йде мова – про малолітню чи неповнолітню.

Враховуючи те, що деякі види майна можуть приносити дохід (дивіденди, орендна плата, виплати за земельні паї тощо), законодавець дозволяє батькам (як законним представникам дитини) розпоряджатися таким доходом (на відміну від можливості розпоряджатися самим майном дитини). Якщо власником такого майна є малолітня особа, то батьки самі можуть вирішувати на які потреби сім'ї (не лише дитини-власника майна) витратити дохід, отриманий від такого майна. Разом з тим, законодавець все одно обмежує батьків у розпорядженні такими коштами, тобто вони не можуть бути витрачені необґрунтовано, наприклад, на гральні автомати тощо. Хоча використання терміну «потреби сім'ї» і є достатньо широким, однак уточнення «невідкладні» ще більше його звужує. Зокрема, до «невідкладних» можна віднести витрати на харчування, лікування, одяг, обладнання житла, оплату комунальних послуг тощо.

За умови, коли дитина-власник майна набула віку 14ти років (стала неповнолітньою), вона може сама розпоряджатися доходом, отриманим від свого майна. Враховуючи розширення обсягу дієздатності у таких осіб ЦК України можна стверджувати, що такі особи можуть здійснювати досить велике коло правочинів, користуючись при цьому не лише доходами у вигляді пенсій, стипендій, заробітної плати, а й такого виду пасивного доходу, як від майна. Обмеження самостійно розпоряджатися своїми доходами неповнолітньою особою може мати місце лише за наявності відповідного рішення суду, за умови що буде доведено наявність у такої особи шкідливих звичок, антисоціальної поведінки, нестабільність психічної поведінки тощо. Такі обмеження можуть бути скасовані за умови, якщо підстави такого обмеження «відпали». Також свої доходи неповнолітня дитина може (за власної ініціативи) й витратити на потреби сім'ї, як допомога батькам. Це можуть бути різного роду покупки продуктів, меблів тощо. Якщо ж відповідно до цивільного законодавства для здійснення покупки необхідним є отримання згоди батьків, то така згода має бути обов'язково отримана, аби запобігти в майбутньому можливим негативним наслідкам недійсності відповідного правочину.

*Данюк Леся Василівна,
кандидат юридичних наук, доцентка кафедри
цивільного права та процесу ДВНЗ УжНУ,
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
приватний нотаріус Ужгородського міського нотаріального округу*

*Булеца Сибілла Богданівна,
доктор юридичних наук, професорка, завідувачка кафедри
цивільного права та процесу ДВНЗ «Ужгородський національний університет»*

ОСОБЛИВОСТІ ЗМІНИ СПАДКОВОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ПРИ ВОЄННОМУ СТАНІ

Вже десятий місяць Україна живе із запровадженням воєнним станом і це все призводить до необхідності змін законодавства, особливо спадкового. Дата 24 лютого 2022 року, коли Російська Федерація повномасштабно вторглася до України закарбується в пам'яті наступних поколінь. Війна призводить до смертей і цевпливає

Наразі зупинимось на змінах, які були внесені до законодавства, яке регулює Спадкове право України [1].

Відомо, що стаття 1270 Цивільного кодексу України [2], встановлює строки для прийняття спадщини. Так, для прийняття спадщини встановлюється строк у шість місяців, який починається з часу відкриття спадщини. Протягом цього строку до нотаріуса подається заява про прийняття чи відмову від спадщини, особисто спадкоємцем або направлятися поштою, підпис спадкоємця на якій обов'язкова повинно бути нотаріально засвідчений, але Постановою Кабінету міністрів України від 28 лютого 2022 року № 164 [3] Деякі питання нотаріату в умовах воєнного стану, було встановлено, що перебіг строку для прийняття спадщини або відмови від її прийняття зупиняється на час дії воєнного стану, але не більше ніж на чотири місяці. Свідectво про право на спадщину видається спадкоємцям після закінчення строку для прийняття спадщини. Ці зміни, щодо зупинення строків були конче необхідні негайно, так, як не працювали Єдині та Державні Реєстри Міністерства юстиції України, що могло привести до порушення законних прав спадкоємців.

Згідно із статтею 1221 Цивільного Кодексу України [2] передбачено, що місцем відкриття спадщини є останнє місце проживання спадкодавця. На підставі

поданої заяви про прийняття спадщини чи відмову від прийняття спадщини, нотаріусом заводиться спадкова справа та реєструється в Спадковому реєстрі, у книзі обліку і реєстрації спадкових справ, Алфавітній книзі обліку спадкових справ.

Також постановою Кабінету Міністрів України від 06.03.2022 № 209 [4] були внесені зміни до постанови Кабінету Міністрів України від 28.02.2022 № 164 «Деякі питання нотаріату в умовах воєнного стану» та встановлено, що на час дії воєнного стану перебіг строку для прийняття спадщини зупиняється. Указом Президента України від 24.02.2022 № 64 «Про введення воєнного стану в Україні» із 05 години 30 хвилин 24 лютого 2022 року строком на 30 діб в Україні введено воєнний стан, строк дії якого продовжено Указом Президента України від 14.03.2022 № 133 з 05 години 30 хвилин 26 березня 2022 року строком на 30 діб. А наказом Міністерства юстиції України від 11.03.2022 № 1118/5 «Про затвердження Змін до деяких нормативно-правових актів у сфері нотаріату», що набрав чинності 19.03.2022, внесені зміни, зокрема, до Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України, затвердженого наказом Міністерство юстиції України від 22.02.2012 № 296/5. Так, серед іншого, передбачено, що в умовах воєнного або надзвичайного стану спадкова справа заводиться за зверненням заявника будь-яким нотаріусом України, незалежно від місця відкриття спадщини. Спадкова справа підлягає обов'язковій реєстрації у книзі обліку і реєстрації спадкових справ, Алфавітній книзі обліку спадкових справ та у Спадковому реєстрі. В умовах воєнного або надзвичайного стану за відсутності доступу до Спадкового реєстру нотаріус заводить спадкову справу без використання цього реєстру та перевіряє наявність заведеної спадкової справи, спадкового договору, заповіту протягом п'яти робочих днів з дня відновлення такого доступу. Якщо за результатами перевірки відомостей Спадкового реєстру встановлено наявність раніше заведеної спадкової справи без використання Спадкового реєстру спадкова справа передається до нотаріуса, яким раніше заведено спадкову справу, в порядку, передбаченому підпунктом 2.7 цього пункту. Якщо наявність такої справи не встановлено, здійснюється реєстрація спадкової справи в Спадковому реєстрі. Забороняється видача свідоцтва про право на спадщину у спадковій справі, заведеній без використання Спадкового реєстру, до її реєстрації у Спадковому реєстрі.

Відповідні зміни також були внесені до Положення про Спадковий реєстр, затвердженого наказом Міністерства юстиції України від 07.07.2011 № 1810/5 [5].

Дана постанова, що регулює порядок заведення спадкової справи будь-яким нотаріусом на території України надала можливість спадкоємцям скористуватися своїми законними правами, так як, якщо спадкодавець на момент смерті постійно проживав та був зареєстрований на тимчасово окупованих територіях, чи на територіях де ведуться бойові дії, спадкоємці не могли б скористатися своїми законними правами щодо заведення спадкової справи, були б позбавлені законного права. Це стосується і внутрішньо переміщених осіб.

Також слід зазначити, що 01.04.2022 року, згідно Наказу № 1307/5 Міністерства юстиції України [6] затверджено Перелік адміністративно-територіальних одиниць, в межах яких припиняється доступ користувачів до єдиних та державних реєстрів, держателем яких є Міністерство юстиції України, в умовах воєнного стану. Спадковий реєстр є одним з таких реєстрів. Перелік адміністративно-територіальних одиниць, в межах яких припиняється доступ користувачів до єдиних та державних реєстрів, держателем яких є Міністерство юстиції України, змінюється, про що, Міністерством юстиції України, вносяться зміни до вищевказаного наказу.

Згідно постановою Кабінету Міністрів України від 24.06.2022 № 719 [7] (далі – Постанова) п. 3 встановлено, що перебіг строку для прийняття спадщини або відмови від її прийняття зупиняється на час дії воєнного стану, *але не більше ніж на чотири місяці*. Свідоцтво про право на спадщину видається спадкоємцям після закінчення строку для прийняття спадщини.

З урахуванням останніх змін пунктом 3 Постанови встановлено граничний строк зупинення перебігу такого строку – *4 місяці*. Таким чином, для спадщини, 6-місячний строк для прийняття якої не сплинув до набрання чинності пунктом 3 Постанови або яка відкрилася під час дії воєнного стану, строк для прийняття (відмови від) спадщини становитиме 10 місяців. При цьому строк для прийняття (відмови від) спадщини, яка відкрилася під час дії воєнного стану, може бути меншим ніж 10 місяців у разі припинення або скасування воєнного стану.

Наприклад:

- 1) якщо спадщина відкрилася 5 січня 2022 р., то строк для прийняття (відмови від) спадщини спливає 5 листопада 2022 р., видача свідоцтва проводиться з 6 листопада 2022 р;
- 2) якщо спадщина відкрилася 1 травня 2022 р., то строк для прийняття (відмови від) спадщини спливає 1 березня 2023 р., видача свідоцтва проводиться з 2 березня 2023 року, якщо воєнний стан не буде припинено або скасовано раніше;

3) якщо спадщина відкриється 10 липня 2022 р., то строк для прийняття (відмови від) спадщини спливає 10 травня 2023 р., видача свідоцтва проводиться з 11 травня 2023 р., якщо воєнний стан не буде припинено або скасовано раніше;

4) якщо спадщина відкрилася менше ніж за 4 місяці до дня припинення чи скасування воєнного стану, то строк для прийняття (відмови від) спадщини спливає через 6 місяців з дня, наступного за днем припинення чи скасування воєнного стану.

Положення пункту 3 Постанови прийнято Кабінетом Міністрів України за відсутності у ЦК України особливостей оформлення спадщини під час дії воєнного стану. Так, частина третя статті 1272 ЦК України передбачає виключно судовий порядок надання додаткового строку для прийняття спадщини спадкоємцеві, який пропустив строк для прийняття спадщини з поважної причини та не встановлює особливостей на випадок воєнного стану, коли для дуже багатьох спадкоємців існують очевидно поважні причини пропуску строку (мовою процесуального законодавства – «загальновідомі обставини») у поєднанні з не менш очевидними труднощами для подання відповідного позову до суду.

З огляду на це необхідно наголосити, що воєнні дії є різновидом непереборної сили найбільш критичного порядку. Їх вплив на цивільні відносини часто є настільки масштабним, що норми, які регулюють розгортання таких відносин в умовах мирного часу, під час дії воєнного стану виявляються абсолютно неадекватними реаліям поточного моменту.

Водночас цивільне законодавство має внутрішній механізм гнучкої самоадаптації, наріжним каменем якої виступають загальні засади цивільного законодавства, артикульовані у статті 3 ЦК України. Законодавець може помилятися з формулюванням окремої норми, однак практично ніколи – з принципами. Загальні засади цивільного законодавства є камертоном, за яким здійснюється перевірка «працездатності» як окремих положень цивільного законодавства, так і відповідних правозастосовчих рішень.

В обговорюваному випадку ключовими застосовними принципами є *неприпустимість позбавлення права власності* (пункт 2 частини першої статті 3 ЦК України), а також *справедливість, добросовісність та розумність* (пункт 2 частини першої статті 3 ЦК України).

Беззастережне застосування під час дії воєнного стану частини першої статті 1270 та частини третьої статті 1272 ЦК України призводить до порушення або принаймні очевидної загрози порушення обох названих принципів. Так,

спадкоємець, який через воєнні дії своєчасно не подав заяву про прийняття спадщини, опиняється в становищі людини, якої позбавлено відповідної власності. Водночас інший спадкоємець, який зміг подати заяву про прийняття цієї спадщини з дотриманням встановленого законом строку, отримує частину спадщини, яка за звичного плину подій йому не б не належала. Це, безумовно, є грубим порушенням принципів справедливості, добросовісності, розумності, одним із проявів яких є забезпечення балансу інтересів кредитора та боржника, а також інтересів кількох кредиторів щодо одного і того самого майна.

Певна затримка (не більше 4 міс.) із видачею свідоцтва про право на спадщину окремим спадкоємцям вражає їх інтереси у співставній (а частіше – набагато меншій) мірі порівняно з інтересами спадкоємців, які опинилися під дією тяжких обставин воєнного часу, у разі беззастережного застосування частини першої статті 1270 та частини третьої статті 1272 ЦК України.

Таким чином, пункт 3 Постанови спрямований на реалізацію загальних засад цивільного законодавства, визначених у статті 3 ЦК України, та має спеціальний характер (визначає особливості регулювання спадкових відносин на випадок воєнного стану).

Наразі механізмів передачі таких спадкових справ до інших регіонів чи нотаріусів не передбачено, як і не запроваджено процедури відновлення таких спадкових справ у випадку їх втрати чи знищення. Не зважаючи на зміни, введені Постановою КМУ та Наказом Міністерства Юстиції, після завершення військового стану, спадкові справи, що відкриті не за місцем відкриття спадщини, повинні будуть передаватись нотаріусам за місцем останнього проживання спадкодавця для видачі свідоцтва про право на спадщину. Однак, важливим є те що для видачі Свідоцтва про право на спадщину строк не встановлено.

Враховуючи вищезазначене можемо Основні особливості:

якщо смерть настала до введення воєнного стану і спадкоємець не встиг прийняти спадщину до 24 лютого 2022 року і в цей день не сплив шестимісячний строк, він може звернутися до нотаріуса із заявою про прийняти спадщину протягом строку, на який в державі введено воєнний стан, а також після його скасування, протягом строку, що залишився станом на 24 лютого 2022 року встановлених шести місяців;

якщо смерть настала під час воєнного стану, то згідно з Постановою перебіг шестимісячного строку для прийняття спадщини починається після закінчення або скасування воєнного стану;

під час воєнного стану, незалежно від місця відкриття спадщини, будь-який нотаріус України має право відкрити спадкову справу за заявою спадкоємця (якщо нотаріус не має доступу до Спадкового реєстру, він все одно має право відкрити спадкову справу за заявою спадкоємця). для відкриття спадкової справи. Після відновлення доступу до такого реєстру нотаріус протягом п'яти робочих днів повинен перевірити наявність заведеної спадкової справи, спадкового договору та заповіту);

отримання свідоцтва про право на спадщину під час воєнного стану неможливе;

отримання свідоцтва про право на спадщину після воєнного стану здійснюватиметься за особливим порядком (якщо спадкову справу відкрито не за місцем відкриття спадщини, її необхідно буде здати нотаріусам за місцем останнє місце проживання спадкодавця для видачі свідоцтв про право на спадщину).

Література:

1. Про затвердження Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України: Наказ Міністерства юстиції України від 22.02.2012 р. № 296/5. *Офіційний вісник України*. 2012. № 17. С. 66. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0282-12#Text>

2. Цивільний кодекс України: від 16.01.2003 р. *Офіційний Вісник України*. 2003. № 11. С. 261. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>

3. Постанова Кабінету Міністрів України від 28 лютого 2022 року № 164 «Деякі питання нотаріату в умовах воєнного стану». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/164-2022-%D0%BF#Text>

4. Постанова Кабінету Міністрів України від 06.03.2022 № 209 про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 28.02.2022 № 164 «Деякі питання нотаріату в умовах воєнного стану». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/164-2022-%D0%BF#Text>

5. Положення про Спадковий реєстр, затвердженого наказом Міністерства юстиції України від 07.07.2011 № 1810/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0831-11#Text>

6. Наказ № 1307/5 Міністерства юстиції України від 01.04.2022 року, зареєстрований в Міністерстві юстиції України 05.04.2022 року за № 386/37722. URL:

7. Постанова Кабінету Міністрів України «Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо нотаріату та державної реєстрації в

умовах воєнного стану» від 24.06.2022 № 719 змін до постанови Кабінету Міністрів України «Деякі питання нотаріату в умовах воєнного стану» від 28.02.2022 № 164.

Берназ-Лукавецька Олена Михайлівна
кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри цивільного права
Національного університету «Одеська юридична академія»,

ОСОБЛИВОСТІ УМОВ КРЕДИТУВАННЯ У ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Згідно ст. 1054 Цивільного кодексу України за кредитним договором банк або інша фінансова установа (кредитодавець) зобов'язується надати грошові кошти (кредит) позичальникові у розмірі та на умовах, встановлених договором, а позичальник зобов'язується повернути кредит та сплатити проценти [1]. З анатомії кредитної угоди можна виділити чотири визначальні особливості: кредитний договір – це домовленість двох або більше осіб; угода досягається шляхом вільного волевиявлення; договір передбачає увагу до громадського порядку та доброї моралі.

Перший і другий визначальні ознаки породжують принцип свободи договору, який визначає, що сторони можуть у межах імперативних норм права вільно укладати договори та вільно визначати їх зміст, за винятком випадків, коли зобов'язання укласти договір заборонено. У викладеному порядку кредитний договір юридично характеризується як а консенсуальний договір, тобто він вважається кредитним договором, коли сторонами досягнуто згоди щодо істотних умов договору [2].

З наведеного вище тексту визначається правовий характер щодо виконання умов договору. Таким чином, кредитний договір – це договір з послідовним виконанням – взаємні вигоди кредитора і боржника здійснюються протягом часу. Оскільки обидві сторони кредитного договору зобов'язуються одна перед одною виконувати зобов'язання, а також отримувати права одна одної, цей договір є синалагматичним за своєю природою [3].

Кредитний договір є різновидом договору позики, тобто всі положення, які стосуються процентів за договором позики, обов'язку позичальника щодо

повернення суми боргу, наслідків втрати забезпечення зобов'язання, наслідків порушення позичальником договору та деякі інші застосовуються до кредитного договору [4]. На додаток до характеристик, перерахованих вище, слід зазначити, що договір у сенсі чинних правових норм розглядатиметься лише тоді, коли він відповідає елементам договору. Першим елементом кредитного договору є предмети або частини договору. Як суб'єкти договору в цілому, вони можуть бути фізичними та юридичними особами, які мають повну дієздатність здійснювати та здійснювати свої права та обов'язки.

Суб'єкти кредитного договору називають боржником і кредитором. Перший є стороною, яка отримує позику та сплачує відсотки, інші відповідні платежі тощо, а кредитор – це особа, яка пропонує позику. Відповідно до Закону України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» кредитодавцем можуть бути банки та інші фінансові установи (кредитні спілки, лізингові компанії, ломбарди, довірчі товариства, страхові компанії, установи накопичувального пенсійного забезпечення, інвестиційні фонди і компанії та інші юридичні особи, виключним видом діяльності яких є надання фінансових послуг). Кредитодавцями також можуть фізичні особи, а саме суб'єкти підприємницької діяльності, у випадках прямо передбачених законом.

Предметом цього договору є грошові кошти в національній або іноземній валюті. Загалом, предмет договору – це не що інше, як те, що сторони хочуть досягти шляхом укладення договору. Тобто в існування договору, до об'єкта накладається кілька умов, таких як: до бути в цивільному колі; бути визначеним або визначеним; відбуватися в даний час момент або деякий час у майбутньому; бути легальними (фальшиві гроші не розглядаються як об'єкт, що відповідає правовим умовам дійсності договору).

Ще одним елементом договору є ціна. Таким чином, із змісту поняття зрозуміло, що кредитний договір укладається за плату, або кредитор, пропонуючи кредит, переслідує мету отримання певного доходу, а боржник зобов'язаний виконати. Ціна кредитної угоди представлена відсотками та іншими пов'язаними платежами або будь-яким іншим зобов'язанням придбати право вимоги або здійснити платіж, продовжити період погашення або випустити будь-яке забезпечення.

З аналізу правових норм щодо кредитного договору встановлено, що цей вид договору укладається у письмовій формі і цей факт є умовою дійсності. Таким чином, якщо письмова форма договору не дотримана, це притягує його недійсність (ст. 1055 Цивільного кодексу України). Законна угода складається

тільки за добровільної згоди сторін, які правильно розуміють умови договору і погоджуються з ними. Підписи в договорі є підтвердженням виконання цих умов. Тому довести зворотне складно.

Строк є істотною умовою кредитного договору, оскільки він на відміну від договору позики не може укладатися на умовах «до пред'явлення вимоги». Будучи сплатним видом позики кредит може бути достроково повернутий лише за згодою кредитора. Закінчення строку договору не звільняє сторони від відповідальності за його порушення, яке мало місце під час дії договору.

Як зазначено в попередніх пунктах, кожна частина кредитної угоди має можливість встановити та узгодити пропорційно договірні умови з метою досягнення спільного знаменника. Отже, учасників кредитного договору в цілому можна вважати такими, що перебувають у рівному становищі [5].

Ще одна важлива умова у кредитному договорі стосується спадкування кредитних зобов'язань. Так, згідно з Постановою Пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних та кримінальних справ від 30.03.2012 року №5 «Про практику застосування судами законодавства про вирішення спорів, що виникають із кредитних правовідносин» спадкоємці зобов'язанні погасити неустойку та нараховані проценти тільки у випадку, коли вони вчиненні позичальником за його життя.

Через агресію РФ, яка виникла 24 лютого 2022 року, неймовірна шкода завдається також і суб'єктам господарювання. Торгова-промислова палата України засвідчила форс-мажорні обставини (обставини непереборної сили) – військову агресію Російської Федерації проти України. Ці обставини до їх офіційного закінчення є надзвичайними, невідворотними та об'єктивними обставинами для суб'єктів господарської діяльності та фізичних осіб по договору, окремим податковим чи іншим зобов'язанням/обов'язком, виконання яких настало згідно з умовами договору, контракту, угоди, законодавчих чи інших нормативних актів і виконання відповідно яких стало неможливим у встановлений термін внаслідок настання таких форс-мажорних обставин [6].

Таким чином, ми бачимо, що сторонам окрім основних умов договору кредитування, бажано включати у договір також умови щодо форс-мажорних обставин. Застереження про форс-мажорні обставини розподіляє ризик втрати, якщо виконання утруднюється, затримується чи запобігається через подію, яку сторони не могли передбачати чи контролювати, серед яких центральне місце буде займати COVID, а також військова агресія Російської Федерації проти України.

Література:

1. Цивільний кодекс України: Кодекс України від 16 січня 2003 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 40. Ст. 1054.
2. Оплачко Л.П. Правове регулювання відносин за кредитним договором: автореф. дис.... канд. юрид. наук: 12.00.03; Н.-д. ін-т приват. права і підприємництва Нац. акад. прав. наук України. К., 2011. 19 с.
3. Берназ-Лукавецька О.М. Відшкодування шкоди за кредитним договорами. *Проблеми відшкодування шкоди в контексті імплементації Угоди про асоціацію Україна-ЄС*: мат. круглого столу, (м. Одеса, 06 грудня 2016 р.). О.: Фенікс, 2016. С. 25-27.
4. Берназ-Лукавецька О.М. Визначення поняття фінансового кредиту за законодавством України. *Роль права та закону в громадському суспільстві*: мат. міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 10-11 лютого 2017 року). К.: Центр правових досліджень, 2017. С. 37-39.
5. Харитонов Є.О., Харитонova О.І., Старцев О.В. Цивільне право України: Підручник. [Вид. 3, перероб. і доп]. К.: Істина, 2011. 808 с.
6. Господарський кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. № 436-IV. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2003. № 18-22. Ст. 144.

Кірсанов Олексій Володимирович,
аспірант кафедри цивільно-правових дисциплін
Одеського державного університету внутрішніх справ

КРЕДИТНИЙ ДОГОВІР: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

При аналізі зарубіжного законодавства можна визначити поняття кредитного договору. Воно достатньо схоже з українським поняттям, але містить свої відмінності. Так, за законодавством Румунії, Болгарії та Молдови, кредитний договір – це юридичний акт, за яким фінансова установа або банк, що називається кредитором або позикодавцем, передає грошову суму іншій стороні, яка називається бенефіціаром або позичальником, для використання або власності.

Розуміння змісту та положень кредитного договору є важливим, особливо в контексті договорів, пов'язаних із зобов'язаннями, які тривають кілька місяців або навіть років, тому вони впливатимуть на спосіб життя особи, яка надає кредит.

Розглянемо основні умови кредитного договору. По-перше, це мета укладення договору. По друге, це певні вимоги до самого технічного оформлення договору. Наприклад, у румунському законодавстві чітко закріплено вимога до шрифту кредитного договору. Так, відповідно до Положення про надзвичайні ситуації № 50/2010 кредитний договір повинен містити певну інформацію, виражену чітко та легко зрозуміло потенційним клієнтам. Крім того, договір позики повинен бути складений звичайним шрифтом Times New Roman розміром не менше 12. Також інформація має бути надрукована на папері чи іншому довговічному носії без абзаців і крапок дрібним шрифтом. Інформація як про кредитора, так і про особу, яка вимагає кредиту, повинна бути написана румунською мовою. Клієнт може в будь-який час запросити додаткову інформацію, а кредитор зобов'язаний надати пояснення, можливо, у примітках або доповненнях до договору [1].

По-третє, це вид кредиту. Виділяють наступні основні види кредиту: на особисті потреби, швидкий кредит, онлайн кредит, короткостроковий та кредит на авто, тощо.

Обов'язково у договорі повинна міститися повна інформація стосовно самих сторін. Наприклад, щодо кредитора, то це – адреса, електронна адреса та номер телефону фінансової установи (за потреби – ім'я та ідентифікаційні дані

особи, яка аналізувала договір). А для боржника це – ім'я чи назва юридичної особи, а також особисті дані.

Наступною важливою умовою кредитного договору виступає строк. Він встановлюється з дня надання кредитних коштів та діє до повного погашення кредитних коштів, у тому числі процентів по кредиту. Так, наприклад, у Республіці Болгарії при оформленні споживчого кредиту строк є обов'язковою умовою, яку сторони повинні вказати у договорі [2].

Також до основних умов кредитного договору можна віднести умову про проценти за кредитним договором. Саме тип процентної ставки сторони самі визначають у договорі (наприклад, змінювана або фіксована). Наприклад, у Республіці Болгарії у Законі про кредити на нерухоме майно передбачено, що банк укладаючи кредитний договір зобов'язаний вказати у ньому відсоткову ставку, чітко вказавши, яка саме вона є: фіксована або змінювана, або поєднання обох, або довідкова процентна ставка, яка прив'язана до початкової процентної ставки [3].

Обов'язково у кредитному договорі необхідно передбачити порядок погашення кредиту, нарахування та сплата процентів, санкції, що будуть діяти у випадку невиконання або порушення умов кредитного договору.

Таким чином, ми бачимо, що можна виділити основні умови кредитного договору, а також додаткові, що будуть застосовані до конкретного виду договору. Так, сторони можуть включити у договір положення про страхування майна, що передається в якості забезпечення виконання зобов'язання, питання про переуступку вимог за даним договором, надання документів про підтвердження позичальника та членів його сім'ї платоспроможності чи довідку про їх кредитну історію, тощо.

Література:

1. Що містить кредитний договір. URL: <https://www.mobilocredit.ro/blog/credite/ce-contine-contractul-de-imprumut>
2. Про споживчий кредит: Закон Республіки Болгарії. URL: <https://econ.bg/>
3. Порядок отримання кредитів: URL: <https://advokattrifonov.com/>

Маковецький Андрій Миколайович
аспірант кафедри цивільного права
Національного університету «Одеська юридична академія»

ТЕРИТОРІАЛЬНА ГРОМАДА ЯК СУБ'ЄКТ ПРАВА ВЛАСНОСТІ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ

Територіальна громада в узагальненому розумінні зазначають як сукупність осіб, що разом мешкають у межах певної території; наявність між цими особами певних зв'язків та відносин; наявність у цих осіб певних спільних інтересів; наявність певних прав і повноважень для вирішення спільних для цієї сукупності осіб проблем.

Територіальні громади в містах з районним поділом діють як суб'єкти права власності, що закріплено у пункті 5 статті 6 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні». [1] Законодавством також передбачені підстави для виникнення права власності. Так, у ст. 328 Цивільного кодексу України зазначається, що право власності набувається на підставах, які не суперечать закону. Однією із таких підстав можуть бути правочини [2]

Юридичні особи публічного права, а саме такими особами є територіальні громади, набувають право власності на майно, що передане їм у власність, та на майно, набуто на підставах ст. 329 ЦК України та не заборонені законом. Таким чином, власниками майна, що було придбано на підставах цивільного правочину (дарування, купівлі-продажу тощо), у відповідності до вимог законодавства, стають юридичні особи, тобто територіальні громади [2].

Юридичні особи публічного права, зазвичай, діють за тими самими правилами, що і юридичні особи приватного права зокрема.

Територіальна громада як юридична особа публічного права з усіма ознаками, які притаманні юридичній особі, статус юридичної особи вона набуває з моменту реєстрації її статуту.

Тому можна стверджувати, що право набувати право власності на підставах, яких набувають таке право інші учасники цивільного обігу, мають й територіальні громади, які реалізують свої права шляхом створення юридичної особи.

В якості суб'єктів публічного права територіальні громади як юридичні особи слід розглядати з боку створених публічно-правових утворень з метою участі останніх в цивільно-правових відносинах та реалізації правової форми.

Законом України «Про місцеве самоврядування в Україні», передбачено, що «підставами набуття права комунальної власності є законодавчо встановлене придбання цього майна органами місцевого самоврядування, зокрема територіальними громадами, які набувають право комунальної власності на рухоме і нерухоме майно» [1].

Розглядаючи мету наділення територіальних громад правом комунальної власності, звертається увага на те, що такою метою виступають використання майнових об'єктів для задоволення нагальних потреб жителів територіальних громад у невідкладних послугах, а також те, що таке право призначається для доцільного, економного та ефективного використання майна територіальних громад і в інших інтересах жителів територіальних громад.

Органам місцевого самоврядування від імені та в інтересах територіальних громад, відповідно до закону, надано можливість «здійснювати правомочності щодо володіння, користування та розпорядження об'єктами права комунальної власності», зокрема можуть виконувати усі майнові операції, «передавати об'єкти права комунальної власності у постійне або тимчасове користування юридичним та фізичним особам, здавати їх в оренду, продавати і купувати, використовувати як заставу, вирішувати питання їхнього відчуження, визначати в угодах та договорах умови використання та фінансування об'єктів, що приватизуються та передаються у користування і оренду» [1].

Як вже зазначалось вище «територіальні громади наділені правом комунальної власності, що реалізується від їх імені відповідними органами місцевого самоврядування, які здійснюють управління майном, що знаходиться у комунальній власності» [2].

Територіальні громади як юридичні особи публічного права, можуть за допомогою укладення різних видів договорів набувати права комунальної власності.

За договором дарування, зокрема визначається, що стороною може бути територіальна громада. Отже, договори дарування (тобто виступати і в якості дарувальником, і в якості обдаровуваного), може укласти територіальна громада. При цьому, з урахуванням положень Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні», територіальні громади набувають правового статусу сторони у договорі дарування.

Проте наразі немає чіткого механізму укладання договорів безпосередньо територіальною громадою. Така процедура можлива лише за наявності посередника (представника, тобто по факту має існувати ще й посередницький

договір. Згідно із положеннями статті 237 ЦК України «представництвом, що виникає на підставі договору, а також інших, встановлених законодавчими актами підстав, вважається правовідносини, у яких одна сторона (представник) зобов'язується вчинити правочин від імені другої сторони, яку вона представляє» [2].

Однак в наукових колах до сих пір не вщухають суперечності щодо надання територіальній громаді статусу юридичної особи. Противники концепції надання такого статусу стверджують, що достатнім є надати статусу суб'єкта цивільного права, а не суб'єкта цивільних правовідносин, як це передбачено статтею 169 ЦК України. Дана норма наділяє територіальні громади рівними правами що всіх учасників цивільних відносин. Проте, статтею 172 ЦК України передбачено, що цивільні права і обов'язки територіальні громади набувають та здійснюють не безпосередньо, а лише через органи місцевого самоврядування. Але, яким чином територіальній громаді здійснювати права учасника цивільних відносин Кодексом, не передбачено [3, 4].

Як висновок можна сказати, що згідно з положеннями Цивільного кодексу України участь територіальних громад у цивільних відносинах обмежується лише відповідальністю за зобов'язаннями, які укладаються органами місцевого самоврядування.

Література:

1. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21.05.1997 р. № 280/97-ВР. Верховна Рада України. Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text>
2. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 № 435-IV. Верховна Рада України. Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>
3. Музика Л. Чи існують реальні суб'єкти комунальної власності? *Право України*. 2002. № 11. С. 11-119.
4. Правовий статус територіальної громади URL: <http://terhromady.info/home/pravovy-statusterytorialnoi-hromady>.

Мошинська Яна Степанівна
аспірантка кафедри цивільного права
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПІДСТАВИ ПОЗБАВЛЕННЯ БАТЬКІВ БАТЬКІВСЬКИХ ПРАВ ЗА СІМЕЙНИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ

Відповідно до ч. 5 ст. 5 Сімейного кодексу України [1] (далі – СК України) забороняється втручання у сімейне життя людини, крім випадків встановлених Конституцією України. Отже виключення із загального принципу невтручання у сімейне життя встановлюються законом. Зокрема, відібрання дитини від батьків є санкцією за порушення батьківських обов'язків. Сімейний кодекс України намагається детально врегулювати питання застосування такого способу захисту прав та інтересів дитини як відібрання її у батьків (ст.ст. 164-170 СК України). У батьків дитина може бути відібрана у виключних випадках, зокрема, шляхом позбавлення їх батьківських прав.

Аналізуючи норми СК України, слід зазначити, що у ч. 1 ст. 164 СК України законодавець намагався встановити виключний перелік підстав позбавлення батьків батьківських прав. Так, позбавити батьківських прав за рішенням суду можна батько, мати лише за наявності передбачених у ч. 1 ст. 164 СК України підстав. У першу чергу, можуть бути позбавлені батьківських прав батьки (один із них), які не забрали дитину з пологового будинку або з іншого закладу охорони здоров'я без поважної причини і протягом шести місяців не виявляли щодо неї батьківського піклування.

Наступною підставою позбавлення батьківських прав є ухилення батьків від виконання своїх обов'язків щодо виховання дитини та/або забезпечення здобуття нею повної загальної середньої освіти. Відповідно до абз.2 п. 16 Постанови Пленуму ВСУ від 30.03.2007 № 3 «Про практику застосування судами законодавства при розгляді справ про усиновлення і про позбавлення та поновлення батьківських прав» [2] (далі – Постанова № 3) ухилення батьків від виконання своїх обов'язків полягає у відсутності піклування про фізичний і духовний розвиток дитини, її навчання, підготовку до самостійного життя, зокрема: не забезпечують необхідного харчування, медичного догляду, лікування дитини, що негативно впливає на її фізичний розвиток як складову виховання; не спілкуються з дитиною в обсязі, необхідному для її нормального самоусвідомлення; не надають дитині доступу до культурних та інших духовних

цінностей; не сприяють засвоєнню нею загальновизнаних норм моралі; не виявляють інтересу до її внутрішнього світу; не створюють умов для отримання нею освіти.

У випадках, коли батьки не усвідомлюють нехтування ними своїми обов'язками, тобто вчиняють ці дії не умисно, а не через недбалість, їх не можна позбавляти батьківських прав. З такими батьками органу опіки та піклування слід провести бесіди та консультації з наданням певного строку на виправлення ситуації. Тільки у разі свідомого подальшого невиконання батьками своїх обов'язків їх може бути позбавлено батьківських прав.

Жорстоке поводження з дитиною є третьою з передбачених у ч. 1 ст. 164 СК України підставою позбавлення батьківських прав. Жорстоке поводження полягає у фізичному (застосування батьками фізичної сили як без, так і із завданням дитині тілесних ушкоджень) або психічному насильстві, застосуванні недопустимих методів виховання (погрози, образи, примушування, нелюдські види покарання тощо), приниженні людської гідності дитини (зокрема, сексуальне насильство) тощо (абз. 3 п. 16 Постанови № 3). Жорстоке поводження з дітьми полягає у вчиненні батьками навмисних шкідливих для дитини дій чи у бездіяльності батьків, вихователів, піклувальників та інших осіб, які наносять шкоду фізичному або психічному здоров'ю дитини. Жорстоке поводження з дитиною, думається, може полягати у психологічному тиску на дитину, погрозах, відсутності емоційної підтримки дитини, нехтуванням її правами та інтересами, незабезпечення харчуванням тощо.

Проблема полягає у тому, що жорстокість є достатньо суб'єктивним поняттям, і батьки, навіть, можуть не усвідомлювати власної жорстокості, хоча повинні з точки зору суспільної моралі (теж оціночне поняття!) знати про допустимі міри здійснення своєї влади над дитиною. Зазначені межі, коли покарання з метою виховання переходить у насильство, передбачені адміністративним та кримінальним законодавством. Суду, при застосуванні такої підстави для позбавлення батьківських прав як жорстоке поводження з дитиною, обов'язково слід визначити суб'єктивні та об'єктивні обставини, що вказують на небезпечність залишення дитини на вихованні у батьків.

Хронічний алкоголізм або наркоманія батьків не можуть не впливати на виконання батьками своїх обов'язків щодо дитини і, відповідно, у багатьох випадках стають підставою для відібрання у них дитини. Хронічний алкоголізм батьків та захворювання їх на наркоманію підтверджуються медичними висновками. Ці захворювання можуть бути підставою для позбавлення батьків

батьківських прав незалежно від того, чи визнано хворих у встановленому порядку обмежено дієздатними. Цілком зрозуміло, що доведення фактів зловживання алкогольними чи наркотичними засобами, є складною справою, якщо держава не докладає зусиль для ведення обліку таких осіб. Тому, у законодавстві України слід встановити обов'язок медичних працівників повідомляти правоохоронним органам або органам опіки та піклування про факти алкоголізму, наркоманії, токсикоманії батьків або факти жорстокого поводження батьків з дітьми.

Випадки, коли батьки вдаються до будь-яких видів експлуатації дитини, примушують її до жебракування та бродяжництва, також є підставами для позбавлення батьків їх прав щодо дитини. Експлуатації дитини, зокрема, може полягати у залученні її до непосильної праці, до заняття проституцією, злочинною діяльністю тощо.

Мати, батько, засуджені за вчинення умисного кримінального правопорушення щодо дитини, можуть бути позбавлені батьківських прав як щодо усіх своїх дітей, так і стосовно когось із них. Справи стосовно позбавлення батьківських прав розглядаються у порядку позовного провадження за позовами одного з батьків, опікуна, піклувальника, особи, в сім'ї якої проживає дитина, закладу охорони здоров'я, навчального або іншого дитячого закладу, в якому вона перебуває, органу опіки та піклування, прокурору, а також самої дитини, яка досягла 14 років. Звернення дитини, яка досягла 14 років, до суду за захистом своїх прав, як і положення ст. 171 СК України щодо врахування думки дитини при вирішенні сімейних спорів, є гарантією захисту прав та інтересів дитини.

Як свідчить судова практика, судді не завжди адекватно оцінюють небезпеку для дитини, позбавляючи її батьківської турботи та виховання з формальних причин. Можливими шляхами подолання недоліків правового регулювання підстав та порядку відібрання дітей від батьків має стати удосконалення судового механізму забезпечення захисту прав учасників цих відносин. Зокрема, найбільшою гарантією має стати обов'язкове врахування судом думки самої дитини стосовно питання позбавлення її батьків батьківських прав. Зазначена категорія справ не може розглядатися судом за формальними ознаками і тому треба законодавчо закріпити дискреційні повноваження суду у сімейних справах, що надає можливість урахування при вирішенні рішення судом конкретних обставин справи. Обов'язково у цій категорії справ мають призначатися різні види експертиз та консультацій із спеціалістами (наприклад,

психологами, представниками органів, що надають фінансову допомогу сім'ям з дітьми тощо).

Література:

1. Сімейний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#n46>
2. Про практику застосування судами законодавства при розгляді справ про усиновлення і про позбавлення та поновлення батьківських прав: Постанови Пленуму ВСУ від 30.03.2007 № 3. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0003700-07#Text>

Оскілко Олексій Олегович

аспірант кафедри цивільного права

Національного університету «Одеська юридична академія»

ПОНЯТТЯ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВОГО ЗАХИСТУ ПРАВ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ

Законодавством України передбачено, що у принципі, військовослужбовці користуються тими самими основними правами, як і інші громадяни (ст. 1² Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей»).

Дослідження цивільно-правового статусу військовослужбовців представляє науково-практичний інтерес через особливості військової служби, бо дана категорія громадян ніколи не може бути повністю захищена від негативних наслідків виконання обов'язків військової служби. Важливо створити умови для безперешкодної реалізації військовослужбовцями своїх прав, тобто виключити існування будь-яких інших, крім юридично встановлених, обмежень щодо їх здійснення.

Нині дедалі більшого значення у житті набувають питання забезпечення права і свободи людини. Закріплення в Конституції України положення, відповідно до якого людина є найвищою цінністю, обумовлює необхідність державної охорони та захисту гарантованих прав та свобод [1]. Між правами і свободами немає принципової різниці, оскільки за своєю юридичною і системою

гарантій вони тотожні і відбивають соціальні можливості людини у різних сферах [5, с. 16-25].

Найважливішою рисою забезпечення права і свободи громадянина є гарантованість, що передбачає наявність системи інститутів, створюють необхідні соціальні (економічні, політичні, духовно-моральні тощо) і організаційно-правові умови здійснення та захисту цих юридичних можливостей.

Правові гарантії забезпечують законність у процесі реалізації та захисту суб'єктивних прав, сприяють законодавчому вдосконаленню змісту правочинів; за допомогою юридичних гарантій створюється та діє система форм охорони суб'єктивних прав, їх правового захисту [4, с. 2-15]. Правові гарантії зобов'язують повноважні органи, а також посадових осіб вжити певних процедурних або процесуальних дій з метою забезпечення правильного правозастосування, що відповідає декларованим гарантіям прав громадян. Отже, вони об'єктивно сприяють реалізації цивільних права і свободи.

Як юридичні гарантії реалізації цивільних правовідносин застосовуються, притаманні лише цивільному праву, заходи захисту суб'єктивних цивільних прав і заходи відповідальності за невиконання обов'язків, які мають, переважно, майновий характер. Порухення духовних інтересів може завдавати не меншої, а в деяких випадках значно більшої шкоди особистості, ніж порушення майнових прав, і, на жаль, не завжди можлива її компенсація.

У літературі поширена класифікація юридичних гарантій на гарантії реалізації суб'єктивних прав і гарантії їх захисту. Якщо гарантії реалізації спрямовані на створення та забезпечення всіх необхідних умов для здійснення суб'єктами своїх правомірних можливостей, то гарантії захисту «сприяють усуненню перешкод для реалізації суб'єктивного права, спрямовані на відновлення порушеного стану та на встановлення невинних наслідків у правовому становищі суб'єктів правовідносин, що виникли або змінюються» [3, с. 288-290].

На думку А. Штанько, система захисту включає виявлення порушень права та закону у законотворчості та у правозастосуванні, їх негайне припинення, приведення в дію засобів захисту права та закону, відновлення права та правопорядку, притягнення до відповідальності посадових осіб, винних у порушенні права та закону [6, с. 142-159].

Відповідно до ст. 20 Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей», військовослужбовці мають право, у порядку, встановленому законами України, на захист своїх прав та законних

інтересів шляхом звернення до суду у порядку, встановленому цивільним процесуальним кодексом (судовий спосіб захисту прав, свобод та законних інтересів військовослужбовців) [2]. Крім того, неправомірні рішення та дії (бездіяльність) органів військового управління та командирів щодо реалізації прав військовослужбовців можуть бути оскаржені в адміністративному порядку (несудовий спосіб захисту прав, свобод та законних інтересів військовослужбовців).

Судовий спосіб захисту прав, свобод та законних інтересів військовослужбовців та членів їх сімей передбачає звернення за захистом порушеного права до судів загальної юрисдикції, а також звернення до Європейського Суду з прав людини, наділеного компетенцією вирішувати суперечки між особою та державою.

Несудовий спосіб захисту прав, свобод і законних інтересів військовослужбовців та членів їх сімей включає подання скарг, заяв до вищих органів військового управління, до органів Військової прокуратури, Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини (омбудсмана).

До несудових способів захисту прав, свобод та законних інтересів військовослужбовців та членів їх сімей належить також звернення до нотаріуса за вчиненням нотаріальних дій (ст. 18 ЦК України). Нотаріальні дії в цьому випадку спрямовані на попередження порушення прав, свобод та законних інтересів військовослужбовців та членів їхніх сімей, які могли б статися в майбутньому.

Реалізація заходів правового та соціального захисту військовослужбовців є обов'язком командирів (начальників), посадових осіб органів військового управління.

Таким чином, під механізмом цивільно-правового захисту прав військовослужбовців слід розуміти закріплену у законі та внутрішньо узгоджену систему правових засобів, за допомогою якої забезпечується реалізація юридичних гарантій прав даної категорії громадян, а за необхідності – правову дію на суспільні відносини, що виражається у припиненні та попередженні порушень цивільних прав військовослужбовців, а також у відновленні прав у разі їх порушення.

Під цивільно-правовим захистом прав військовослужбовців слід розуміти здійснювану, зазвичай, з ініціативи військовослужбовця – носія порушеного чи оспорюваного права – діяльність суду, самого військовослужбовця, а у передбачених законом випадках – органів виконавчої, органів військового

управління з правового реагування, а при необхідності – щодо застосування примусових заходів з метою усунення перешкод у реалізації військовослужбовцями своїх цивільних суб'єктивних прав, ліквідації наслідків їх порушення (оспорювання) шляхом застосування способів, передбачених Цивільним кодексом України.

Література:

1. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 14.
2. Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей: Закон України від 20 грудня 1991 року № 2011-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1992. № 15. Ст. 190). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2011-12#Text>
3. Міхальов В.О. Класифікація юридичних гарантій прав і свобод особистості в Україні. *Наука та суспільне життя України в епоху глобальних викликів людства у цифрову еру (з нагоди 30-річчя проголошення незалежності України та 25-річчя прийняття Конституції України)*: у 2 т.: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 21 трав. 2021 р.) / за загальною редакцією С. В. Ківалова. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2021. Т. 1. С. 288-290.
4. Остапенко В.В. Гарантії суб'єктивних прав і свобод як елемент правового статусу людини і громадянина. *Теорія і практика правознавства*. 2018. Випуск 1 (13). С. 2-15.
5. Селезнева О. Категорії прав і свобод людини в доктрині та законодавстві. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*. 2020. № 5 С. 16-25.
6. Штанько А. Підходи до визначення поняття захисту цивільних прав та охоронюваних законом інтересів. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. № 2. 2016. С. 142-159.

Плюшко Дмитро Сергійович
аспірант кафедри цивільного права
Національного університету «Одеська юридична академія»

ЩОДО АНАЛІЗУ ДОСВІДУ КРАЇН ЄС ІЗ ЗАСТОСУВАННЯ МЕДІАЦІЇ ПРИ РОЗІРВАННІ ШЛЮБУ

Під час обговорення питань медіації під час вирішення спорів, які виникають між подружжям при розірванні шлюбу в країнах ЄС було прийнято рішення про створення мультифункціональних судів, які оцінюють справу і спільно із сторонами (подружжям), виробляють тактику вирішення спорів за допомогою консультації, медіації тощо.

Процедури медіації активно застосовуються для врегулювання спорів, що виникають у процесі розірвання шлюбу. У цій ситуації допомогу посередника або посередників здатна згладити гострі протиріччя між подружжям (колишнім подружжям), виробити оптимальну модель врегулювання взаємних претензій. У вирішенні сімейних конфліктів за допомогою посередництва, останньому віддається перевага перед судовим вирішенням спору.

Діяльність щодо пом'якшення взаємної неприязні подружжя малоефективна в силу особливої природи сімейних відносин. У тих же випадках, коли взаємна неприязнь колишнього подружжя незначна і вони готові вести переговори про подальший розподіл майна, аліментних зобов'язаннях і правах по відношенню до дітей, медіатор може зіграти ключову роль у пом'якшенні наслідків розлучення.

Серед європейських країн багатими традиціями в сфері медіації мають Нідерланди. Основними характеристиками правового регулювання тут є орієнтованість на досягнення консенсусу, демократичність, стимулювання застосування неформальних процедур, несостязательність, прихильність концепції «м'якого права» [8, с. 54-58].

Такий підхід передбачає існування цілого ряду концепцій, рекомендацій, методичних актів, що не мають статусу закону і не потребують беззаперечного дотримання. У цьому випадку законодавець не встановлює для сторін правовідносини жорстких правових рамок, але лише направляє їх поведінку в бажану сторону.

Інших позицій дотримується французьке законодавство. Процедури медіації регулюються в рамках чинного Цивільного процесуального кодексу.

Важливу роль посередництво грає в скандинавських країнах, а також в Іспанії, Італії, Бельгії.

У Німеччині сімейна медіація вважається затребуваною примирної процедури. Чинним законодавством передбачена діяльність медіаторів, що займаються приватною практикою. У вирішенні спорів, пов'язаних з вихованням неповнолітніх дітей при розірванні шлюбу, можуть брати участь державні службовці департаментів у справах молоді [5, с. 59-62].

Аналіз французького законодавства дозволяє зробити висновок, що детально регламентована в законі досудова процедура розлучення (медіація) здатна не тільки «полегшити» процес розірвання шлюбу, але і «пом'якшити» його негативні наслідки як для самого подружжя яке розлучається, так і для суспільства в цілому [8, с. 54-58].

Також вважаємо, що заслуговує на увагу існування у Франції виключно судового порядку розірвання шлюбу, спрямованого на запобігання «необдуманих» розлучень.

Країни з традиційним укладом життя, які відчувають сильний вплив звичаєвого права, використовують історично сформовані соціальні інститути позасудового вирішення конфліктів між подружжям під час процесу розірвання шлюбу.

Австрійський Закон про медіацію прийнятий у 2003 році. За основу було взято законодавство про медіацію у кримінальних справах. До особливостей медіативної процедури в Австрії можна віднести професійний характер діяльності посередника, пріоритет судової медіації перед досудовою, переривання строків позовної давності при зверненні до медіатора [5, с. 59-62].

В Австрії діє Консультативна рада, яка об'єднує державних медіаторів. Як правило, у врегулюванні сімейно-правових спорів беруть участь два медіатора: психолог і юрист.

Відповідно до Закону про шлюб Фінляндії медіація є пріоритетним засобом вирішення сімейно-правових спорів (ст. 20).

Фахівці з сімейної медіації – це державні службовці або приватнопрактикуючі особи. Діяльність приватнопрактикуючих сімейних медіаторів підлягає обов'язковому ліцензуванню. Як і в розглянутих раніше зарубіжних правопорядках, в Фінляндії медіатор при вирішенні конфлікту зобов'язаний, перш за все, враховувати інтереси неповнолітніх дітей.

Відповідно до Закону про сім'ю (1996 р.) в Великобританії суперечки сімейно-правового характеру попередньо вирішуються в обов'язковому порядку

медіатором, що мають державну акредитацію.

В Австралії з 2007 року звернення до акредитованих медіаторів обов'язково зі спорів про виховання дітей після розлучення батьків.

Досягнута подружжям, яке розлучається, угода подається на затвердження суду, який проводить процес розірвання шлюбу.

Різні правові інститути проходили свій унікальний шлях становлення медіації виходячи з власних правових традицій і соціально-правових інститутів. Посередництво могло розвиватися як під контролем державних органів, так і в середовищі професійних юристів. У тих випадках, коли медіація реалізовувалася державними органами, також можливо було кілька основних варіантів: судова медіація і медіація, що проводиться спеціалізованим державним органом (міністерством, агентством або службою).

Вважаємо, що введення інституту обов'язкової сімейної медіації, відомого ряду країн ЄС, дозволить в деяких випадках зберегти шлюб, а в інших сприятиме «згладжуванню» негативних наслідків розпаду сім'ї як майнового характеру, так і інших, пов'язаних з вихованням та утриманням неповнолітніх дітей.

Література:

1. Конституція України: станом на 1 верес. 2016 р.: відповідає офіц. тексту. Харків: Право, 2016. 82 с.
2. Сімейний кодекс України: Закон України від 10.01.2002 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 21. Ст. 135.
3. Про міжнародне приватне право: Закон України від 23 червня 2005 року № 2709-IV. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2005. № 32. ст. 422. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2709-15#Text>.
4. Council Regulation (EU) № 1259/2010 implementing enhanced cooperation in the area of the law applicable to divorce and legal separation. *EUR-Lex*. URL: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2010:343:0010:0016:en:PDF>.
5. Єлісєєва Т. С. Зарубіжний досвід правового регулювання процедури альтернативного вирішення спорів. *Юридичний світ*. 2015. № 6. С. 59-62.
6. Сафончик О. І. Правове регулювання припинення шлюбу в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Одеса, 2004. 22 с.
7. Цивільне право України. Загальна частина: підручник. За ред. О. В. Дзери, Н. С. Кузнєцової, Р. А. Майданика. Вид., переробл. і доповн. К.: Юрінком Інтер, 2017. 976 с.

8. Шинкар Т.І. Зарубіжний досвід правового забезпечення медіації та можливість його використання в Україні. *Наше право*. 2016. № 2. С. 54-58.

8. Цивільне право України: підручник: в 2-х томах. кол. Авторів; за ред. Яновицької Г.Б., Кучера В.О. Львів «Новий світ-2000»: Юрінком Інтер, 2018. 872 с.

Шамота Олександр Володимирович

аспірант кафедри цивільного права

Національного університету «Одеська юридична академія»

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ

Цивільне право виступає найбільшою фундаментальною галуззю сучасної правової системи. Науковці звертають увагу на те, що термін «цивільне право» набув свого значення ще з часів стародавнього римського права у розуміння права римських громадян. У процесі рецепції римського приватного права європейськими правопорядками це поняття було перенесено до сучасної юридичної термінології.

Так, як норми цивільного права були покликані регулювати приватні відносини майнового, а пізніше немайнового характеру окремих осіб, цивільне право нерідко називають «приватним правом».

Учасники цивільно-правових відносин завжди керуються своїми власними, приватними інтересами, а завданням публічної влади (держави) зводиться до того, щоб забезпечити їм можливість самим регулювати відносини, що виникають між ними, захищати інтереси суб'єктів цивільних відносин, а за певних умов примушувати учасників цих відносин до дотримання суспільних, а не лише своїх приватних інтересів.

Окремі цивілісти зазначають, що галузь цивільного права визначається двома ознаками: 1) приватні особи як суб'єкти відносини; 2) приватний інтерес як зміст відносини [6, с. 9 – 22].

Водночас, науковці стверджують, що цивільне право охоплює особисті та майнові відносини сім'ї, спадкові відносини щодо володіння, користування та розпорядження рухомими та нерухомими речами, що належать окремим особам,

цілий ряд відносин, що виникають із різноманітних договорів, а також внаслідок заподіяння шкоди чужим майновим та немайновим інтересам [7].

У правовій науці виникла необхідність виділення сімейного права в самостійну галузь приватного права, що було реалізовано у відокремленні ЦК України [1] та СК України [2].

Загалом, цивільне право слід розуміти в якості сукупності правових норм, що регулюють майнові відносини між самостійними та рівноправними особами, пов'язані з майновими особистими немайновими відносинами та іншими немайновими відносинами, не пов'язаними з майновими, оскільки інше не впливає із суті особистих немайнових відносин [5, с. 27-41].

Виходячи з цього визначення, під предметом цивільного права розуміють коло суспільних відносин, врегульованих законодавством, які розмежують у дві наступні групи: майнові відносини, що виникають між особами відносно майна (матеріальних та інших благ); особисті немайнові відносини, що виникають між особами відносно нематеріальних благ (немайнові права авторів та винахідників, честь, гідність, ділова репутація; право громадян на ім'я, особисту та фізичну недоторканість, життя і тощо) [4, с. 119-132].

Однією з основних засад цивільного законодавства виступає принцип юридичної рівності учасників цивільних відносин, відповідно до якого суб'єкти цивільного права беруть участь у цивільних відносинах на рівних засадах, рівні перед законом, не можуть користуватися перевагами та привілеями, що суперечать закону, і мають право без жодної дискримінації на рівний захист прав та законних інтересів (ст. 1 ЦК України) [1].

Для того щоб брати участь у цивільних правовідносинах, необхідно мати цивільну правоздатність, тобто здатність мати цивільні права та нести обов'язки (ч. 1 ст. 25 ЦК України). Правоздатність виникає у момент народження людини і припиняється з її смертю і означає можливість мати будь-які права або обов'язки, передбачені законом. Характерною рисою правоздатності є рівність, тобто рівна можливість всіх людей мати всі передбачені законом права та обов'язки: вона визнається всіма громадянами незалежно від статі, раси, національності, мови, походження, майнового стану, місця проживання, інших обставин.

Цивільне право за своєю природою є гендерно нейтральним, оскільки його норми не диференціюють методи та засоби правового впливу на суспільні відносини залежно від статі суб'єктів цивільного права. Жінки нарівні із чоловіками можуть мати майно на праві власності; успадковувати та заповідати майно; займатися підприємницькою та будь-якою іншою не забороненою

законодавчими актами діяльністю; створювати юридичні особи; вчиняти дії та укладати договори, що не суперечать законодавству, брати участь у зобов'язаннях; обирати місце проживання; мати немайнові права в галузі інтелектуальної діяльності; мати інші майнові та особисті немайнові права.

І хоча в Україні немає окремих законів про рівноправність між чоловіками та жінками чи інших законів, що охоплюють дискримінацію за статевими ознаками, положення про заборону статевої дискримінації включені до низки законів. Українські закони передбачають рівноправність чоловіків та жінок у галузі володіння майном та успадкування, сімейного законодавства та житлового законодавства. Жінки активно реалізують своє право на створення та участь у діяльності громадських об'єднань, включаючи жіночі організації.

В Україні було схвалено державну стратегію забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на період до 2030 року та затвердження операційного плану з її реалізації на 2022-2024 роки, якою передбачено «сприяння виконанню завдань, визначених Цілями сталого розвитку: забезпечення гендерної рівності, розширення прав і можливостей усіх жінок та дівчат, скорочення нерівності, сприяння побудові миролюбного і відкритого суспільства в інтересах сталого розвитку, забезпечення доступу до правосуддя для всіх і створення ефективних, підзвітних та заснованих на широкій участі інституцій на всіх рівнях» [3].

Таким чином під гендерною рівністю у цивільному праві ми пропонуємо розуміти рівний правовий статус жінок і чоловіків та рівні можливості для його реалізації, що дозволяють особам незалежно від статі вільно використовувати свої здібності для участі у відносинах, що регулюються цивільним правом, охорони та захисту їх майнових та особистих немайнових прав.

Література:

1. Цивільний Кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. № 40-44. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.
2. Сімейний кодекс України: Закон України від 10.01.2002 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 21. Ст. 135.
3. Про схвалення Державної стратегії забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на період до 2030 року та затвердження операційного плану з її реалізації на 2022-2024 роки. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 12.08.2022 № 752-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/752-2022-%D1%80#Text>

4. Боднар Т. Проблеми застосування норм Цивільного кодексу України та інших нормативно-правових актів до регулювання сімейних відносин. *Право України*. 2019. № 2. С. 119-132.
5. Довгерт А. Рекодифікація Цивільного кодексу України: основні чинники і передумови для старту. *Право України*. 2019. № 1. С. 27-41.
6. Кіріяк О.В., Пацурківський Ю.П., Гудима-Підвербецька М.М. Цивільне право (загальна частина): навч. Посібник. Чернівці: Чернівець. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2021. 304 с.
7. Цивільне право України. У двох частинах. Частина 1. Навчальний посібник. За заг. ред. канд. юрид. наук, проф. В. А. Кройтора, канд. юрид. наук, доц. Кухарева О. Є., канд. юрид. наук, доц. Ткалича М.О. Запоріжжя. 2016. 284 с.

Шестакова Юлія Дмитрівна

аспірантка кафедри господарського права і процесу

Національного університету «Одеська юридична академія», адвокат

ЩОДО ПОРЯДКУ ЗДІЙСНЕННЯ ІНВЕСТИЦІЙ В КОРПОРАТИВНІ ПРАВА

Інвестиційна діяльність є привабливою формою господарювання, яка реалізується через певну процедуру, результатом якої є практичне внесення інвестицій з метою їх реалізації у майбутньому. Важливим є визначення процесу здійснення інвестування, його послідовних етапів, адже нормативно визначена інвестиційна діяльність у ст. 2 Закону України «Про інвестиційну діяльність» представляє собою сукупність практичних дій, тобто певну процедуру, послідовність дій.

У загальному вигляді інвестиційний процес – це послідовність етапів, дій, процедур і операцій щодо здійснення інвестиційної діяльності. Конкретне проходження інвестиційного процесу визначається об'єктом інвестування і видами інвестування (реальні або фінансові інвестиції). Оскільки інвестиційний процес і саме інвестування зв'язані з довгостроковими вкладеннями ресурсів з метою створення і отримання вигоди в майбутньому, то основним аспектом у сутності цих вкладень є перетворення власних і залучених коштів інвестора в активи, які при їх використанні створять нову вартість. Серед етапів

інвестиційного процесу можна виділити три основних: 1) прийняття рішення про інвестування; 2) здійснення інвестицій; 3) експлуатація створених об'єктів інвестиційної діяльності [1, с. 45]. На думку О.В. Ульянченко саме розвиток інвестиційних процесів є одним з основних напрямів розширення та відтворення основних фондів і виробничих потужностей підприємств на базі науково-технічного прогресу. Тому слід відзначити, що економічну категорію «інвестиції» тісно пов'язують з такими економічними дефініціями як «відтворення» й «відтворення основних фондів» і досить часто до них апелюють. Отже, підвищення ефективності інвестицій не може розглядатися у відриві від раціонального використання основних фондів. Дані процеси тісно пов'язані один з одним, однаково суттєві, їх рух взаємообумовлений і підкорений одній меті – відтворенню основних фондів. Але нерозривність і однакова направленість процесів використання основних фондів та інвестицій не робить їх однозначними, інвестиційний процес все ж таки є головнішим [2]. Тобто, через внесення інвестицій в основні фонди, на сьогоднішній день – статутні капітали, можемо говорити про процес інвестування у корпоративні права, початковим етапом якого є прийняття рішення та створення бізнес-плану. Подібне трактування можна знайти в німецькому економічному словнику-довіднику [3, с. 139]: інвестиції являють собою матеріальні й фінансові витрати на створення нових, розширення і модернізацію наявних і заміну спожитих основних фондів у всіх галузях народного господарства.

Економісти пропонують правила прийняття інвестиційних рішень, які включають наступні етапи:

1) Визначення проблеми інвестування – пов'язано безпосередньо з оцінкою альтернативних варіантів, визначенням можливих втрат (нічого не робити, розширити наявний бізнес, знайти новий бізнес);

2) Визначення природи інвестицій – обумовлює необхідність класифікації інвестицій, а саме: – за способом впливу інших можливих інвестицій на доходи даного проекту (залежні і незалежні інвестиції); – за галузями (чи пов'язані галузі, в яких плануються інвестиції, з визначальними напрямками технічного прогресу); – за ступенем обов'язковості здійснення інвестицій (чи впливають інвестиції на вихід підприємства або галузі з кризи, на підвищення ефективності економіки); – за строком окупності і життєвим циклом;

3) Оцінку майбутніх витрат і доходів – безпосередньо пов'язана з розрахунками номінальних і реальних грошових потоків, урахуванням темпів інфляції (а відповідно й можливості довгострокових інвестицій);

4) Визначення безповоротних витрат – пов’язані з великою невизначеністю за прийняття інвестиційного рішення;

5) Дисконтування майбутніх грошових потоків – як обов’язковий етап ухвалення рішень з інвестицій (особливого значення набуває в період кризи та економічної нестабільності) [4, с. 113].

З правової точки зору також і нормативно і в фаховій літературі визначені підготовчі дії щодо інвестування, складання відповідних проектів, їх розгляд та затвердження, у тому числі й стосовно визначення інвестицій в корпоративні права. Як правило, нормативно встановлені положення щодо державної підтримки інвестиційних проектів, які визначаються Урядом та відповідними органами центральної виконавчої влади з урахуванням поточної економіко-політичної ситуації в країні. Так, наприклад, затверджений Міністерством економічного розвитку і торгівлі України Порядок, який визначає процедуру розроблення інвестиційного проекту, для реалізації якого може надаватися державна підтримка [5]. Проект інвестування пов’язаний із плануванням та очікуваними результатами, з урахуванням того, що взаємопов’язане інвестиційне планування здійснюється у нерозривному зв’язку з плануванням виробничо-фінансової діяльності підприємства. Цей зв’язок базується на комплексному формуванні грошових потоків, враховуючи те, що реалізація будь-якого інвестиційного проекту, як і нових видів діяльності, вимагає фінансового забезпечення. Це означає, що в процесі формування інвестиційної програми важливо збалансувати його фінансові параметри з параметрами виробничої і фінансової програми підприємства, а також врахувати можливе обмеження [1, с. 49].

Наступним етапом процесу реалізації інвестицій є визначення її договірної форми, адже за положеннями розділу 2 Закону України «Про інвестиційну діяльність» інвестор самостійно реалізує інвестиції на договірних засадах, у тому числі шляхом організації конкурсів і торгів. Тут важливим є виконання умов зазначених договорів та отримання очікуваного прибутку.

Таким чином, порядок здійснення інвестицій в корпоративні права це розрахунково-планова процедура щодо внесення (придбання) інвестиційних об’єктів (майна та/або майнових прав) в статутні капітали юридичних осіб на підставі рішення інвесторів, з метою отримання прибутку та/або досягнення соціально-економічного ефекту. Інвестиційне планування це процес формування інвестиційної програми, щодо конкретного об’єкту інвестування (конкретної юридичної особи), змістом якої є аналітично-розрахункові дані щодо умов

існування такої особи на ринку, її конкурентоздатність та платоспроможність та якої притаманний строковий характер.

Процедура здійснення інвестицій в корпоративні права складається з наступних етапів: прийняття рішення інвестором (інвесторами) щодо внесення (придбання) інвестиційних об'єктів в корпоративні права; пошук юридичної особи та аналіз її відомостей, які не складають комерційної таємниці, в яку буде здійснено інвестування; розробка та затвердження плану (проекту) інвестування, з обов'язковим розрахунком доходів та витрат; розробка, узгодження та підписання інвестиційних договорів; отримання прибутку та/або досягнення соціально-економічного ефекту за умови прибуткової діяльності юридичної особи та її стійкої платоспроможності.

Література:

1. Луців Б.Л., Кравчук І.С., Сас Б.Б. Інвестування: Підручник. Тернопіль: Економічна думка, 2014. 544 с.
2. Ульянченко О.В. Інвестиційний процес та його складові елементи. Ефективна економіка. 2010. № 11. *Інформаційний ресурс*. URL: <http://nbuv.gov.ua>
3. Okonomisches Lexikon.3., neu beard. Aufl. B.: Verlag die Wirtschaft, Bd. 2: H. P. 1979. S. 139-140.
4. Матюшенко І.Ю. Інвестування (в контексті міжнародної інтеграції України) : навч. посібн. Х. : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2013. 396 с.
5. Порядок розроблення інвестиційного проекту, для реалізації якого може надаватися державна підтримка: Наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 19.06.2012 р. № 724. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/>

Антонюк Софія Любомирівна

студентка 3-го курсу факультету цивільної та господарської юстиції

Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник: асистент Веретільник А.І.

ДИСПОЗИТИВНІСТЬ В СПАДКОВОМУ ПРАВІ

Диспозитивність є складною та багатогранною загальноправовою категорією, що широко застосовується в приватному праві. Ця правова категорія протягом тривалого часу виступає предметом наукових досліджень, попри відсутність фіксованого терміну диспозитивності у ЦК України або інших актах цивільного законодавства, він. В широкому розумінні, диспозитивність виступає теоретичною конструкцією, яка надає особі можливість самостійно розпоряджатись своїми правами на власний розсуд.

Українські науковці та вчені не стоять осторонь вивчення теоретичних та практичних проблем свободи та диспозитивності спадкового права. Вагомим є науковий доробок з цих питань таких вчених, як: М.С. Абраменков, П.В. Чугунов, О.О. Поротікова, О.О. Останіна, Г.Г. Черемних, В.Ф. Яковлев та інші.

В той же час сутність диспозитивності у спадковому праві не обмежується лише правом особи складати заповіт та встановлювати його зміст на власний розсуд. Ці правочини вичерпуються лише діями спадкодавця за життя та фактично не мають ніякого зв'язку з правовідносинами, що з'являються після відкриття спадщини [1]. На мою думку, незважаючи на своє визначальне значення, свобода заповіту не є основоположним елементом змісту диспозитивності, тому що інші її прояви у цій категорії можуть бути самостійними і без внутрішньої волі власника майна у разі своєї смерті.

З цієї точки зору треба зазначити, що правовою свободою володіє не тільки заповідач, а й інші особи, а саме спадкоємці, як головні суб'єкти спадкових правовідносин. Ці особи мають право обрати певний варіант правової поведінки, який передбачений законом, та який може виявлятися в двох аспектах.

Перш за все, суб'єкти спадкового права мають можливість укласти договори, предметом яких є або спадщина чи її частина, або право на спадкування (договір про задоволення спадкоємцями вимог кредитора спадкодавця; договір про зміну черговості одержання права на спадкування; договір про зміну розміру частки у спадщині; договір на управління спадщиною; договір охорони

спадкового майна; договір про поділ спадщини між спадкоємцями; договір між спадкоємцями та виконавцем заповіту про призначення останнього) [2].

Інший аспект заключається в тому, що спадкоємці згідно ст. 1268, 1269, 1273 ЦК України мають право прийняти спадщину або відмовитися від її прийняття. Вагомим вираженням правової свободи у спадкових відносинах потрібно вказати також право спадкоємця відмовитися від прийняття спадщини на користь іншої особи, що передбачається ст. 1274 ЦК України [3].

Свобода заповіту вважається основоположним принципом спадкового права, а також одним з найбільш визначних проявів диспозитивності у цій галузі. Свобода заповіту поряд зі свободою власника у розпорядженні належним йому майном та свободою договору забезпечує стабільність майнових відносин, заснованих на приватній власності, рівності, автономії волі та майнової самостійності їх учасників.

Головною складовою свободи заповіту, яка описує характер цієї категорії, є право особи самостійно, без зовнішнього впливу визначати доречність та час складання заповіту. Спадкодавцеві, відповідно до правових норм, надано цілий ряд можливих варіантів поведінки щодо обрання спадкоємців, розміру спадщини, надання обов'язків спадкоємцям щодо третіх осіб [4].

Саму свободу заповіту часто визначають як правовий принцип спадкового права. У той же час існує невелика прогалина в практичному застосуванні складових елементів свободи заповіту, можливості суб'єктів самостійно регулювати відносини у галузі спадкування, а також виконання свободи заповіту.

Ще одним вираженням диспозитивності в спадкових правовідносинах є можливість встановити такі елементи внутрішнього вираження свободи заповіту як заповідальний відказ (легат) та заповідальне покладення, що передбачені в українському законодавстві. За загальним правилом заповідач може зробити у заповіті заповідальний відказ (ст. 1237 ЦК України). Потрібно зазначити, що і особи, які належать до числа спадкоємців, і особи, які не входять туди мають право бути відказоодержувачами. Заповідальний легат є значним елементом правової диспозитивності, насамперед у тих випадках, коли неможливо досягнути певних цілей в інший, передбачений законом, спосіб.

Тобто, підсумовуючи все вищесказане, можна зробити висновок, що диспозитивність та правова свобода досить яскраво виражені в спадковому праві та посідають ключове місце. Але при яскраво вираженій свободі спадкування присутні також й деякі заборони, які звужують права учасників спадкових

відносин і тягнуть за собою настання певних санкцій, що характерно імперативному методу правового регулювання.

Абсолютними імперативними нормами можна назвати такі правові приписи, які не можуть бути модифіковані суб'єктами спадкового права, в яких наявна беззастережна категорична вимога та від яких сторони не можуть відступати. Імперативні норми характеризуються неможливістю саморегулювання договірних цивільних відносин, наявністю заборон та закріплених законом зобов'язань. До таких норм можна віднести, зокрема: ст. 1271 ЦК України «Види спадкування»; ст. 1220 ЦК України «Відкриття спадщини»; ст. 1245 ЦК України «Спадкування частини спадщини, що не охоплена заповітом»; ст. 1247 ЦК України «Загальні вимоги до форми заповіту»; ст. 1257 ЦК України «Недійсність заповіту» тощо.

Література:

1. Останина Е.А. Диспозитивність наследственного права и защита кредиторов наследства. *Наследственное право*. 2016. № 1. С. 31.
2. Кодифікація приватного (цивільного) права України. За ред. проф. А.С. Довгєрта. Київ: Укр. центр правничих студій, 2000. С. 286
3. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 40-44 URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/435-15>
4. Ромовська З.В. Українське цивільне право. Спадкове право: підручник. Київ: Алерта; КНТ; ЦУЛ, 2009. С. 93, 94.

Волянська Мар'яна

студентка 3 курсу факультету міжнародно-правових відносин

Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Швидка В.Г.

ДОГОВІР ДАРУВАННЯ В УКРАЇНІ У ПОРІВНЯННІ З ІНШИМИ КРАЇНАМИ

Договір дарування, як правовий феномен, має багатовікову історію. Із ускладненням і розвитком суспільних відносин він модифікувався і потребує більш детального нормативно-правового регулювання. Зараз цей договір регулюється чинним Цивільним кодексом України, зокрема, главою 55. Нажаль, на мою думку, чинне законодавство не розв'язує усіх питань, які можуть виникати за цим договором та потребує більш точного врегулювання законодавцем, щоб сприяти уточненню та зменшенню прогалин у регулюванні відносин. Це зможе спростити життя як особам, які зустрічаються із такими договорами, так і правозастосовцям. Як відомо, усе добре пізнається у порівнянні, тому я звернулась до прикладів деяких інших держав, щоб дізнатися яким чином вони регулюють відносини, які виникають за договором дарування, які є відмінні риси, що можна запозичити тощо.

У статті 717 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України) зазначено, що за договором дарування одна сторона (дарувальник) передає або зобов'язується передати в майбутньому другій стороні (обдаровуваному) безоплатно майно (дарунок) у власність.

Важливою юридичною ознакою такого договору є його безоплатність, а істотною умовою є предмет.

Відповідно до статті 718 ЦК України предметом можуть бути рухомі речі, у тому числі гроші та цінні папери, а також нерухомі речі. Дарунком також можуть бути майнові права, навіть ті, які можуть виникнути у майбутньому.

В деяких країнах, зокрема, у Латвійській республіці, предмет дарування є набагато ширшим. Відповідно до статті 1914 Цивільного закону цієї держави предметом договору дарування можуть бути не тільки майно та майнові права, а ще і безоплатна уступка права вимоги, звільнення обдарованого від обов'язків перед дарувальником або третіми особами, відмова від будь-якого права на користь обдаровуваного, а також безкоштовне ведення його справ.

ЦК України виділяє такі різновиди договору дарування: договір дарування з обов'язком передати дарунок у майбутньому; договір пожертви. Договір пожертви, до речі, має певні відмінності від класичного договору дарування, адже відповідно до статті 730 ЦК України, жертвувач має право здійснювати контроль за використанням пожертви відповідно до мети, встановленої договором. Використання подарунку не за призначення можливо лише за згодою благодійника. У разі нецільового використання пожертви дарувальник може вимагати розірвання договору.

Також цей вид дарування має додаткове регулювання Законом України «Про благодійну діяльність та благодійні організації»

Якщо звернутися до досвіду іноземних держав, то у Цивільному законі Латвійської республіки є цілий підрозділ який виокремлює особливі види договорів дарування:

- дарування усього майна (важливим є те, що передається лише майно яке існує на теперішній час. В цьому є відмінність від спадщини, адже там можливе ще передача майна яке з'явилося у майбутньому, після написання заповіту);

- дарування з призначенням (за цим видом договору обдарований повинен використовувати дарунок із певною метою або дарувальник зазначає яким чином повинен використовуватись подарунок з боку обдарованого, або є обов'язок передати увесь предмет чи його частину у майбутньому будь-кому іншому, або покласти будь яке інше зобов'язання);

- дарування в значенні винагороди за зроблену послугу. Важливим є те, що відміна такого дарунку в наслідок невдячності не допускається.

У цивільному кодексі Молдавської республіки цікавим є вид дарування у вигляді періодичних платежів, що зумовлюється передачею матеріальної допомоги у вигляді періодичних платежів. Такий вид договору припиняє своє існування після смерті дарувальника, якщо інше не передбачене договором.

Інтересною є норма у Цивільному кодексі республіки Казахстан, стаття 509, за якою певні суб'єкти не можуть бути сторонами договору дарування. Так, наприклад, обдарованими не можуть бути робітники лікарняних, виховних установ, установ соціального захисту та інших тотожних установ. Дарувальниками не можуть бути особи, які знаходяться у них на лікуванні, вихованні або утриманні, подружжя і родичі цих громадян.

За частиною 3 цієї статті не допускається дарування подарунків державним службовцям та іншим особам, які прийняли на себе антикорупційні обмеження у відповідності до законів Республіки Казахстан. А також членам їх сімей за дію

(бездіяльність) державних службовців та інших осіб, які прийняли на себе антикорупційний закон, на користь дарувальника, якщо такі дії входять у службові повноваження зазначених осіб або ці особи через службове положення можуть спонукати до таких дій (бездіяльності).

Такі норми перш за все спрямованні на обмеження корупції та зниження можливостей на отримання неправомірної вигоди.

Схоже регулювання є у кодексі Молдови, але є також і додаткові цікаві заборони.

Так, є заборона на дарування між юридичними особами мета яких отримання прибутку, а також юридичними особами предметом дарування яких є цінні папери.

Досить інтересними є умови скасування договору дарування

Наприклад, відповідно до статті 1919 Цивільному законі Латвійської республіки дарування може бути відмінено внаслідок грубої невдячності обдарованого. Йдеться мова про грубу образу словом або ділом, навмисне заподіяння значної майнової шкоди та створення загрози життю дарувальника, а також залишення у безпорадному стані, якщо існувала можливість йому допомогти. Також заслуговує на увагу положення скасування договору дарування у Німеччині. Відповідно до статті 528 Німецького цивільного уложення, дарувальник може вимагати від обдаровуваного повернення дарунка з причини погіршення свого матеріального становища. Йдеться про ситуацію, коли дарувальник після здійснення дарування виявляється не в змозі нести витрати по підтримці рівня життя відповідного до його положенню у суспільстві або виконувати наявні у нього в силу закону обов'язку утримувати своїх членів сім'ї. Стаття 530 цього закону зазначає, що дарування може бути скасовано, якщо обдарований, тяжкою виною по відношенню до дарувальника або близькому родичу дарувальника, висловив грубу невдячність, але скасування не допускається, якщо дарувальник пробачив обдарованого, або якщо минув рік з часу освідомлення особи, уповноваженої на скасування дарування, про настання умов для здійснення цього права. Після смерті обдарованого скасування дарування не допускається більше.

У ЦК України розірвання договору дарування регулюється статтею 727, у якій зазначено, що

дарувальник має право вимагати розірвання договору дарування нерухомих речей чи іншого особливо цінного майна, якщо обдаровуваний умисно вчинив кримінальне правопорушення проти життя, здоров'я, власності

дарувальника, його батьків, дружини (чоловіка) або дітей. Також він може розірвати договір якщо створюється загроза безповоротної втрати речі, яка має велику немайнову цінність для дарувальника (наприклад, сімейна реліквія) та внаслідок недбалого ставлення до речі, яка має культурну цінність, якщо ця річ може бути знищена або істотно пошкоджена

Я гадаю, що в Україні є більш високим поріг скасування договору і це є відображенням настрою у суспільстві якому притаманна така риса як «подарунки не віддарунки», тому причина розірвання такого виду договору як дарування має бути щонайменш істотною або екстраординарною на відміну від інших європейських країн.

Проте цей досвід теж можна взяти до уваги, адже дуже часто подарунки робляться на емоціях і спрогнозувати подальший розвиток відносин між людьми неможливо. Тому, з точки зору справедливості і моралі, мати можливість таким чином вирішити справу може розширити та захистити права дарувальників але й в той же час ставить під сумнів право власності обдарованих. Дискусійне питання яке не може бути вирішене беззаперечним шляхом.

Отже, розглянувши приклади регулювання договору дарування іноземних країн, а саме відмінності у поглядах стосовно предмету договору, його видів, підстав для скасування, а також суб'єктного складу можна дійти висновку, що регулювання цих відносин можна удосконалити за рахунок розширення нормативно-правової бази. А для вдосконалення досвіду та аналізу як це працює можна звертатися до прикладів з інших країн.

Література:

1. Цивільний кодекс України від 16.03.2003р. №435-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 40-44, ст. 356. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>
2. Цивільний закон Латвійської республіки від 28.01.1937 р. URL: <https://www.inlatplus.lv/wp-content/uploads/2019/11/Гражданский-закон.pdf>
3. Німецьке цивільне уложення від 01.07.1896 р. URL: https://ru.wikisource.org/wiki/Германское_гражданское_уложение/Книга_2/Раздел_7
4. Цивільний кодекс республіки Казахстан від 01.07. 1999р. № 409-І. URL: https://online.zakon.kz/document/?doc_id=1013880&pos=115;-94#pos=115;-94

5. Цивільний кодекс Республіки Молдова від 6 июня 2002 года № 1107-XV.
URL: https://continent-online.com/Document/?doc_id=30397914

6. Про благодійність та благодійні організації: Закон України від 05.07.2012
№ 5073-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5073-17>

Герасименко Анастасія Юрївна

студентка 4 курсу факультету адвокатури та адвокатської діяльності

Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Бабич І.Г.

ПРАВОВА ПРИРОДА ЗОБОВ'ЯЗАНЬ З ВІДШКОДУВАННЯ ШКОДИ, ЗАВДАНОЇ БЕЗ ВИНИ

Юридична характеристика зобов'язань з відшкодування шкоди, що виникають «незалежно від вини», є різновидом більш загальної категорії – зобов'язань із відшкодування шкоди. Закономірно, що видовій категорії властиві усі ознаки родової.

Так само, як і в усіх інших зобов'язаннях з відшкодування шкоди, у зобов'язаннях, що виникають «незалежно від вини», боржником є заподіювач шкоди, а кредитором – потерпілий, тобто особа яка зазнала шкоди. Предметом зобов'язання є дії заподіювача щодо відновлення майнового становища потерпілого або надання йому справедливої компенсації за завдану моральну шкоду.

Змістом зобов'язання в такому разі є право потерпілого вимагати відшкодування і обов'язок заподіювача таке відшкодування надати. Звідси слідує, отже, що відповідне зобов'язання має аналагматичний (односторонній) характер. Будь-яке зобов'язання є правовідношенням (ст. 509 ЦК України), а правовідношення, як відомо, поділяються на регулятивні та охоронні (інколи їх ще називають «захисні»). Критерієм розподілу, при цьому, як зауважується в літературі, є «здатність до примусового здійснення: регулятивні права та обов'язки не можуть бути здійснені примусово, тоді як охоронні – забезпечено можливістю примусової реалізації» [1, с. 293–294]. Коли точніше, то «регулятивні права та обов'язки містять можливість примусового здійснення не реально, а лише в разі порушення... Реально така можливість виникає лише з

фактом порушення суб'єктивного права, що й знаменує собою початок охоронних правовідносин» [1, с. 294].

Слід погодитися з Л. М. Барановою, яка зазначає, що ... право потерпілого (кредитора) на відшкодування завданої шкоди і відповідний обов'язок правопорушника (боржника) становлять зміст охоронного правовідношення [2, с. 259].

Разом з тим чимало дискусій виникало з приводу того, чи можна зобов'язання з відшкодування шкоди, які виникають «незалежно від вини» вважати цивільною відповідальністю. Так, відповідно до ст. 58 Конституції України «закони та інші нормативно-правові акти не мають зворотної дії в часі, крім випадків, коли вони скасовують або пом'якшують відповідальність особи»; відповідно до ст. 61 «ніхто не може бути двічі притягнений до юридичної відповідальності одного виду за одне й те саме правопорушення»; відповідно до п. 22 ст. 92 «засади цивільно-правової відповідальності визначаються виключно законами». Вочевидь, що від того, чи є обов'язок відшкодувати шкоду, який виникає «незалежно від вини», цивільною відповідальністю, вирішально залежатиме можливість застосування до такого обов'язку вищенаведених положень Конституції. Деякі вчені, доволі своєрідно інтерпретуючи вислів «без вини немає відповідальності», вважали, що відповідальністю слід визнавати лише такий обов'язок відшкодування, який покладається на особу тільки за наявності її вини. Однак, на наш погляд, до відповідальності варто відносити усі ті випадки, коли як наслідок порушення суб'єктивного права іншої особи порушник зазнає нееквівалентного майнового обтяження. Сутність такого обтяження полягає в тому, що особа позбавляється майна, яке їй належить на законних підставах, при цьому нічого взамін не отримуючи. Саме цим обов'язок відшкодувати шкоду відрізняється від обов'язку повернути, наприклад, безпідставно набуте майно (глава 83 ЦК України).

Оскільки зобов'язання з відшкодування шкоди, що виникають «незалежно від вини» є реакцією на факт порушення суб'єктивного цивільного права і внаслідок виконання такого зобов'язання боржник зазнає нееквівалентних майнових витрат, такі зобов'язання, слід відносити до зобов'язань у яких реалізується цивільно-правова відповідальність.

Інша важлива проблема, яка стосується усіх зобов'язань із відшкодування шкоди (в тому числі й тих, які виникають «незалежно від вини») полягає у з'ясуванні того, чи можна такі зобов'язання визнавати грошовими і на цій підставі застосовувати до них положення ст. 625 ЦК України про

відповідальність за несвоєчасне виконання грошових зобов'язань. Визначення поняття грошового зобов'язання надав Вищий господарський суд України в Постанові Пленуму від 17.12.2013 № 14 «Про деякі питання практики застосування законодавства про відповідальність за порушення грошових зобов'язань». Відповідно до п. 1.1 цієї постанови грошовим є виражене в грошових одиницях (національній валюті України чи в грошовому еквіваленті в іноземній валюті) зобов'язання сплатити гроші на користь іншої сторони, яка, відповідно, має право вимагати від боржника виконання його обов'язку. Хоча зобов'язання з відшкодування збитків, здається, відповідає цьому визначенню, однак суди касаційної інстанції у роз'ясненнях і рішеннях неодноразово застерігали, що такі зобов'язання не є грошовими.

Судом розмежовується відповідальність і грошове зобов'язання, хоча, на практиці цивільна відповідальність якраз-таки й реалізується переважно через грошове зобов'язання; по-друге, ст. 625 ЦК України розташована в розділі першому книги п'ятої (Загальні положення про зобов'язання), а, отже, має застосовуватися до всіх зобов'язань, незалежно від того, є вони договірними чи недоговірними. Разом з тим є й інші обставини, котрі, на перший погляд, заважають визнанню грошового характеру зобов'язань з відшкодування шкоди. Перша – це те, що відповідно до ч. 4 ст. 22 та ст. 1192 ЦК України шкода може бути відшкодована не лише у грошовій формі, але й у натурі. При цьому спосіб відшкодування визначає потерпілий. Звідси, доки потерпілий не визначиться щодо того, вимагатиме він сплати збитків чи залагодження шкоди в натурі – доти й не можна визначити характер зобов'язання як грошового або ж не грошового. Визнання зобов'язань з відшкодування шкоди грошовими породжує ще одне питання – з якого моменту таке зобов'язання виникає, адже для застосування статті 625 ЦК України необхідно констатувати, що боржник прострочив, а для цього, у свою чергу, потрібно визначити строк належного виконання.

Говорити про те, що з моменту заподіяння шкоди виникає не обов'язок відшкодування цієї шкоди, а право вимоги на таке відшкодування. Поряд з цим, ст. 530 ЦК України, якою визначаються належні строки виконання зобов'язань, стосується усіх зобов'язань, незалежно від підстави їх виникнення. Немає підстав не застосовувати цю статтю і до зобов'язань з відшкодування шкоди.

З урахуванням зазначеного, слід зазначити, що внаслідок факту заподіяння шкоди у потерпілого виникає право вимагати відшкодування такої шкоди в натурі або шляхом сплати збитків. У разі, якщо потерпілий обирає сплату збитків, зобов'язання з відшкодування шкоди є грошовим і підлягає виконанню

боржником (заподіювачем) протягом семи днів з моменту пред'явлення вимоги за правилами частини другої ст. 530 ЦК України.

Література:

1. Карнаух Б. П. Сутність і явище цивільно-правової відповідальності. *Вісник Академії правових наук України*. 2012. № 2 (69). С. 287-299.
2. Баранова Л. Н. Возмещение имущественного вреда. *Харьковская цивилистическая школа: защита субъективных гражданских прав и интересов: монография*. Под общ. ред. И. В. Спасибо-Фатеевой. Харьков: Право, 2014. С. 253–265.
3. Отрадна О. О. Особливості співвідношення зобов'язань із завдання шкоди та зобов'язань із безпідставного збагачення. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2006. № 12. С. 37–42.
4. Отрадна О. О. Деліктна відповідальність: поняття, сутність та співвідношення із деліктним зобов'язанням. *Університетські наукові записки*. 2013. № 3 (47). С. 152–158.

Горбик Дарина Віталіївна

студентка 3 курсу факультету цивільної та господарської юстиції

Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник: ас. Веретільник А.І.

«ОСОБЛИВІСТЬ ПРАВА НА ОBOB'ЯЗKOBY ЧACTKY Y CПAДЩИНІ»

Закон гарантує можливість фізичної особи призначити спадкоємців, незалежно від ступеня спорідненості чи наявності у нього з цими особами сімейних, родинних зв'язків, шляхом складання заповіту і розподілити спадкове майно, права та обов'язки на власній розсуд. Але відповідно до статті 1241 Цивільного кодексу України передбачено коло осіб, які мають право на обов'язкову частку у спадщині, навіть, якщо вона суперечить волі спадкодавця і змісту заповіту [1].

Таке право можна вважати як обмеження свободи заповіту, але воно є втіленням засади соціальної справедливості, що дуже тісно переплітаються з моральними та сімейними устоями суспільства. Тому законодавець поклав на

себе обов'язок забезпечити рівність між інтересами спадкодавця і окремої групи осіб, які потребують додаткового захисту з боку держави. Такими особами в юридичній літературі називають «необхідними» або «обов'язковими».

Дане питання є досить добре досліджене такими науковцями у галузі права як: П. С. Нікітюк, Ю. О. Заїка, С. Я. Фурса, О. П. Печений, В. В. Васильченко та інші. Але воно до сих пір є актуальним і досліджуваним, наприклад у сфері визначення розміру обов'язкової частки, або встановлення розширеного кола осіб.

З вище наведеного можна зробити висновок, що право на обов'язкову частку у спадщині – це особисте майнове право непрацездатних спадкоємців першої черги отримати, гарантовану законом частку у спадщині незалежно від змісту заповіту (тобто забезпечений законом мінімум в спадковому майні).

Згідно з цивільним законодавством право на обов'язкову частку у спадщині мають:

- малолітні, неповнолітні діти спадкодавця,
- повнолітні непрацездатні діти спадкодавця,
- непрацездатна вдова (вдівець),
- непрацездатні батьки спадкодавця,
- діти, які були зачаті за життя спадкодавця і народжені після відкриття спадщини. Цей перелік відповідно до ст.1241 ЦК є вичерпним.

Перша група малолітні – це особи, які не досягли чотирнадцяти років, неповнолітні – особи, що не досягли вісімнадцяти років. Друга група непрацездатні діти, батьки – вважаються жінки, які досягли 55 років та чоловіки – 60 років; інваліди I, II, III груп, незалежно від того, чи призначена їм пенсія [2].

Важливо зазначити, що особи, які набули повної цивільної дієздатності шляхом реєстрації шлюбу, особи, які досягли шістнадцяти років та працюють за трудовим договором, а також особи, що записані матір'ю або батьком дитини мають право на обов'язкову частку у спадщині. Тому, що на час відкриття спадщини вони не досягли вісімнадцяти років і вважаються неповнолітніми.

Однак, якщо особа виходить на пенсію раніше передбаченого строку (на пільгових підставах), то вона не має такого права. А якщо особа продовжує працювати за трудовим договором по досягненню пенсійного віку, то право на обов'язкову частку залишається на загальних підставах. У даних випадках важливий віковий ценз.

Суб'єкти, які наділені правом на обов'язкову частку у спадщині, можуть бути усунення від спадкування на підставах, передбачених в ст. 1224 ЦК. Наприклад: – які умисно перешкоджали спадкодавцеві скласти заповіт, – якщо особа ухилялася від надання допомоги спадкодавцеві, який через похилий вік, тяжку хворобу або каліцтво був у безпорадному стані, – батьки після дитини, щодо якої вони були позбавлені батьківських прав і їх права не були поновлені на час відкриття спадщини тощо.

Розмір обов'язкової частки у спадщині визначається щодо всього спадкового майна (тобто вартість речей домашньої обстановки та вжитку, вартість заповідального відказу, а також вартість інших речей та майнових прав, які перейшли до неї як до спадкоємця) і визначення кола осіб-спадкоємців.

Для визначення реальної вартості спадкового майна потрібно сумувати як заповідану, так і не заповідану частину спадщини. Тут можуть виникнути труднощі щодо правильної оцінки спадкової маси і підрахунку її розміру.

Якщо брати до уваги міжнародний досвід щодо визначення розміру обов'язкової частки, то наприклад в Німеччині це дорівнює половині тієї частини, яка б належала їм при спадкуванні за законом. У Бельгії до 2018 року такий розмір визначався пропорційно до кількості дітей спадкодавця, зараз же це незалежить від кількості дітей, а визначається так: розмір обов'язкової частки не може перевищувати $\frac{1}{2}$ від усієї спадкової маси [3].

Цивільний кодекс України передбачає можливість зменшення розміру «обов'язкової» частки судом залежно від відносин спадкодавця і спадкоємців. Також обмеження та обтяження, що можуть бути встановлені в заповіті для спадкоємців, будуть застосовуватись лише до тієї частини, яка перевищує розмір обов'язкової частки.

Отже, Інститут права на обов'язкову частку у спадщині в Україні покликаний для захисту і встановлення гарантій щодо окремої категорії осіб, які повинні забезпечити баланс між інтересами спадкодавця і спадкоємців. Визначення точної вартості спадкового майна є сучасною тенденцією економічної спрямованості держави, як гаранта прав, свобод та інтересів фізичних осіб.

Література:

1. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV. *Відомості Верховної Ради*. 2003. №№ 40-44. 356 с. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>

2. Право на обов'язкову частку у спадщині. URL: https://minjust.gov.ua/m/str_6679

3. Kluwer W. das neue belgische Erbrecht kurz zusammengefasst. URL: <http://www.kluwereasyweb.be/documents/accountant-news/201710-accountant/20171008-erfrecht-erbrecht-droitsuccessoral.xml?lang=de>

Гребенюк Марія Іванівна

студентка 3-го факультету цивільної та господарської юстиції

Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник: ас. Веретільник А.І.

ПРАВО НА ЗАПОВІТ ТА ЙОГО РЕАЛІЗАЦІЯ У СУЧАСНИХ УМОВАХ

Перш за все, хотілось би зазначити про те, що заповіт являється правочином, тому при реалізації права на заповіт до нього висувуються загальні вимоги, як до будь-якого правочину. Зазначене стосується і змісту заповіту, який не може суперечити актам чинного цивільного законодавства та інтересам держави й суспільства, його моральним засадам.

Право на складання заповіту містить такі положення. По-перше, однією з найважливіших складових права на заповіт – є цивільна дієздатність. Тобто, лише фізична особа з повною цивільною дієздатністю може заповідати майно.

По-друге, право спадкодавця призначати спадкоємців, відповідно до цього спадкодавець може призначити спадкоємцями одну або декілька фізичних осіб незалежно від того, чи перебуває він у родинних стосунках із цими особами, а також іншими учасниками цивільних відносин. Заповідач може без пояснення причин позбавити будь-яку особу із числа спадкоємців за законом, яка не може набути права на спадщину [1, с. 98].

Проте спадкодавець не має права позбавити права на спадкування осіб, котрі мають право на обов'язкову частку у спадковій справі. У разі смерті особи, позбавленої права на спадщину, до смерті спадкодавця позбавлення її права на спадщину втрачає силу.

Діти (онуки) цієї особи мають право на спадкування на загальних підставах. Чинність заповіту щодо осіб, котрі мають право на обов'язкову частку в порядку спадкування, встановлюється моментом відкриття такого спадкового права.

По-третє, право спадкодавця визначати розмір спадщини, яка має бути успадкована за заповітом – заповідач має право охопити заповітом права та обов'язки, які належать йому на момент складання заповіту, а також ті права та зобов'язання, які можуть належати йому в заповіті. Заповідач має право скласти заповіт щодо всієї спадщини або її частини.

Відповідно до цього, варто зауважити про те, що якщо спадкодавець у заповіті розподілив між спадкоємцями лише свої права, до спадкоємців, яких він призначив, переходить та частина його обов'язків пропорційно одержаним правам. Дія заповіту на склад спадщини встановлюється моментом відкриття спадщини [2, с. 102].

З огляду на зазначене, заповідач має право зробити заповідальний відказ у заповіті. Відказоодержувачами можуть бути як особи, які не входять до числа спадкоємців за законом, так й інші особи. Предметом такого відказу може бути перехід до спадкоємця права власності чи іншого речового права на майнове право чи річ, що входить або не входить до складу спадщини.

До інших не менш важливих положень, що стосуються заповіту – є право заповідача на покладення на спадкоємця інших обов'язків, на підпризначення спадкоємця, на встановлення сервітуту у заповіті та право заповідача на скасування та зміну заповіту. Останнє слід розглянути більш детально. Отже, згідно з цивільним кодексом України, заповідач має право у будь-який час скасувати заповіт або ж внести до нього зміни. До того ж, сюди варто віднести і право на складення у будь-який час нового заповіту, який скасовує попередній повністю або лише у конкретній його частині.

В рамках даної проблематики слід вказати про те, що з початком повномасштабного вторгнення на територію України військових формувань РФ функціонування всього механізму нашої держави зазнало вимушених змін. Ті зміни торкнулись всіх суспільних правовідносин, зокрема й сфері права на заповіт.

Відповідно, під час дії правового режиму воєнного стану посвідчувати заповіти без використання бланків нотаріальних дій, котрі є спеціальними, тобто на звичайному папері дозволено нотаріусам. Відтак, на такому бланку білого кольору наносяться відповідні реквізити особи, котра уповноважена на вчинення нотаріальних дій [3].

Так, варто констатувати той факт, що під час дії правового режиму воєнного стану особи, котрі уповноважені на вчинення нотаріальних дій можуть посвідчувати заповіти, скасовувати або вносити до них зміни, навіть у випадках коли нотаріуси не мають доступу до спадкового реєстру нашої держави. За таких умов відомості щодо заповіту до спадкового реєстру вносяться протягом 5 робочих днів після відновлення доступу до даного реєстру.

Отож, в складних умовах сьогодення наша держава зіткнулась з багатьма викликами в усіх сферах свого функціонування, зокрема й у сфері реалізації права на заповіт.

Проте, державний механізм незважаючи на постійні акти геноциду нашого народу, бомбардування та терористичні акти з боку країни-терориста рф продовжує виконувати свої функції, повноваження та завдання.

Література:

1. Ковальчук А. М. Право на обов'язкову частку у спадщині: дис. ... канд. юрид. наук. Хмельницький: Хмельницький ун-т управління та права імені Леоніда Юзькова, 2020. 207 с.

2. Кухарєв О. Є. Теоретичні та практичні проблеми диспозитивності в спадковому праві: монографія. Київ: Алерта, 2019. 498 с.

3. Посвідчення заповіту в умовах воєнного стану. 2022. URL: <https://terebotg.in.ua/posvidchennya-zapovitu-v-umovah-voyennogo-stanu/>

4. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 40-44. <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/435-15>

Дуб Вікторія Михайлівна
студентка I курсу факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник: ас. Веретільник А.І.

ПОНЯТТЯ РЕЧЕЙ. ВИДИ РЕЧЕЙ ЗА РИМСЬКИМ ПРИВАТНИМ ПРАВОМ

Річчю у римському праві називали об'єкт, а саме якусь природну частку, яка належить володарю. Ці речі можуть бути створенні природою, або людиною. У першому випадку це вода, деревина ті інше, у другому мебля та інше. Але важно зауважити, що поняття «речі» та «товар» не є однаковими. Товар це може бути те, чого в природі не існує, тобто не виготовлена продукція.

У речей існує своя кваліфікація, їх можна поділити на: манціпні та неманціпні, тілесні та безтілесні, рухомі і нерухому, складі та прості, подільні і неподільні, споживчі та неспоживчі види.

Манціпні та неманціпні речі. Манціпні речі – речі які потребують спеціальних формальних обрядів при їхньому відчуженні, ті предмети з яких складається економічна основа суспільства, або засоби виробництва. Такими речами можна назвати змелю та земельні сервітути, робочу худобу та рабів. Перехід цих речей до володіння іншої особи міг бути здійсненими тільки під час манципація – спеціального обряду, з наявністю 5-7 свідків. Неманціпні речі – речі звичайного користування, споживання.

Тілесні та безтілесні речі. Ця класифікація ґрунтується на можливості доторкнутися до речі, тобто її матеріальна оболонка. До безтілесних речей можна віднести спадкове право або авторське. Такі речі можна продати або захистити, наприклад покарати людини, яка сплагіатила іншу працю.

Наступною категорією є рухомі та нерухомі речі. Рухомі речі можна поділити на три категорії:

- 1) Земля, дороги та інше;
- 2) Надра та повітряний простір;
- 3) Усе, що було створено людською працею на землі власника. Наприклад на території власника стоїть дім, який юридично належить йому, та поле, яке засіяв не власник. Тобто нерухома річ – не тільки земля, але й усе що на ній знаходиться, та для яких зміна положення неможлива без пошкодження.

Всі інші речі можна вважати рухомими.

Прості та складні речі. Прості речі – ті які створюють єдине ціле, та частками воно не функціонує та не має самостійного значення. Так, наприклад картина або кінь, усі частини створюють щось однорідне та фізично єдине. Складні речі – речі які збираються з часток, Окремі елементи такої речі не можуть належати різним особам. Наприклад ткацький станок.

Споживчі на неспоживчі речі. Споживними речами можна назвати ті речі, які під час їхнього використання знищуються, наприклад їжа. Неспоживні речі знищуються поступово, або взагалі не знищуються, наприклад колодязь або якась будівля. Тобі наступало питання боргу неспоживних та споживних речей. Зрозуміло то, що якщо людина бере у борг мішок з борошном, він поверне інше борошно, але з такими ж ознаками.

Речі подільні та неподільні. Речі подільні – це ті речі, частка від якої не втратить цінність, та буде мати таку ж властивість як і ціла річ, наприклад головка сиру, або бочечок меду. Неподільними ж вважаються речі, поділивши які вони втратять свою цінність. Наприклад ювелірні вироби, цінність цих речей не скільки в складі металу, а більше в праці ювеліра.

Тако ж існує категорія речей визначених за індивідуальними або родовими ознаками. Речі родові не мають індивідуальних ознак та певної цінності. Оцінка таких речей може проводитися за критеріями ваги, розміру, кольору. Речі за індивідуальними ознаками такої оцінки не піддаються. Родові речі можна було замінними, наприклад раба-будівельника. А речі з індивідуальними ознаками ні, наприклад раб-гладіатор.

Останньої класифікацією вважали речі в обороті та речі не в обороті. Речі в обороті могли бути речами приватної власності, а речі не в обороті ні. Так, наприклад храм вважався річчю в обороті, а дороги або школи – речі не в обороті.

Як ми можемо бачити, речове право римляни вважали важливим, та зробили усе задля правильної та детальної класифікації речей. Для римлян розподіл немайнових благ був одним з головних завдань римського цивільного права. Ці знання науковці у сфері юриспруденції використовують і у сучасності, тому римське право вважають основою для сучасної юриспруденції.

Література:

1. Речі і речові права: від римського права до сучасного праворозуміння. *Київські правові читання*. Київ, 2019.
2. Підпригора О.А. Основи римського приватного права. К.: Вища шк. 1995.

3. Макарчик В. С. Загальна історія держави і права зарубіжних країн: Навч. посібник. К.: Атіка, 2007. 624 с.

4. Харитонов Є. О. Приватне право у Стародавньому Римі. Одеса, 1996

Ковальська Христина Іванівна

студентка I курсу факультету цивільної та господарської юстиції

Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник: ас. Веретільник А.І..

ПРАВОВЕ ПОЛОЖЕННЯ РИМСЬКОЇ ЖІНКИ

Рим – країна традицій та багатовікової історії. Перше, що приходить у голову, почувши назву: демократія, дисципліна та патріархат. Майже у всіх країн давньої епохи було закладено тн, що чоловік – опора сім’ї, а жінка – берегиня домашнього вогнища. Давній Рим не став винятком. Положення римської жінки відрізнялося від чоловічого, хоча фактично вони мали однакову назву.

Римські громадяни – особи, яки народилися у законному шлюбі двох римлян має такий ж статус. У цього статусу є певні привілеї. Цим статусом володіли і римські жінки, але також з особливостями. Вони не мали прав у політичних правовідносинах, через те що їх вважали легковажними. Але не дивлячись на це, жінки мали владу, через приватні перемови вони могли добитися свого. Також в світовій історії є досить багато видатних римських жінок, такі як Лукреція та Клавдія Квінти, Фульвія, та інші.

Про життя римських жінок можна було дізнатися в загальному від латинської літератури. У поемах, сатирах та комедіях розповідалось про життя жінок: зображення буденності у жіночих кімнатах, у театрі, або спортивних змаганнях, під час вагітності, або процес фарбування.

Одна з головних ролей у суспільстві, жінка мала у релігії. Існували таки жриці – весталки. Веста – богиня домашнього вогнища, та родини. Весталки – це жриці богині Вести. Головна задача цих жриць, була у тому, щоб завжди підтримувати вогонь у храмах. Особливістю весталок було те, що вони звільнювалися від звичайних обов’язків жінки – виходити заміж та мати дітей. Ці жінки давали 30-ричну обіцянку цнотливості, задля того, щоб досконало вивчити проведення певних державних ритуалів.

Дитинство у дівчат було звичайним. Згідно з джерелами, які дійшли у наші дні можна стверджувати, що дівчата спокійно могли грати з хлопцями у ігри з м'ячем. такі як серсо та астрагал. С самого раннього дитинства дівчат готували до весілля. У перехідному віці у дівчат можна було побачити ляльки у вигляді Діани, богині дівочтва, та Венери, богині кохання. Багаті родини видавали своїх доньок заміж з 2 років, а бідні, як відомо, виходили заміж пізніше.

Метою шлюбу було укріплення певних політичних зв'язків або утримання статусу та грошей. Видавали дівчат заміж за їх згодою, задля того, щоб дівчина швидко та легко покинула сім'ю, а саме батька. Дівчата часто ходили до загальноосвітньої молодшої школи, але не має певних даних про майбутнє навчання дівчини. Однак освіта серед жінок обмежувалась певним колом тем, а саме роль жінки у шлюбі, робота по дому. Імператор Август ввів закон, гідно за яким винагороджувався шлюб та народження дітей. Також існувало покарання для тих, хто цього не робив, та тих хто зраджував. Для цього був прийнятий закон, що жінки повинні виходити заміж у віці з двадцяти до п'ятдесяти років.

Говорячи про права доньок у римській сім'ї, зазначають, що вони були не менш вшановані як і сини. Вони ало такі ж права, як і хлопці. Наприклад, якщо батько помер, та не залишив заповіту, за законом, його спадок ділився між дочками та синами у рівних частках.

Під час ранньої Республіки, жінка, а саме наречена, ставала суб'єктом її чоловіка, але у меншій мірі ніж їх діти. Проте у Період Ранньої імперії, жінка залишалась під опікунством батька. Таким правом користувалися багато жінок. Чоловік не мав над нею влади, але і батьку вона могла не звітувати подробиці її повсякденного життя.

Рабство у житті римських жінок не відрізнялось від рабства чоловіків. Звільнені від рабства жінки мали таки ж права, як і вільнонародженні, окрім спадкового права. Але після отримання свободи, жінкам часто бракувало грошей на життя, тому вони могли піти у проституцію.

Таким чином ми можемо бачити, що правове становище жінки у Римі було досить обмежене.

У чоловіків було набагато більше прав, та можливостей, але і жінки могли, щоб робити, що спонукало їх боротися та розширювати свої права, щоб не бути завжди залежною від чоловіка.

Література:

1. Підопригора, О.А., Харитонов, Є.О. Римське право: підруч. К.: Юрінком Інтер, 2009. 528 с.
2. Основи римського приватного права. За заг. ред. В. І. Борисової та Л. М. Баранової. Х. 2008. 224 с.
3. Вовк В. М. «Жіноче питання» у римському праві. *Вісник ЛДУВС*. 2008. Вип. 3. С. 379-388. URL: <http://radnuk.info/statti/582-rimske/15155-2011-01-21-08-56-17.html>

Кривуля Єлизавета Олександрівна

студентка 1 курсу факультету цивільної та господарської юстиції

Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник: д.ю.н., професор Давидова І.В.

СИСТЕМА РЕГУЛЮВАННЯ СУСПІЛЬНИХ ВІДНОСИН У ЧАСИ ВОЄННОГО СТАНУ: ВІД РИМУ ДО СЬОГОДЕННЯ

Зараз як ніколи на всіх впливають економічні, політичні та соціальні реалії буття, пов'язані з воєнною агресією росії. Ці події спонукають до наукових пошуків, зокрема, цікавим вважаю вивчення й історичних аспектів, зокрема, питань щодо регулювання суспільних відносин в Римі у воєнні часи.

Війна для римських громадян була буденністю. Для римлян професії воїна, претора, ремісника були доволі звичними. Через це система регулювання суспільних відносин у воєнні часи, як правило, сильно не відрізнялася від мирних. Найвагомішою різницею було те, що під час небезпеки вся влада передавалася диктатору, якого обирав консул. Саме його вирок був остаточним. Диктатору підкорялися усі ординарні магістрати, також тільки він призначав собі помічника – начальника кінноти.

Проаналізувавши наукові джерела можемо виділити такі одинарні магістрати:

1. курульні едили;
2. претори;
3. консули;
4. цензори;

5. квестори;
6. плебейські трибуни.

У Римі протягом багатьох століть головним джерелом прав та обов'язків були преторські едикти та Закони XII таблиць. Під час диктатури закони були чинні, але диктатор міг запроваджувати нові чи тимчасово обмежити чинні. Будь-які рішення та вироки диктатора не заперечувались. Вся влада (виконавча, законодавча, судова) та армія підпорядковувались йому.

Сьогодні під час воєнного стану в країні життя цивільних громадян України зазнало значних змін. З першого дня збройної агресії президент України Володимир Зеленський видав указ про введення воєнного стану. Згідно пункту 3 зазначеного Указу можуть мати обмеження деяких конституційних прав і свобод людини і громадянина.

Порівнюючи сучасність та давній Рим можна зазначити декілька суттєвих відмінностей:

1. Сучасні військові мають щонайменше середню освіту. В Римі воїнами ставали селяни або бідні люди, які не мали можливості здобути освіту. Підтвердження можемо знайти в книзі І ОСОБИ Про заповідь вояків: «Від обов'язку дотримуватися при складанні тестаменту вище вказаних форм звільнені імператорськими указами воїни з причини надзвичайної їхньої недосвідченості» [1, с. 258].

2. Влада президента доволі обмежена порівнюючи з владою диктатора, він не має судової влади та не керує армією.

3. Під час воєнного стану в Україні громадяни тимчасово обмежені у багатьох правах, в Римі ж закріплених законами обмежень щодо воєнного стану не було.

4. Під час воєнного стану в Україні певний вплив зазнали зобов'язання, визначені договором: «У період дії в Україні воєнного, надзвичайного стану та у тридцятиденний строк після його припинення або скасування у разі прострочення позичальником виконання грошового зобов'язання за договором, відповідно до якого позичальнику було надано кредит (позику) банком або іншим кредитором (позикодавцем), позичальник звільняється від відповідальності, визначеної статтею 625 цього Кодексу, а також від обов'язку сплати на користь кредитора (позикодавця) неустойки (штрафу, пені) за таке прострочення.» [2]. У давньому Римі не було закону щодо тимчасового припинення дій відсотків, штрафів тощо, за не виконання зобов'язань.

5. Згідно з рішенням Ради Суддів України від 24.02.2022р «якщо є загроза життю та здоров'ю відвідувачів або працівників суду, здійснення судочинства буде припинено доки не буде усунена загроза, тобто розгляд справи може бути перенесений на будь-який термін» [3]. Найбільш схоже положення у Римському праві міститься в Законах XII таблиць, а саме у II таблиці: «Якщо одна з таких причин, як... тяжка хвороба або (збіг дня судового розгляду) з днем, призначеним для звинувачення (будь-кого) у зраді (буде перешкоджати) судді, третейському посереднику або стороні, що позивається (з'явиться на судовий розгляд), то (таке) має бути перенесеним на наступний день» [1, с. 244-245]. Тільки за цих умов переносився розгляд.

6. Також зараз є можливість дистанційного розгляду судових справ, що значно відрізняється від розгляду справ у Римі.

Підводячи підсумок можна зробити висновки не лише про різницю між двома правовими системами. Фактично спостерігається ментальність різних народів у скрутні часи у різних століттях вплив даних процесів на право, його застосування. Дивлячись на цю різницю, ми можемо пишатися українським правом, його прогресивністю та прагнути до його покращення.

Література:

1. Харитонов Є.О., Давидова І.В. Основи римського приватного права: навчально-методичний посібник. Одеса, 2019. 294 с.

2. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року № 435- IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15?find=1&text=%E2%84%96+435-+IV#w2_1

3. Щодо вжиття невідкладних заходів для забезпечення сталого функціонування судової влади в Україні в умовах припинення повноважень ВРП та воєнного стану у зв'язку зі збройною агресією з боку рф: рішенням Ради Суддів України від 24.02.2022р. URL: https://ips.ligazakon.net/document/MUS36788?ed=2022_02_24

Кубрак Інна Юрївна

*студентка 1-го курсу магістратури факультету прокуратури та слідства
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник: к.ю.н., доцент Павлова В.Г.*

ЕЛЕКТРОННА ФОРМА ПРАВОЧИНУ

У національному законодавстві України передбачено усну та письмову (електронну) форму правочину, а сторони, у свою чергу, мають право обирати ту форму правочину, яка найбільше їм підходить та не заборонена законом (ч.1 ст.205 Цивільного кодексу України) [1]. Усно вчиняються правочини, для яких не обов'язкове дотримання письмової форми та якщо поведінка сторін засвідчує їхню волю до настання певних правових наслідків. Щодо письмової форми правочину, то такий правочин вважається вчиненим, якщо його зміст розкривається у одному або декількох документах та обов'язковому підписанні даного документу. Також воля сторін правочину, який вчиняється у письмовій формі може бути виражена за допомогою телетайпного, електронного або іншого технічного засобу зв'язку. Проаналізувавши норми цивільного законодавства України, можна сказати, що електронну форму порівнюють з письмовою.

Відповідно до п.7 ст. 3 Закону України «Про електронну комерцію», електронним правочином вважається дія особи, спрямована на набуття, зміну або припинення цивільних прав та обов'язків, здійснена з використанням інформаційно-телекомунікаційних систем [2]. Таким чином, порівнявши визначення електронної форми правочину, яке міститься в Цивільному кодексі України та Законі України «Про електронну комерцію», можна виокремити таку кваліфікуючу ознаку, яка притаманна тільки цьому виду форм правочинів – це дія, здійснена з використанням інформаційно-телекомунікаційних систем.

Також не менш важливо, щоб правочин, який було укладено в мережі Інтернет, відповідав усім вимогам законодавства та вважався дійсним. Для визначення дійсності існує певний перелік умов у Цивільному кодексі України, а саме:

- 1) наявність у суб'єктів цивільних правовідносин правоздатності та дієздатності;
- 2) відповідність внутрішній волі сторін їх волевиявленню;
- 3) законність змісту правочину;
- 4) укладення правочину у встановленій законом формі.

Щодо першої умови, то тут ключовим моментом є досягнення повноліття кожного учасника правочину або ж інший факт, який підтверджує набуття чи надання повної цивільної дієздатності цій фізичній особі. Однак, законодавством (ст. 31 Цивільного кодексу України) передбачена можливість здійснення особами до 14 років дрібних побутових правочинів, які задовольняють їх побутові потреби, відповідають фізичному, духовному чи соціальному розвитку та стосуються предмета невеликої вартості. Якщо ж стороною правочину є юридична особа, то повинні бути дотримані всі вимоги закону, передбачені для утворення юридичної особи. Так, правочин юридичної особи, вчинений нею без відповідного дозволу (ліцензії), може бути визнаний судом недійсним (ч. 1 ст. 227 Цивільного кодексу України). Щодо місця укладення електронного договору, то таким вважається місцезнаходження юридичної особи або місце проживання фізичної особи, яка є продавцем (виконавцем, постачальником) товарів, робіт, послуг (це положення відповідає ст. 67 Цивільного кодексу України). Але варто зазначити, що найчастіше буває так, що власник веб-сайту інтернет-магазину не є власне продавцем товару чи виконавцем робіт та послуг, а є тільки майданчиком для укладення договорів між продавцем та покупцем, тому цей момент обов'язково треба враховувати при визначенні місця вчинення правочину [3, с. 38].

Друга умова дійсності електронної угоди полягає у встановленні волі та волевиявлення сторін, які готові укласти угоду. Свобода формується особою шляхом усвідомлення нею своїх дій, а дії комп'ютерної програми повинні визнаватись такими, що містять волевиявлення її власника, тобто співпадати з волевиявленням фізичної або юридичної особи, що вчиняє правочин. До прикладу, Н. Є. Блажівська вважає, що специфіка укладення електронних правочинів, перш за все, полягає в тому, що волевиявлення сторони в електронному правочині формується і доводиться до адресата з допомогою засобів електронно-обчислювальної техніки та електронних каналів зв'язку [4, с.15].

Дотримання третьої умови залежить від законності змісту угоди. Законодавством передбачено, що угоди, які укладаються за допомогою електронних засобів зв'язку (електронні угоди), повинні мати таку ж саму юридичну силу, що і «традиційні». Говорячи про третю умову – законність змісту правочину, потрібно сказати, що головною тут є дія принципу свободи договору, тобто кожна приватна особа має право укласти правочин будь-якого змісту, що не суперечить закону, а також ніхто не зобов'язаний вчиняти будь-який правочин

проти своєї волі. Також важливо зазначити, що зміст правочину не може суперечити актам цивільного законодавства, а також інтересам держави і суспільства, його моральним засадам (ч. 1 ст. 203 Цивільного кодексу України).

Четвертою важливою умовою є дотримання встановленої законом форми. Форма письмового договору вважається дотриманою, якщо зміст самого договору виражений у одному або декількох документах, якими обмінялися сторони. Також важливим елементом є кваліфікований електронний підпис, який притаманний тільки правочинам, учиненим в електронній формі. Кваліфікований електронний підпис має таку саму юридичну силу, як і власноручний підпис, та має презумпцію його відповідності власноручному підпису (ч. 4 ст. 18 Закону України «Про електронні довірчі послуги») [5].

Отже, підсумуємо, останнім часом на території України найбільшим попитом користується вчинення правочинів саме в електронній формі. Аналізуючи цивільне законодавство України, можна сказати, що електронна угода є вчиненою у письмовій формі з дотриманням певних особливостей, які притаманні електронним правочинам. Тому, угоди, що здійснюються за допомогою засобів електронно-обчислювальної техніки є лише проявом розширення кола різновидів письмової форми правочину, а не її окремою формою. Проте законодавством не прописано чітких умов чинності такого виду договорів.

Література:

1. Цивільний кодекс України 16.01.2003 р. №№ 40-44. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.
2. Про електронну комерцію: Закон України від 03.09.2015 №675-19. <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/675-19>.
3. Степаненко О.С. Проблеми дійсності електронного правочину. *Альманах науки*. 2020. № 8 (41). С. 34-40. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/32113/1/%pdf>.
4. Блажівська Н. Є. Електронний правочин у цивільному праві України: монографія. К.: Правова єдність: Алерта, 2014. С. 209-238.
5. Про електронні довірчі послуги: Закон України від 05.10.2017 р. №45. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2155-19>.

Курочкіна Анжеліка Євгенівна
студентка 1 курсу магістратури
факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник: к.ю.н., доцент Павлова В.Г.

ПОНЯТТЯ ТА ОСНОВНІ ПРОБЛЕМИ ЗАХИСТУ ПЕРСОНАЛЬНИХ ДАНИХ, ПРАВИЛА GDPR

Доступ до багатьох каналів комунікації, через значний розвиток інформаційних технологій, отримали не тільки певні корпорації та організації, але також і окремі особи. Зараз кожна людина може створювати свої власні повідомлення, поширювати певну інформацію, яка доступна багатьом користувачам. Особиста інформація осіб, через неконтрольованого доступу усіх до інформаційних технологій, була скинута. В результаті чого з'явилося багато проблем та питань щодо захисту персональних даних.

Персональні дані – це відомості або сукупність відомостей про фізичну особу, яка ідентифікована або може бути конкретно ідентифікована. Хоча зазначити Рішення Конституційного Суду України № 2-рп/2012, інформація про особисте та сімейне життя особи (персональні дані про неї) – це будь-які відомості чи сукупність відомостей про фізичну особу, яка ідентифікована або може бути конкретно ідентифікована, а саме: національність, освіта, сімейний стан, релігійні переконання, стан здоров'я, матеріальний стан, адреса, дата і місце народження, місце проживання та перебування тощо, дані про особисті майнові та немайнові відносини цієї особи з іншими особами, зокрема членами сім'ї, а також відомості про події та явища, що відбувалися або відбуваються у побутовому, інтимному, товариському, професійному, діловому та інших сферах життя особи, за винятком даних стосовно виконання повноважень особою, яка займає посаду, пов'язану зі здійсненням функцій держави або органів місцевого самоврядування. Така інформація про фізичну особу та членів її сім'ї є конфіденційною і може бути поширена тільки за їх згодою, крім випадків, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини [2].

Персональні дані можуть оброблятися лише відкрито і прозоро, а також із використанням засобів, що відповідають цілями даної обробки. Вона здійснюється лише за згодою суб'єкта персональних даних, за його добровільною

згодою на обробку персональних даних. Ця згода повинна бути у письмовій формі або у формі, яка дає змогу зробити висновок про надання згоди [3].

Хочу також зазначити питання щодо захисту персональних даних за правилами GDPR, яка визначає персональні дані особи як певну інформацію, що стосується лише особи, яку ідентифіковано чи можна ідентифікувати. GDPR – це закон Європейського Союзу із обов’язковими правилами щодо того, як організації та компанії повинні використовувати персональні дані у безпечний спосіб.

GDPR – це Загальний регламент захисту даних. Він був прийнятий у 2018 році та є найжорстокішим законом у сфері захисту приватності людини. Норми GDPR можна застосовувати не тільки до осіб, що перебувають на території Європейського Союзу, але й до осіб, що перебувають в інших країнах світу.

Використання персональних даних має бути законним. GDPR визначає шість альтернатив правовій основі, наприклад, згода або договір. Якщо обробка персональних даних не базується на жодному з них, вона є незаконною. Для виконання контракту може знадобитися обробка персональних даних. Також може знадобитися використання особистих даних для запобігання шахрайству та здійснення маркетингу.

Використання персональних даних повинно здійснюватися з повагою до прав особи. GDPR надає кожній людині певні права щодо її персональних даних. Вони мають право отримати доступ до своїх персональних даних, мають право знати, як організація використовує дані, заперечувати проти обробки.

GDPR не тільки чітко визначає, що особисті дані особи належать їй, але він також може накласти значні штрафи на компанії, які не дотримуються правил. У Європі конфіденційність і захист даних вважаються життєво важливими компонентами сталої демократії. GDPR розроблено для захисту цих передумов і є оновленням попередньої директиви ЄС із захисту даних.

Захист персональних даних в Україні регулюється Законом України «Про доступ до публічної інформації», Законом України «Про захист персональних даних». Захист особистих даних сьогодні – фундаментальне та досить комплексне поняття, яке, з одного боку, відображає прагнення захистити недоторканність особистого життя, з іншого – визначає його як інформацію, яка відображає участь особистості в суспільних та соціальних відносинах, що робить особисте життя доволі уразливим об’єктом щодо отримання особистих даних іншими особами.

Хочу зазначити важливі проблемні питань, пов'язані з організацією процесів обробки персональних даних:

- невідповідність внутрішніх положень/документів володільця персональних даних вимогам чинного законодавства про захист персональних даних;
- неналежне ведення обліку операцій, пов'язаних з обробкою персональних даних та доступом до них;
- недотримання принципу строковості обробки персональних даних;
- відсутність плану дій на випадок несанкціонованого доступу до персональних даних, пошкодження технічного обладнання, виникнення надзвичайних ситуацій; – відсутність зобов'язання про нерозголошення персональних даних працівниками, які мають доступ до персональних даних [1].

У висновку хочу зазначити, що метою захисту персональних даних повинно бути забезпечення головних прав та свобод громадян. Організаційно-економічною основою для її реалізації повинен стати відповідний механізм, в якому головним має бути чинний Закон України «Про захист персональних даних» та в який будуть зазначені ключові європейські норми з чітким визначенням норм щодо свободи інформації та захистом персональних даних, а також деталізацією взаємодії та фіксацією відповідальності за порушення норм у сфері захисту персональних даних.

Література:

1. Бем М.В., Городинський І.М., Саттон Г., Родіоненко О.М. Захист персональних даних: Правове регулювання та практичні аспекти: науково-практичний посібник. К.: К.І.С., 2015. 220 с.
2. Рішення Конституційного Суду України № 2-рп/2012. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v002p710-12#Text>
3. Про захист персональних даних: Закон України від 1.06.2010 р. №2297-

VI

Логвінова Ксенія Вікторівна

студентка 3-го курсу факультету цивільної та господарської юстиції

Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник: ас. Веретільник А.І.

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ІНСТИТУТУ СПАДКУВАННЯ ЗА ЗАКОНОМ

Спадкове право займає важливе місце в житті кожного, як складова цивільного права. Відносини правонаступництва виникають зі смертю фізичної особи, адже відбувається процес наступництва однієї особи – спадкоємця, в правах і обов'язках іншої – спадкодавця. Статтею 1217 Цивільного кодексу України передбачено дві форми спадкування: за заповітом або за законом [1].

Відповідно до принципу пріоритетності волі особи, спадкування за заповітом передує, але якщо звернутись до нотаріальної практики, то буде зрозуміло, що найпоширенішим видом спадкування в Україні є спадкування за законом. Дослідивши детальніше обставини, які на це впливають можна зробити висновок, що їх різноманіття. По-перше, це недостатня правова культура населення, також це може бути раптова смерть спадкодавця. По-друге, це обставини психологічного характеру, адже складаючи заповіт, люди розглядають це як передумову смерті, тож ігноруючи можливість скласти заповіт, вони сподіваються «відкласти» момент її настання [2, с. 12].

На думку С. Я. Фурси, у складанні заповіту відсутній буд-який сенс, якщо спадкодавця влаштовує коло осіб, які будуть спадкувати його майно за законом та розміри часток спадщини, які їм належать за законом [3, с. 60].

С. Н. Братусь влучно висловив свою думку стосовно спадкування за законом, він вважає, що закон, який визначає коло спадкоємців, їх черговість, розміри спадкових часток – відповідає волі спадкодавця, який не захотів або не зміг виразити свою волю інакше, тобто через заповідальне розпорядження [4, с. 344].

Слід зазначити, що згідно з ч. 2 ст. 1223 ЦК України визначені випадки, коли відбувається спадкування за законом, а саме: якщо заповіт відсутній, визнаний недійсним, неприйняття спадщини або відмови від її прийняття спадкоємцями за заповітом, а також у разі не охоплення заповітом усієї спадщини [1].

Підставами спадкування за законом науковці визначають: родинні відносини, відносини усиновлення (удочеріння), шлюб, сімейні відносини та перебування на утриманні [5, с. 147].

Головною умовою у спадкуванні за законом є наявність родинних зв'язків відповідного рівня, адже ступінь споріднення впливає на черговість вступання у спадщину. У процесі спадкування за законом, майно переходить до визначених у законі осіб відповідно до встановленої черговості. Кожна наступна черга спадкоємців отримує право на спадкування у разі відсутності спадкоємців попередньої черги, у випадку усунення їх від спадкування, або у разі неприйняття ними спадщини чи відмови від її прийняття. Спадкоємці за законом можуть змінити черговість спадкування за взаємною згодою, тобто договором, який має бути нотаріально посвідчений та не повинен порушувати права тих спадкоємців, які не беруть участь в ньому, та спадкоємців, які мають право на обов'язкову частку. Також, черговість можна змінити за рішенням суду. Особа, яка є спадкоємцем наступної черги, може звернутись до суду із позовом, якщо вона надавала матеріальну допомогу, опікувалась та надавала іншу допомогу спадкодавцеві, який був в безпорадному стані через похилий вік, тяжку хворобу або ж каліцтво. В такому випадку, суд може визнати за цією особою право на спадкування разом із спадкоємцями тієї черги, яка має право на спадкування [6, с. 780].

Цивільним кодексом України визначено п'ять черг спадкоємців за законом.

До першої черги відносять дітей спадкодавця, в тому числі зачаті за життя спадкодавця та народжені після його смерті, той з подружжя який його пережив, та батьки (ст. 1261 ЦК України). Іншим із подружжя вважається особа, яка перебувала зі спадкодавцем у зареєстрованому шлюбі, але за умови, якщо такий шлюб відповідав вимогам дійсності (ст. 39-41 СК України) та припинився внаслідок смерті спадкодавця або оголошення його померлим (ч. 1 ст. 104 СК України). Діти, які були народжені в незареєстрованому шлюбі, також визнаються спадкоємцями, якщо батько добровільно визнав своє батьківство або це було доведено судом. Застосовуючи допоміжні репродуктивні технології, батьками новонародженої дитини вважається подружжя (ст. 123 СК України), тож при спадкуванні така дитина набуває усіх прав властивих спадкоємцеві першої черги [7].

До другої черги спадкування слід віднести рідних братів та сестер спадкодавця, його бабу та діда як з боку батька, так і з боку матері (ст. 1262 ЦК України). Якщо рідний брат або сестра походять від одних батька та матері, вони

називаються повнорідними, а якщо спільний лише хтось один із батьків – неповнорідні. Неповнорідне споріднення має ті ж самі юридичні наслідки, що й повнорідне. Цивільне законодавство прирівнює у правах повнорідних та неповнорідних братів та сестер [8, С. 87-88].

До третьої черги спадкування відносяться рідні дядько та тітка спадкодавця (ст. 1263 ЦК України).

До четвертої черги спадкування відносять осіб, які проживали за спадкодавцем однією сім'єю не менш як п'ять років до часу відкриття спадщини (ст. 1264 ЦК України).

У п'яту чергу право на спадкування мають інші родичі спадкодавця до шостого ступеня споріднення включно, причому родичі ближчого ступеня споріднення усувають від права спадкування родичів подальшого ступеня споріднення (ст. 1265 ЦК України).

Отже, можна зробити висновок, що спадкування за законом має свої особливості та також недоліки, адже може ускладнитись розподіл спадкового майна, якщо спадкоємці знаходяться у неприяжних відносинах один з одним. Тож, я вважаю доцільним, що законодавець надає перевагу спадкуванню за заповітом, закріпивши спочатку його норми в ЦК України, а вже потім норми спадкування за законом. Адже заповіт виражає собою волю спадкодавця і таким чином зменшує можливі суперечки між спадкоємцями, на відміну від спадкування за законом.

Література:

1. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>
2. Заїка Ю. О. Зміна черговості при спадкуванні за законом за новим Цивільним кодексом. *Підприємництво, господарство і право*. 2004. № 7. С. 12-14.
3. Драгневич О.В. Спадкування за законом і за заповітом. К.: Видавець Фурса С. Я., 2007. 60 с.
4. Піцик Х.З. Особливості спадкування за законом в Україні. *Держава і право*. 2009. Вип. 45. С. 343-348.
5. Заїка Ю.О. Спадкове право в Україні: становлення та розвиток: монографія. 2-ге вид. Київ: КНТ, 2007. 288 с.
6. Старцев О. В., Харитонов Є. О., Харитонova О. І. Цивільне право України: підруч. Вид. 3-тє, переробл. і допов. К.: Істина, 2011. 808 с.

7. Сімейний кодекс України від 10.01.2002 року. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2947-14&p=1239555460954236>

8. Сімейне право України: підручн. За ред. Ю.С. Червоного. Київ: Істина, 2004. 400 с.

*Максимчук Дарина Андріївна,
студентка 3-го курсу факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник: ас. Веретільник А.І.*

ОСОБЛИВОСТІ РОЗПОДІЛУ СПАДЩИНИ ПІСЛЯ СМЕРТІ ОДНОГО З ПОДРУЖЖЯ

Спадкування майна після смерті одного з подружжя здійснюється відповідно до цивільного законодавства України. Згідно з ст. 1217 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України) спадкування здійснюється за законом або за заповітом.

У сучасному світі існує поширена, проте помилкова думка, що до спільної власності подружжя відноситься усе майно, що в них наявне. Проте розділом 7 ЦК України чітко передбачено, що майно, яке було набуто до шлюбу та майно, яке було набуто під час шлюбу, проте в порядку спадкування чи дарування, належить чоловікові або дружині на праві особистої приватної власності.

Якщо член подружжя, який помер першим, за життя не уклав заповіт, тоді спадкування буде здійснюватися за законом в черговості відповідно до ступеня родинних зв'язків. До першої черги входять: чоловік/ дружина, діти та батьки померлого. Особливістю спадкування майна одним з подружжя заключається в тому, що вони повинні перебувати в офіційному зареєстрованому шлюбі. Сумісне проживання осіб в церковному чи фактичному шлюбі не дають право на спадкування у першій черзі. Також важливим моментом є те, що чоловік чи дружина, що на момент смерті розлучилися, – не можуть претендувати на спадщину [2]. Проте, якщо той з подружжя, який помер першим, мав дітей від іншого шлюбу, то ці діти теж є претендентами першої черговості на спадщину, як і діти від дійсного шлюбу.

Кожна особа не залежно від того перебуває вона в шлюбі чи ні, має право на індивідуальний заповіт, який у будь-який момент вона може змінити чи скасувати. Заповіт має переважну силу над спадкуванням за законом, крім випадків, коли особа має право на обов'язкову частку у спадщині. Варто зазначити, що в такому заповіті особа переважно розпоряджається майном, що належить їй на праві особистої приватної власності, оскільки порядок спадкування майна, що належить на праві спільної сумісної власності, здійснюється дещо складніше [3].

Альтернативним варіантом може бути заповіт подружжя. У такому разі частка в праві на спільну сумісну власність переходить до другого з подружжя, який його пережив. Коли помирає і другий з подружжя, право переходить особі чи особам, які були зазначені в даному заповіті. Проте у даному виді заповіту існують деякі недоліки. По-перше, для його укладання особи повинні перебувати в офіційному зареєстрованому шлюбі. По-друге, змінити чи скасувати заповіт можливо лише за життя обох із подружжя, після смерті одного з них це буде зробити неможливо [4]. По-третє, розірвання шлюбу або визнання його недійсним призводить до втрати чинності заповіту.

Чоловік та дружина також можуть укласти шлюбний договір. Варто зазначати, що шлюбний договір – це договір у якому встановлені вирішення усіх спірних питань життя сім'ї, які вступають у шлюб або уже в ньому перебувають [5]. Перевагою такого договору є те, що майнові права та обов'язки подружжя можуть бути визначеними іншими, ніж це передбачає сімейне законодавство. Наприклад, може бути зазначено, що майно, яке чоловік чи дружина отримали в дар або воно було набуто до шлюбу, буде належати їм на справі спільної сумісної власності. Також може міститися умова, що майно набуто під час шлюбу буде належати кожному до подружжя на праві спільної часткової власності або особистої приватної власності [5]. Відповідно до ст. 94 СК України шлюбний договір укладається в письмовій формі та повинен бути нотаріально посвідчений.

Отже, існують багато варіантів як може бути розподілена спадщина після смерті одного з подружжя. Для того, щоб в майбутньому не виникало конфліктів між спадкоємцями, спадкодавцю слід за життя переглянути всі варіанти з урахуванням недоліків кожного з них, та обрати той, який буде найоптимальнішим для нього та його сім'ї.

Література:

1. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 №435-IV. *Відомості Верховної ради України (ВВР)*. 2003. №18, №19-20, №21-22. Ст.144.
2. Як ділиться спадщина між спадкоємцями першої черги. URL: <https://go-advocate.com/yak-dilytsya-spadschyna-mizh-spadkojemtsyamy-pershoji-cherhy/>
3. Особливості спадкування майна подружжя. URL: <http://notarius-svyatoshino.com.ua/publications/246-osoblyvosti-spadkuvannia-maina-podruzhhia.html>
4. Заповіт подружжя, як особливий різновид заповіту або «для чого потрібен спільний заповіт подружжя»? URL: <https://minjust.gov.ua/m/zapovit-podrujya-yak-osobliviy-riznovid-zapovitu-abo-dlya-chogo-potriben-spilniy-zapovit-podrujya>
5. Шлюбний договір. URL: https://minjust.gov.ua/m/str_11523

Пашинін Ілля Олегович

*студент 4 курсу факультету адвокатури та антикорупційної діяльності
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник: к.ю.н., доцент Бабич І.Г.*

ДЖЕРЕЛА ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА УКРАЇНИ

Джерела цивільного права України – це форма яка виражає цивільно-правові норми що містить у собі загальнообов’язковий характер. У системі цивільного права України базовим джерелом цивільного права є нормативно-правові акти, но також в окремих винятках можуть використовуватись звичай та договір.

А.І. Дрішлюк у своїй науковій роботі зазначав що ще при розробці Цивільного кодексу України питання щодо джерел не обговорювалося окремо, але сама будова і концепція Цивільного кодексу вплинула на систематику джерел цивільного права України та показала частину сучасних на той момент тенденцій розвитку демократичних систем. Наприклад якщо колись більш традиційними джерелами права вважалися закони та нормативно-правові акти, тобто все зводилось у джерелах законодавства, то на даний момент цей перелік став значно ширшим, добавились норми природного та звичаєвого права, норми

міжнародних договорів та договорами. Але проблема виникає у тому, що якщо останні закріплені формально, і не тільки як джерела права але і як окремі законодавства, то визнання інших, до прикладу – наукові доктрини, судові прецеденти, судові практики – вони досі залишаються дискусійними моментами. А.І. Дрішлюк вказував на актуальність проблеми джерел Цивільного права, а її вирішення залежить від здобутків теорії держави і права [1].

Доцільно буде зауважити, що неможливо не погодитися з тим фактом, що дослідження джерел цивільного права прямо залежить від вивчення теорії держави і права, адже сама концепція держави і права є певним підґрунтям не тільки джерел права, а і всієї правової системи у світі.

С.В. Панченко висловила свою думку у науковому журналі спираючись більше на джерела саме договірної права вважаючи його окремим інститутом цивільного права. На її думку джерела цивільного права відрізняються від джерел договірної права і це зумовлено певною особливістю, що цивільні правові відносини виникають виключно на підставі договору. Також звичайно мають місце особливі предмети та методи правового регулювання цивільних відносин. Панченко, узагальнивши наукові підходи виділяє три основних напрямки розуміння джерел права, а саме – матеріальний, ідеологічний і формально-юридичний. Загострюючи увагу саме на формально-юридичному розумінні джерел права і визначивши його як зовнішню форму вираження норм права, спрямованих на правове регулювання конкретних відносин у суспільстві. Взагалі вивчення загальних положень джерел права має важливе значення для глибокого дослідження та аналізу джерел цивільного права. також не треба викреслювати те що джерела цивільного права мають свої певні особливості у зв'язку з галузевими напрямками. Слід визначати взагалі що таке «джерело цивільного права», як саме його визначають у юридичній літературі:

- 1) Як форму вираження правових норм у цивільному праві, що містять у собі загальнообов'язковий характер
- 2) Як форму яку виражає законодавець норм, які регулюють відносини із приводу правового регулювання конкретної галузі права.
- 3) Цивільно-правові норми які виражені в різних правових формах
- 4) Система його зовнішніх форм, що містять у собі цивільно-правові норми.

З чого можна зробити висновок що всі науковці зводять свою думку до того, що джерела цивільного права являє собою форму вираження норм права, зазначає С.В. Панченко [2].

Варто зазначити, що Панчеко вірно замітила особливість саме договірного права, пов'язавши його саме з джерелом цивільного права. Адже дійсно, правовідносини між суб'єктами виникають на підставі договору та його умовами, які вказувалися у ньому, а це дійсно вказує на те, що договір служить окремим джерелом цивільної правової системи.

Р.А. Майданик вважає що вся система джерел цивільного права взаємозалежна і збалансована один з одним. Також майданик класифікує джерела права за такою системою:

1) Традиційні і нетрадиційні, де традиційні це правовий прецедент, нормативно-правовий договір і нормативно-правовий акт, а нетрадиційний це так звані «м'які» акти права, принципи права і релігійні тексти.

2) Первинні. Вони містять у собі норми які мають обов'язкову силу для судів, і похідні які часто називають документами які використовують коли первинні джерела права незрозумілі або неповні. Це може бути судовий прецедент та наукові праці вчених-юристів.

3) Основні і доповнюючі. Основними можуть бути судовий прецедент, нормативно-правовий акт або договір. Доповнюючі – судова практика, правовий звичай, юридична доктрина, релігійно-правовий текст, а також принципи права.

Зокрема, вказує Майданик, правова доктрина бере своє існування у вигляді сформульовано наукою ідей, які спрямовані на вдосконалення права. Правова доктрина має на меті відкриття і пізнання права як явища у суспільстві, та втілення певних норм у процесі будування джерел права. Правову доктрину обов'язково відносять до додаткових джерел права [3].

Майданик класифікував джерела цивільного права, надаючи акцентовану увагу саме правовій доктрині. Вона служить, якщо так можна виразитись, подушкою, яка займає пробіли у законодавстві або якщо є відсутність прецеденту. Тобто правова доктрина є невід'ємною частиною всіх джерел права до якої можна звернутися у спорних чи невизначених моментах.

О.М. Кривов'яз зачепила доволі дискусійну тему щодо правочину як джерело цивільного права. Вона вказує що цей підхід не набув широкої підтримки серед науковців, але ще у 50-ті роки видатні науковці «договірної тематики» наполегливо і покроково звертали увагу на те що індивідуальний договір, є прямою підставою утворення, припинення або змін у правовідносинах. Визначаючи їх зміст найбезпосереднішим чином регулює поведінку сторін і відповідно з правовими нормами встановлює права та обов'язки учасників які породилися саме даним договором правовідношення. Також Кривов'яз

приводить приклад, що джерелом цивільного права може виступати односторонній правочин та цивільно-правовий договір. Як вже зазначалось, договір регулює поведінку сторін. Тобто у цьому випадку визначається розуміння договору як певний регулятор суспільних відносин, який регулює не тільки відносини, що не були врегульовані Цивільним кодексом України, а і як окремий спосіб, який змінюється учасниками договору, державного регулювання, так званім саморегулюванням. У цьому прикладі як раз і видно відмінність у правовому регулювання суспільних відносин, які кируються лише державою, від регулювання приватних відносин, до яких входять лише учасники договору [4].

Кривов'яз дійсно розкрила дискусійну тему але з такими аргументами важко не погодитися. Односторонній правочин, кожен договір може бути в певній мірі унікальним, та направляє ветор відносин між суб'єктами у свій напрямок. А такі приклад звичайно мона розцінювати як джерело цивільного права і вичення якого зможе допомогти вдосконалити цивільно правові відносини між суб'єктами.

Розглянувши таку важку та дискусійну тему, можна зробити висновок, що Джерела любої галузі права, а в данному випадку Цивільного права, є неймовірно актуальною темою і на сьогоднішній день. Вектор направлений на вивчення джерел цивільного права допоможе не тільки вдосконалити цивільно-правову систему в принципі, а ї допоможе у не менш актуальній темі вивчення теорії держави і права України. Джерела являють собою певне підґрунття на якому будується вся юриспруденція країни.

Література:

1. Дрішлюк А. І. Щодо актуальності дослідження системи джерел цивільного права України (огляд літератури та постановка проблеми). *Актуальні проблеми держави і права*. Вип. 65. 2012. С. 361-367.
2. Майданик Р. А. Бенефіціарна власність за українським правом. *Методологічні засади вдосконалення цивільного процесуального права*: мат. Міжнар. наук.-практ. конф. до 150-річчя від дня народження Є. В. Васьковського (8 квітня 2016 р.). Одеса: Юрид. л-ра, 2016. С. 14-18.
3. Кривов'яз О. М. Правочин як джерело цивільного права. *Часопис цивілістики*. 2015. Вип. 18. С. 69-72.

Перерва Дмитро Миколайович

*студент 1 курсу магістратури факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»*

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Павлова В.Г.

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА. КРИПТОВАЛЮТА. NFT.

Актуальність даної теми полягає в тому, що глобальне розповсюдження та активна практика використання криптовалюти та віртуальних активів, змушує приймати відповідні нормативно-правові акти, що надади б змогу регулювати нові за своїм змістом цивільні правовідносини.

Вперше офіційна позиція України стосовно використання криптовалют у фінансовій системі нашої держави з'явилася 10 листопада 2014 р., коли Національний банк України в «Роз'ясненні щодо використання в Україні «віртуальної валюти / криптовалюти» Bitcoin» вказав, що розглядає криптовалюту як грошовий сурогат, який не має забезпечення реальною вартістю і використання якого фізичними та юридичними особами на території України як засобу платежу заборонено відповідно до ч. 2, ст. 32 Закону України «Про Національний банк України» [4].

В подальшому, внаслідок дворічної співпраці між KUNA Bitcoin Agency, Bitcoin Foundation Ukraine, Посольства Bitcoin та НБУ стосовно проекту розвитку біткоїну в Україні, 10 жовтня 2016 р. Національним банком України було схвалено дорожню карту Cashless Economy, де вперше прописали офіційні плани регулятора з використання технології Blockchain в Україні. Згідно з якою в рамках розвитку НПС «Простір» повинна відбутися «еволюція e-money» як безготівкового засобу платежу (на основі Blockchain), емітентом яких стане НБУ. Очікуваним ефектом даної взаємодії повинно було стати «здешевлення еквайрингу» (альтернатива картковим розрахункам). Як наслідок, Українська біржа стала першим у світі майданчиком, де стали торгувати деривативи на криптовалюту [3].

Водночас правовий статус віртуальних активів і суспільних відносин, що виникають внаслідок їх використання, залишався довгий час невизначеним. Необхідність правового регулювання криптовалюти в нашій державі зумовила потребу у прийнятті відповідного нормативно-правового акта. Таким актом став Закон України «Про віртуальні активи» від 17 лютого 2022 року № 2074-IX (далі – Закон № 2074-IX). Проте, на даний момент він ще не набув чинності.

Згаданим Законом визначено поняття віртуального активу, його ознаки та правовий статус. Відповідно до п. 1 ч. 1 ст. Закону № 2074-IX, віртуальний актив – нематеріальне благо, що є об’єктом цивільних прав, має вартість та виражене сукупністю даних в електронній формі. Існування та оборотоздатність віртуального активу забезпечується системою забезпечення обороту віртуальних активів. Віртуальний актив може посвідчувати майнові права, зокрема права вимоги на інші об’єкти цивільних прав [1].

Таким чином, віртуальні активи отримали можливість бути предметом судового розгляду в порядку цивільного судочинства.

Крім того, від початку підписання даного Закону, між правниками точаться дискусії, чи тотожний віртуальний актив криптовалюти, наскільки є широким поняття віртуального активу і яким чином він співвідноситься з електронними грошима.

Закону № 2074-IX дав однозначну відповідь на одне з наведених питань. Відповідно до ч. 3 ст. 2 Закону № 2074-IX, цей Закон не застосовується до правовідносин, пов’язаних із випуском, обігом, зберіганням і погашенням електронних грошей та цінних паперів [1].

Що ж стосовно тотожності віртуального активу та криптовалюти, варто зазначити, що чинне законодавство не містить визначення криптовалюти. Деякі теоретики права та представники фінансового сектору вважають, що криптовалюта (Bitcoin, Ethereum) є підвидом електронних грошей. З цієї позиції, Закону № 2074-IX взагалі не має жодного стосунку до криптовалют.

Але, якщо розглянути визначення віртуального активу та його ознаки (не матеріальний, має вартість, існує лише у цифровій формі та в межах певної електронної системи), відповідно до Закону № 2074-IX, криптовалюта підпадає під це визначення. Аналогічними ознаками володіє не лише вона, а й, наприклад, цифрові токени, ігрові скіни або NFT, які також можна вважати віртуальними активами. NFT найкраще підходить для пояснення сутності класичного віртуального активу

По своїй суті, NFT це сертифікат який закріплює право володіння за особою будь-яким цифровим об’єктом мистецтва. Це можуть бути твори сучасного мистецтва, які створені художниками, музикантами, письменниками тощо за допомогою цифрових технологій. В подальшому, NFT можна торгувати на відповідних аукціонах чи біржах [2].

В підсумку, криптовалюта хоч і має певні ознаки віртуального активу, не є тотожним поняттям. Найважливішою ознакою криптовалюти є її можливість

виступати засобом платежу (досить популярним для ІТ-сфери). В той самий час, віртуальний актив не може бути використаний для розрахунку за товар чи надання послуг, та не може бути використаний як засіб платежу на території України (ч. 7 ст. 4 Закону № 2074-IX) [1].

Таким чином, перед нашою державною стоїти ще довгий шлях на дорозі нормативно-правової регуляції віртуальних активів та криптовалют. А вступ в силу Закону № 2074-IX буде одним із перших, проте не менш вагомих, кроків у напрямку забезпечення статусу віртуальних активів і суспільних відносин, що виникають внаслідок їх використання, в Україні.

Література:

1. Про віртуальні активи: Закон України від 17 лютого 2022 року № 2074-IX URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2074-20#Text> (дата звернення: 10.11.2022 року).
2. Меше О. NFT: майбутнє мистецтва вже сьогодні URL: <https://legalhub.online/blogy/nft-majbutnye-mystetstva-vzhe-sogodni> (дата звернення: 11.11.2022 року).
3. Правове регулювання криптовалютного бізнесу. Axon Partners. 2017. URL: <http://axon.partners/wp-content/uploads/2017/02/Global-Issues-of-Bitcoin-Businesses-Regulation.pdf> (дата звернення: 10.11.2022).
4. Роз'яснення щодо правомірності використання в Україні «віртуальної валюти / криптовалюти» Bitcoin. Національний банк України: офіційне Інтернет-представництво. 2014. URL: https://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=11879608 (дата звернення: 10.11.2022).

Полегенька Вікторія Сергіївна

студентка I курсу факультету цивільної та господарської юстиції

Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник: ас. Веретільник А.І.

ПРАВОВІ ВІДНОСИНИ МІЖ БАТЬКАМИ ТА ДІТЬМИ

Рим дивовижна країна, яка побудувала свою імперію з традицій та цінностей. Усі ми знаємо яке в римлян того часу було виховання та дисципліна. І звісно ж, в основі цих традицій лежать сімейні стосунки. Особливе місце в сімейній ієрархії займали стосунки між батьками та дітьми.

У Давньому Римі життя дитини ставало іспитом з моменту народження. У батька була повна правова влада над дитиною. Коли малюк народжувався, його клали до ніг батька, до то тих пір, коли глава сім'ї не візьме його на руки, малюк не вважався членом сім'ї. У багатьох випадках, коли дитина була хвора, або слабка, батько відмовлявся від дитини, або навіть вбивав, не признаючи її своєю.

Батьківська влада – безмежна влада батька над дитиною. Як говорив Гай Д: «Навряд чи є які інші люди, які мали б таку владу над своїми дітьми, що маємо ми, римські громадяни». По-перше, батьківська влада розповсюджувалась на дітей народжених тільки у законному шлюбі. Ті діти, які народились у незаконному шлюбі, були вільні від батьківського протекторату. Батьком визнавалась людина, яка передувала з жінкою шлюбі.

Також однією з причин встановлення батьківської влади є узаконення або усиновлення дитини. Після того, як дитину усиновлювали, вона була повністю підзвітна своєму батьку. Узаконення – це явище, коли дитина народилась у незаконному шлюбі, та батько міг довести, що ця дитина його за походженням.

Влада батька була безмежна, він міг продати дитину у рабство, вбити, наносити тілесні ушкодження та карати цього. Цікавим моментом буде те, що дитину, згідно з моральними нормами, а не правовими, не можна було викидати. Під час імперії, дитини не можна було викидати, вже згідно з правовими нормами. Також продаж у рабство був дозволений не більше трьох разів. У часи імперії правові норм змінилися, та вбивство дитини вже вважалось звичайним вбивством і батько ніс за це покарання.

Говорячи про майнові відносини, можна вважати що правовий статус дитини, був наближений до рабського. Діти не могли складати договори, або розпоряджатися майном самоїстійно, усе робив батько. Але за часів Октавіана

Августа, влада батька над дитиною трошки послабшала. Наприклад, римлян-воїн, який здобув на війні майно, мав право на володіння та розпорядження ним. З часом, майно здобуте на державній службі також закріплюється за сином.

Припинити батьківську владу можна було тільки дома способами: смерть, та звільнення з-під батьківської влади. Коли помирав батько, старший син ставав головою сім'ї, та мав право розпоряджатися майном. Але існувало ще два випадки, коли дитина була в змозі звільнитися з-під батьківської влади:

1) Якщо людина досягала високого громадського становища, наприклад обіймала посаду магістра, або префекта, вона звільнялась від влади батька, але за його згодою

2) Еманципація – волевиявлення батька, використовую своє право звільнити дитину від своєї влади. Внаслідок такого волевиявлення, син набував прав на своє майно, але втрачав спадкове право своєї «колишньої» родини. Також батько мав владу на сином, у вигляді користуванні половини його майна.

Важливо зазначити, що стосунки між матір'ю та дитиною також існували. Звісно ж влади над ними, вона не мала. Але дивлячись на різні форми шлюбу, в неї були різні права. Так наприклад, у шлюбі з чоловічою владою, матір мала таке ж становище як і діти. Після смерті чоловіка, вона спадкувала майно, а діти спадкували після її смерті. У період ранньої республіки, мати взагалі, згідно з правим становищем, не була членом родини. З часом, в неї з'являються все більша кількість прав. Матір також могла жити з дітьми та отримувати аліменти, у разі розлучення з чоловіком. Також діти не можуть подати судовий позов на свою матір, якщо цей позов ганьбить її честь.

Аналізуючи усе вище встановлене, можна дійти до висновку, що сімейна ієрархія була одним з найважливіших структур у римській культурі, яка створювала державу. Таке виховання, та шанування батьків, зробили з римлян дисциплінованих та розумних людей, яки взросили величезну імперію, яка покорила увесь світ. І роль батька у правових стосунках родини була величезна та невід'ємна. Сучасне сімейне право багато в чому

перейняло деякі норми, характерні для Римського сімейного права. Зокрема, це стосується закріплення прав та обов'язків дітей по відношенню один до одного, а також аліментних зобов'язань членів сім'ї.

Література:

1. Підпригора О.А. Основи римського приватного права. К.: Вища шк. 1995

2.Бартошек М. Римское право (понятия, термины, определения). М.: Юрид. лит., 1989.

3. Харитонов Є. О. Приватне право у Стародавньому Римі. Одеса, 1996.

Пуха Артем Миколайович

студент 4 курсу факультету адвокатури та антикорупційної діяльності

Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Бабич І.Г.

ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ ЮРИДИЧНИХ СКЛАДІВ

Підставами виникнення, зміни та припинення більшості правових відносин є не поодинокі юридичні факти, а так звані фактичні склади, які охоплюють різні комбінації як дій, так і подій, а також правові стани, які у даному випадку є елементами фактичного складу. Ефективне визначення меж конкретних юридичних складів має особливе значення для правовідносин у сфері реалізації судової влади, оскільки здійснення правосуддя вимагає чіткості та однозначності у визначенні кожного правового факту.

Вперше термін «юридичний склад» був введений в правову науку О.О. Красавчиковим. Поряд з терміном «юридичний склад» в теорії також використовується термін «фактичний склад». Не зважаючи на варіативність поглядів вчених щодо наукової коректності того чи іншого терміну ґрунтовно, що термін «фактичний склад» некоректно відображає його юридичний зміст. Поняття «фактичного» і «юридичного» зазвичай протиставитися один одному. Під «фактичним» зрозуміло те, що не має значення для права, але суттєво для об'єктивної дійсності. Під «юридичним» розуміється сама сутність, виходячи з якої на основі правової моделі поведінки має бути вирішено спір про право. Сукупність юридичних фактів не має суто фактичний характер. Кожний факт знаходить свою юридичну оцінку перебуваючи в певному складі в якості одного із його елементів, який і породжує наслідки, які мають юридичне значення тобто в юридичному складі.

Юридичний склад – сукупність юридичних фактів, які в структурній єдності спричиняють настання наслідку в формі встановлення, реалізації і припинення суб'єктивних цивільних прав, юридичних обов'язків, цивільних

правовідносин в цілому. Юридичні факти входять до юридичного складу в якості його елементів. Вказані елементи юридичного складу є відносно самотійними, оскільки несуть в собі автономні наслідки, встановлені правовою моделлю визначеною сторонами правовідносин. В той же час, такі юридичні факти в своїй сукупності формують цілісну систему, елементи якої знаходяться во взаємозв'язку і взаємозалежності. При цьому настання наслідку юридичного складу є результатом комбінованої дії всієї сукупності елементів, які входять до нього. [1].

В. Ісаков абсолютно слушно виділяв системність як ознаку юридичного складу. Так, він зазначав, що: юридичному складу властива розчленованість на певні елементи. У свою чергу, юридичний факт – це саме елемент фактичного складу, а не просто його дробова частина. Елемент відрізняється від дробової частини за внутрішньою і зовнішньою ознаками. З внутрішньої сторони елемент є єдиним, завершеним, внутрішнім цілим. Із зовнішньої сторони елемент характеризується відносною незалежністю від системи, певною функціональною самотійністю [4, с. 25-30]. Стосовно юридичного факту, то він володіє як внутрішніми, так і зовнішніми властивостями елемента системи. У свою чергу, функціональна самотійність юридичного факту виражається у тому, що одні і ті ж самі юридичні факти можуть входити до різних складів.

Так, В. Ісаков обґрунтовує думку про те, що фактичні склади слід відрізняти від сукупності юридичних фактів та юридичних умов, оскільки останні не є елементами фактичного складу. Більше того, на думку вченого, виникненню юридичного факту завжди передують певні юридичні умови. Визначивши основні підходи до розуміння сутності фактичних складів, спробуємо виділити їх суттєві ознаки:

Юридичний склад складається із сукупності юридично значимих фактів. Юридично значимі факти – це будь-які конкретні життєві обставини (діяння, події, стани), передбачені законом як підстави для виникнення правових наслідків. На відміну від власне юридичного факту юридично значимі факти самі по собі не можуть породжувати правові наслідки, оскільки їх настання можливе лише тоді, коли має місце передбачена законом їх сукупність. Юридично значимі факти, які утворюють фактичний склад, закріплюються у правових нормах.

Юридичний склад є способом наукової абстракції – ототожнення й побудови відкритих ідеальних систем. У зв'язку з такими властивостями юридичний склад може розглядатись як модель – результат абстракції. При цьому цінність юридичного складу – інструменту наукового або аналітичного пізнання

правової реальності через норми права – полягає саме в розумінні характеру елементів, що включаються до складу, взаємозв'язків між ними і, як наслідок, можливості визначення самої трансформаційної здатності такого складу.

В окресленому сенсі юридичний склад: 1) чітко демонструє якісний характер елементів, якими є юридичний факт (юридичні факти – у складному юридичному складі), а також умови його настання, які складають підставу спричинення визначених юридичних наслідків; 2) будучи побудованим за правилами системності, дозволяє у практиці право реалізації правозастосування, а також у ході наукового аналізу визначати ті елементи, які є необхідними для спричинення визначеного юридичного наслідку, виключаючи «зайві» обставини, наявність або відсутність яких не впливає на відповідний юридичний наслідок.

Однак у цьому аспекті необхідно також звернути увагу на те, що специфікою наукової конструкції юридичного складу є невизначеність кількісного змісту відповідних елементів. Відомо, що до змісту юридичного складу входять юридичний факт і умови його настання, однак кількість умов є варіативною та залежить від конкретної причинно-наслідкової моделі, запровадженої нормою права або актом саморегулювання цивільних відносин. Таким чином, будь-який фактичний склад лише тоді набуває юридичного значення, коли він так чи інакше знаходить закріплення у нормах права. При цьому вони можуть бути закріплені як у гіпотезах, так і у диспозиціях та навіть санкціях правових норм. Так, не зважаючи на те, що дію диспозиції «викликає» гіпотеза, слід врахувати, що, якщо настануть передбачені гіпотезою обставини, то суб'єкти правовідносин мають здійснити або утриматись від здійснення юридично значимих дій. У свою чергу, здійснення таких дій приведе до певних правових наслідків. Останнє і доводить, що поведінка, передбачена диспозицією, є нічим іншим як юридично значущим фактом.

Юридичні склади призводять до певних правових наслідків. Саме це є істотною ознакою будь-якого фактичного складу, оскільки саме за нею здійснюється відмежування юридичного складу від юридично значимих фактів, які самі по собі правових наслідків не породжують.

В зв'язку із зазначеним проводиться наступна класифікація юридичних складів в теорії цивільного права України: за критерієм складності структури: юридичний склад із незалежним формуванням його елементів, юридичний склад із послідовним накопиченням елементів і юридичний склад із диференційованим структурним принципом його побудови.

Для першого характерно вільне накопичення елементів юридичного складу.

Для другого типу юридичного складу накопичення його елементів відбувається в нормативно встановленій послідовності. При цьому кожен елемент юридичного складу є умовою встановлення наступного. Юридичному складу із диференційованим структурним принципом побудови присутня варіативність накопичення юридичних фактів як у вільному порядку, одночасно із наявністю умов для послідовного формування елементів складу.

В Цивільному праві України непоодинокі випадки настання одного й того ж юридичного наслідку в процесі функціонування диференційованих юридичних складів. Такі юридичні склади мають назву альтернативних. Характерним для них є можливість спричинення незалежно один від одного тотожного наслідку. Поряд з альтернативним юридичним складом також існує бланкетний. Під ним слід розуміти юридичний склад, зміст елементів якого безпосередньо в правовій нормі не, але наводяться юридичні ознаки, з встановленням яких виникають відповідні наслідки. Переважна більшість юридичних наслідків у сфері реалізації судової влади породжується не дією одиничних юридичних фактів, а саме детермінується юридичними складами. Зазначена ситуація пояснюється низкою специфічних рис, якими характеризуються правові відносини у сфері реалізації судової влади, а також тими завданнями, які ставляться перед судовими органами у процесі реалізації своїх повноважень [3, с. 149].

Підсумовуючи вищевикладене, можна надати власне визначення юридичних складів як підстав виникнення, припинення та трансформації правових відносин у сфері реалізації судової влади. Так, під ними, на нашу думку, слід розуміти сукупність юридичних фактів, які утворюють певну систему, характеризуються взаємозалежністю, взаємодіють між собою, а також є необхідними та достатніми для виникнення, зміни або припинення правовідносин у сфері реалізації судової влади.

Література:

1. Исаков В. Б. Фактический состав в механизме правового регулирования. С.: Изд-во Саратовского ун-та. 1980. 128 с.
2. Красавчиков О. А. Юридические факты в советском гражданском праве М.: Госюриздат. 1958. 182 с.
3. Мельник О. Г. Теоретичні засади правовідносин в сфері реалізації судової влади: дис... канд. юрид. наук: 12.00.01. К., 2014. 190 с.

4. Прохоренко В. К. Методологические принципы общей динамики систем: монография. Минск: БГУ, 1969. 132 с.

Тарасюк Оксана Вадимівна, Зєвакіна Яна Андріївна
студентки 4-го курсу факультету адвокатури та антикорупційної діяльності
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник: к.ю.н., доцент Бабич І.Г.

НОВОВВЕДЕННЯ В СПАДКОВОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ В УМОВАХ ВІЙНИ

Повномасштабне вторгнення військ РФ на територію нашої держави, котре почалось 24 лютого 2022 року, спричинило вимушені зміни всього державного та суспільного механізму України. Такі зміни зокрема торкнулись й спадкового права з того боку, що перед багатьма громадянами України постало питання реалізації права на спадкування.

Чинне законодавство на період дії правового режиму висвітлює положення про те, що перебіг строку для прийняття спадщини або відмови від її прийняття зупиняється на час дії воєнного стану, але не більш як на 4 місяці. Тобто за загальним довоєнним правилом строк для прийняття спадщини становив 6 місяців з дня відкриття спадщини.

Проте зміни, які набули чинності 06.03.2022, додали до цього терміну ще 4 місяці. Розрахунок строку для кожної конкретної відкритої справи до воєнного стану виглядатиме так – якщо до 6 березня 2022 року шестимісячний спадковий строк не закінчився, то він автоматично продовжується ще на 4 місяці і становить 10 місяців, а якщо він закінчився під час воєнного стану, але до 06.03.2022, далі діє старе правило, згідно з яким строк прийняття спадщини або відмови від неї не продовжується і становить 6 місяців [1].

За загальним правилом, для відкриття спадкової справи спадкоємець повинен подати/надіслати нотаріусу заяву про прийняття спадщини. Якщо кредитор є ініціатором, він повинен пред'явити відповідну вимогу про наявність невиконаного спадкодавцем зобов'язання.

В умовах воєнного стану, коли численні громадяни переселені, а деякі території України перебувають під окупацією, уряд спростив процедуру

спадкування. Таким чином, зацікавлені особи мають право звернутися до будь-якого нотаріуса України для відкриття спадкового провадження незалежно від останнього місця проживання померлого [2].

За загальним правилом, при порушенні спадкової справи нотаріус повинен вчинити ряд обов'язкових дій, пов'язаних з функціонуванням Спадкового реєстру, зокрема перевірити наявність/відсутність раніше відкритої спадкової справи, спадкового договору, заповіту. та зареєструвати спадкову справу у Спадковому реєстрі.

Важливо, що в умовах воєнного стану нотаріус може відкрити спадкову справу без використання спадкового реєстру (якщо доступ обмежений). Але при поновленні доступу до спадкового реєстру нотаріус повинен протягом п'яти робочих днів перевірити наявність заведеної спадкової справи, спадкового договору та заповіту.

Законодавство на тему прийняття спадщини, якщо спадкоємець перебуває за кордоном, не змінилося через воєнний стан. Щоб прийняти нерухомість у спадщину в Україні, коли йде війна, потрібно написати заяву про прийняття спадщини, засвідчити, що це ви її підписали, і надіслати документ нотаріусу в Україні поштою. Отже, успадкування нерухомості під час війни регулюється змінами в законодавстві, спричиненими переміщенням українців всередині країни. Серед основних – будь-який нотаріус може відкрити спадкову справу, а строк для прийняття спадщини (6 місяців) почнеться після скасування воєнного стану в Україні.

Заповіти військовослужбовців Збройних Сил, інших утворених відповідно до законів військових формувань, а також працівників правоохоронних (спеціальних) органів, органів цивільного захисту, які залучаються до здійснення заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі та стримування збройної агресії іноземної держави, можуть бути посвідчені командиром (керівником) цих формувань (органів) або іншою уповноваженою ним особою з наступним направленням цих заповітів через Генеральний штаб Збройних Сил України. Силами, Міноборони, відповідним правоохоронним (спеціальним) або іншим органом Міністерству юстиції або його територіальному органу забезпечити їх реєстрацію нотаріусів у спадковому реєстрі. Начальник (установи, де створено ділянку) для військовополонених може посвідчити заповіт військовополоненого [3].

Таке нововведення виглядає спірним з огляду на вичерпний перелік посадових, службових осіб (статті 1251, 1252 ЦК України), які мають право

посвідчувати заповіти. Розширення кола таких осіб можливе лише шляхом внесення змін до Цивільного кодексу України. Більше того, навіть у Порядку посвідчення заповітів і довіреностей, прирівняних до нотаріально посвідчених, затвердженому постановою Кабінету Міністрів України від 15.06.1994 р. № 419 (із змінами, внесеними постановою від 06.07. № 940 ін. особа, уповноважена таким командиром (начальником) [1].

Слід звернути увагу на нечіткість положень, які надають право посвідчення заповіту «іншій уповноваженій командиром (старшиною) особі». Незрозуміло, як таке повноваження буде реалізовано, а посвідчення заповітів цими особами, безсумнівно, призведе до численних судових розглядів.

Отож, в умовах дії правового режиму воєнного стану на всій території України спадкове право зазнало змін, котрі стосуються місця відкриття спадщини, терміну прийняття спадщини, відкриття спадкової справи, переліку осіб, котрі мають право посвідчувати заповіти та інше. Всі ці механізми мають свої особливості.

Література:

1. Проблеми здійснення спадкових прав в умовах воєнного стану. 2022. URL: <https://sud.ua/uk/news/blog/251193-problemi-zdiysnennya-spadkovikh-prav-v-umovakh-voyennogo-stanu>
2. Спадкування під час війни: роз'яснення юриста. *Право юриста*. 2022. URL: <https://pravo.ua/spadkuvannia-pid-chas-viiny-roz-iasnennia-iurysta/>
3. Спадкування під час воєнного стану. *Громадський простір*. 2022. URL: <https://www.prostir.ua/?library=spadkuvannya-pid-chas-vojennoho-stanu>

Цапенко Марія Володимирівна

студентка 3 курсу судово-адміністративного факультету

Національний університет «Одеська юридична академія»

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Спасова К.І

ОСОБЛИВОСТІ УКЛАДЕННЯ ДОГОВОРУ ПІДРЯДУ

На сьогодні договори мають надзвичайно важливе значення в нашому суспільстві, яке сформовано на ринкових відносинах, через те що, саме вони є основою даного механізму, зокрема і договір підряду.

Він вважається одним із найстаріших договорів цивільного права, оскільки перші згадки про нього зустрічаються у римському праві, де договір підряду тоді розглядався як різновид договору найму речей, робіт чи послуг.

Цивільний Кодекс України містить таке визначення поняття договору підряду, як «домовленість двох сторін, за якою одна сторона (підрядник) зобов'язується на свій ризик виконувати певну роботу за завданням другої сторони (замовника), а замовник зобов'язується прийняти та оплатити дану роботу». Роботи можуть бути будь-якого характеру від будівництва до розробки інтелектуальних продуктів, наприклад, комп'ютерної програми. Але мета завжди одна – це матеріальний результат [1].

Договори підряду часто можна сплутати через те, що їм притаманні риси трудового договору, купівлі-продажу, договору поставки та деяких інших.

Найближчий до договору підряду є трудовий договір, тому що стосуються суті процесу праці. У зв'язку з цим межа між ними стає недостатньо чіткою, особливо це помітно на прикладі трудових угод. Тут необхідно розуміти, що за договором підряду заказнику необхідний саме результат роботи підрядника. А стосовно трудового договору, то роботодавець зацікавлений у виконанні підлеглим певної професійної трудової функції, тобто упор йде на організацію самого процесу праці.

Істотними умовами договору підряду вважають предмет договору, строки початку та закінчення робіт.

Таким чином, щодо предмета договору із судової практики можна зробити такий висновок: під предметом договору підряду суди, як правило, розуміють зміст, види та обсяг робіт, що підлягають виконанню. Також для визначення предмета договору підряду необхідно вказати об'єкт, на якому роботи мають бути здійснені, та результат, до якого мають привести підрядні роботи.

Тривалість терміну визначається угодою між замовником та підрядником. Як правило, на визначення терміну закінчення роботи істотно впливає позиція підрядника, оскільки йому необхідно спланувати роботу таким чином, щоб якісно виконати її відповідно до завдання замовника. Бувають випадки, що строк не встановлений, тоді підряднику необхідно виконати роботу у розумні рядки відповідно до характеру та обсягів роботи, враховуючи всі обставини.

Ціна роботи включає компенсацію витрат підрядника та належну йому винагороду. Ціна у договорі може бути визначена у кошторисі, який стає частиною договору з моменту підтвердження його замовником. Під час виконання роботи він може бути приблизним чи твердим. Якщо ж виникла потреба у проведенні додаткових робіт і у значному перевищенні певної приблизно ціни роботи, то підрядник зобов'язаний своєчасно попередити звідси замовника. Замовник, який не погодився на перевищення зазначеної у договорі підряду ціни роботи, має право відмовитись від договору. У цьому випадку підрядник може вимагати від замовника оплати ціни за виконану частину роботи. Підрядник, своєчасно не попередив замовника необхідність перевищення зазначеної у договорі ціни роботи, зобов'язаний виконати договір, зберігаючи декларація про оплату роботи з ціни, визначеної у договорі.

Серед окремих видів підряду можна виділити: будівельний, побутовий, на виконання проектних, пошукових робіт, проведення дослідно-конструкторських і науково-дослідних робіт.

Пропоную розглянути, наприклад, будівельного підряду. Актуальність вибору цього виду договору підряду пов'язана з повномасштабним вторгненням російської федерації 24 лютого 2022 на територію України. За цей час зафіксовано чимало випадків руйнувань житлової інфраструктури, торгово-розважальних центрів, лікарень, а також дошкільних, загальноосвітніх та вищих навчальних закладах, які необхідно буде відновлювати найближчим часом. З початку війни більше ніж п'ятнадцять тисяч багатоповерхівок та сто п'ятнадцять тисяч приватних будинків були пошкоджені або зруйновані. І тому суттєво зріс попит на відновлювання будівель [2].

Під відновленням об'єктів ми розуміємо, виконання ремонтних робіт та спорудження нових будівель. Тобто спочатку замовнику необхідно надати всі необхідні умови для підрядника, такі як будівельний майданчик, всю дозвільну та проектну документацію, одразу після цього підрядник виконує завдання в установлені строки, а далі замовнику залишається прийняти закінчені роботи та сплатити їх. [3]

В результаті проведеного аналізу за норм чинного цивільного законодавства можна зробити такий висновок: договір підряду має низку відмінностей та особливостей від суміжних угод, чим є унікальним. Він регулює комплексне коло суспільних відносин, отже є невід'ємною їх частиною в сучасному світі.

Література:

1. Договір підряду. URL:
https://wiki.legalaid.gov.ua/index.php/%D0%94%D0%BE%D0%B3%D0%BE%D0%B2%D1%96%D1%80_%D0%BF%D1%96%D0%B4%D1%80%D1%8F%D0%B4%D1%83
2. Війна росії проти України. URL:
<https://www.radiosvoboda.org/a/rosiya-ukrayina-zahroza-viyny/31703318.html>
3. Відновлювання будівель. URL:
<https://hmarochos.kiev.ua/2022/10/04/mij-budynok-zrujnuvala-vijna-yak-ukrayinczi-vidbudovuyut-svoyi-pomeshkannya/>
4. Кривенко Ю.В., Спасова К.І. Укладання та реалізація договору підряду. *Часопис цивілістики*. №43. 2021. С. 41-45. URL:
<http://clj.nuoua.od.ua/archive/43/8.pdf>
5. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 № 435-IV URL:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>

Шестакова Анна Едуардівна

студентка 2-го курсу факультету адвокатури та антикорупційної діяльності

Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Бабич І.Г.

ОСОБЛИВОСТІ СПАДКУВАННЯ В ПЕРІОД ДІЇ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ

Спадкування виступає доволі складною системою, до складу якої входять правовідносини, що виникають у зв'язку з відкриттям спадщини, правовідносини, що виникають у зв'язку з охороною майна, що підлягає

спадкуванню, правовідносини з приводу прийняття або відмови від неї, правовідносини стосовно виконання заповіту в цілому [1, с. 91].

Як відзначає Михайлів М., перехід прав та обов'язків в порядку універсального спадкування може здійснюватися трьома шляхами: за законом, за заповітом або ж у змішаній формі. При цьому, спадкування як таке в зазначеному вище порядку може здійснюватися тільки з моменту, коли відбулося відкриття спадщини та в разі, якщо всі формальності даного процесу були виконані (наприклад, складено заповіт в разі спадкування за заповітом) [2, с. 23].

Впровадження 24.02.2022 року Указом Президента України на території України правового режиму воєнного стану та власне пряма збройна агресія внесла доволі активні зміни в усі сфери людського життя, зокрема, на відносини спадкування, в процедуру яких були внесені значні зміни з моменту запровадження воєнного стану.

Доцільно було б звернутися до положень статті 1270 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України) де встановлений загальний строк прийняття спадщини, який розпочинається з моменту її відкриття, тобто, з моменту фактичної смерті особи, або визнання її у встановленому порядку померлою. Даний строк становить шість місяців. Тобто, подальші дії спадкоємців полягають у звернення із заявою про прийняття спадщини до нотаріуса, а в разі якого відсутності до відповідного органу самоврядування. Проте, воєнний стан дещо змінив цю процедуру, оскільки Постановою «Деякі питання нотаріату в умовах воєнного стану» від 28.02.2022 року №164 було зупинено перебіг строку, протягом якого така спадщина мала б бути прийнята, проте, перебіг такого строку не може бути зупиненим більш ніж на 4 місяці [3].

Стаття 1221 ЦК України визначає те, що місце відкриття спадщини – це останнє місце проживання особи (тобто, спадкодавця). Проте, введення воєнного стану також вплинуло на цю норму, саме тому, особа – спадкоємець може вернутися до будь якого нотаріусу на території України, а той в свою чергу повинен відкрити спадкову справу та внести всі відповідні відомості до Спадкового реєстру. В разі, якщо нотаріус не має доступу до Спадкового реєстру, чинним законодавством на нього покладається обов'язок із заведенням спадкової справи, і подальшим внесення відповідних відомостей до Спадкового реєстру, що повинно бути здійснено протягом 5-ти днів з моменту відновлення доступу до Реєстру [4].

Слід також відзначити те, що в період воєнного стану свідоцтво, що посвідчує право на спадщину може бути видано виключно після закінчення

строку для прийняття спадщини, в той час як строк її прийняття або відмови від неї зупиняється, але не більш ніж на 4 місяці. Однією із гарантій, що забезпечує захист від зловживання правами в воєнний час виступає те, що видача свідоцтва, що посвідчує право на спадщину не можливе в разі, якщо спадкування здійснювалося із заведенням справи, проте, відомості про це не були внесені в реєстр через відсутність доступу до нього. В такому випадку особа може отримати таке свідоцтво виключно тоді, коли відповідні дані будуть занесені в реєстр.

Положення Закону України «Про нотаріат» визначають те, що свідоцтво про право на спадщину видається виключно за місцем її відкриття, а тому, справи які були заведені та власне свідоцтва про право на спадщину повинні бути передані відповідним нотаріусам за останнім місцем проживання спадкодавця, на що наголосила Нотаріальна палата України.

Також, Постановою КМУ було внесені зміни до Порядку державної реєстрації заповітів та спадкових договорів у Спадковому реєстрі, суть яких полягає у тому, що на період дії воєнного стану не тільки нотаріуси зможуть посвідчувати заповіти та договори військовослужбовців та інших осіб, залучених до стримування та відсічі збройній агресії. Такі дії можуть тепер також можуть вчинятися командиром або спеціально уповноваженою ним особою. В подальшому такий заповіт або договорів через Генштаб або МО надсилається до територіального органу Мінюсту за місцем проживання такої особи із подальшим внесенням відповідних даних до реєстру. В подальшому, територіальний орган має протягом двох днів передати такі документи відповідному державному реєстратору, а той в свою чергу має їх зареєструвати протягом трьох днів [5].

Отже, можна сказати про те, що у зв'язку з введенням правового режиму воєнного стану та власне необхідності пристосування певних найбільш необхідних правовідносин процедура спадкування зазнала доволі стрімких змін, що мають позитивний характер тощо.

Література:

1. Фурса Є. Спадкування з іноземним елементом: порівняльний аспект, теорія і практика. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. 2013. № 4 (98). С. 9.

2. Михайлів М. Спадкування за заповітом в умовах ре кодифікації цивільного законодавства України. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 10. С. 22–26.

3. Деякі питання нотаріату в умовах воєнного стану: Постанова Кабінету Міністрів України від 28 лютого 2022 р. № 164. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/164-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення: 22.11.2022).

4. Особливості спадкування під час воєнного стану. URL: https://jurliga.ligazakon.net/news/211712_osoblivost-spadkuvannya-pdchas-vonnogo-stanu (дата звернення: 22.11.2022).

5. Відтепер командири мають право посвідчити заповіти підлеглих. URL: <https://armyinform.com.ua/2022/08/17/minyust-vidteper-komandyrymayut-pravo-posvidchyty-zapovity-pidleglyh/> (дата звернення: 22.11.2022).

Ястреб Ірина Ігорівна

студентка 3-го курсу факультету цивільної та господарської юстиції

Національного університету Одеська юридична академія

Науковий керівник: ас. Веретільник А.І.

СПАДКУВАННЯ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Питання реалізації права на спадкування стало актуальним у зв'язку з введенням в країні воєнного стану від 24.02.2022 року. І перед тим як розглянути основні зміни у прийнятті спадщини під час воєнного стану вважається необхідним почати з визначення самого поняття спадкування.

Ст. 1216 ЦК України містить дефініцію поняття спадкування, де зазначено, що спадкування – це перехід прав та обов'язків від фізичної особи, яка померла, до його родичів або інших осіб [1]. На сьогоднішній день питання щодо спадкування в період воєнного стану регулюється постановою КМ України «Деякі питання нотаріату в умовах воєнного стану» від 28.02.2022 року № 164 [2] та іншими наказами та змінами в нормативно-правових актах.

У зв'язку з військовою агресією рф безліч громадян України були вимушені покинути свої домівки та поїхати в більш безпечне місце задля захисту свого життя не тільки на безпечні території України, а й за її межі. Якщо говорити про органи які здійснюють нотаріальні дії закордоном, то відповідно до статті 38 ЗУ «Про нотаріат» до них відносять консульські установи та дипломатичні представництва України [3]. У такому випадку заяву про прийняття спадщини спадкоємець подає до вище зазначених установ.

Але є ще не менш цікаві варіанти реалізації права на спадщину. Наприклад, заяву можна направити нотаріусу поштою на підконтрольній території України, попередивши його про це. Заява обов'язково повинна бути нотаріально завірена нотаріусом тієї країни в якій особа перебуває. Крім того, необхідно буде зробити переклад заяви на українську мову, який буде нотаріально завіреним.

Також, відповідно до останніх змін, що були внесені 02.06.2022 року до п.3 постанови КМУ №164 після введення воєнного стану, свідоцтво буде видаватись спадкоємцям через 10 місяців з моменту його смерті або оголошення особи померлою з дня смерті спадкодавця, а не через 6 місяців, як було раніше. Окрім цього, оформити на себе право власності та отримати свідоцтво про право на спадщину можливо, коли строк на прийняття спадщини був закінчений до

початку воєнного стану оскільки видача свідоцтва про право на спадщину до завершення воєнного стану обмежена.

В умовах воєнного стану, не виключають можливість технічних проблем з використанням Спадкового реєстру. Отже нотаріус може завести спадкову справу без використання реєстру. Однак, коли доступ до Спадкового реєстру буде відновлено, нотаріус протягом п'яти робочих днів має перевірити наявність заведеної спадкового договору, спадкової справи та заповіту. Але законодавчі обмеження передбачають, що видавати свідоцтва про право на спадщину у спадковій справі без використання Спадкового реєстру або до її реєстрації є забороненим. Це обумовлено тим, щоб не допустити зловживань щодо спадщини в воєнний час.

Через зміни в умовах воєнного стану заведення справ відбувається поза принципом територіальності, але фактично нічого кардинально не змінюється, тому що Цивільний кодекс є незмінним нормативно правовим актом, і там чітко визначається, що відкриття спадщини відбувається за останнім місцем проживання померлого або ж якщо місце проживання не є відомим – за місцезнаходженням нерухомого майна або його основної частини. Таким чином, справа все одно передається нотаріусом до іншого колеги, який знаходиться за місцем відкриття спадщини.

Не зайвим буде нагадати, що законодавством визначено перелік посадових, службових осіб, які мають право посвідчувати заповіти, які прирівнюються до нотаріально посвідчених, зокрема: особи органу місцевого самоврядування, командири (начальники) військових частин, установ та головні лікарі їх заступники з медичної частини або чергові лікарі лікарень та інші. Окремо необхідно зазначити, що під час воєнного стану заповіти військовослужбовців ЗСУ та інших працівників правоохоронних органів та органів цивільного захисту, можуть посвідчуватися командиром (начальником) цих формувань (органів) або іншою уповноваженою таким командиром (начальником) особою з обов'язковою подальшою реєстрацією таких заповітів у Спадковому реєстрі.

У будь якому разі, на сьогоднішній день є достатньо актуальних проблем у спадкуванні, які потребують вирішення. І до цих проблем слід виокремити наступне: знищення архівів або недоступність до них, що значно ускладнює процес прийняття спадщини; труднощі в визначенні статусів малолітніх або неповнолітніх дітей; проблеми, що виникають внаслідок недоступності до Спадкового реєстру, а також інші, соціальні, логістичні та географічні фактори.

Література:

1. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 № 435-IV.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>
2. Деякі питання нотаріату в умовах воєнного стану: Постанова Кабінету Міністрів України від 28 лютого 2022 р. №164. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/164-2022-п#Text>.
3. Про нотаріат: Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3425-12#Text>

ЗМІСТ

Харитонов Євген Олегович, Харитонova Олена Іванівна

ВІЙНА І АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СПАДКУВАННЯ3

Давидова Ірина Віталівна

УПРАВЛІННЯ УСПАДКОВАНИМ МАЙНОМ ДИТИНИ6

Данюк Леся Василівна, Булеца Сибілла Богданівна

ОСОБЛИВОСТІ ЗМІНИ СПАДКОВОГО ЗАКОНОДАСТВА УКРАЇНИ
ПРИ ВОЄННОМУ СТАНІ 10

Берназ-Лукавецька Олена Михайлівна

ОСОБЛИВОСТІ УМОВ КРЕДИТУВАННЯ У ПЕРІОД ВОЄННОГО
СТАНУ В УКРАЇНІ 16

Кірсанов Олексій Володимирович

КРЕДИТНИЙ ДОГОВІР: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД.....20

Маковецький Андрій Миколайович

ТЕРИТОРІАЛЬНА ГРОМАДА ЯК СУБ'ЄКТ ПРАВА ВЛАСНОСТІ ЗА
ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ22

Мошинська Яна Степанівна

ПІДСТАВИ ПОЗБАВЛЕННЯ БАТЬКІВ БАТЬКІВСЬКИХ ПРАВ ЗА
СІМЕЙНИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ25

Оскілко Олексій Олегович

ПОНЯТТЯ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВОГО ЗАХИСТУ ПРАВ
ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ28

Плюшко Дмитро Сергійович

ЩОДО АНАЛІЗУ ДОСВІДУ КРАЇН ЄС ІЗ ЗАСТОСУВАННЯ МЕДІАЦІЇ
ПРИ РОЗІРВАННІ ШЛЮБУ32

Шамота Олександр Володимирович

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРАВІ
УКРАЇНИ35

Шестакова Юлія Дмитрівна

ЩОДО ПОРЯДКУ ЗДІЙСНЕННЯ ІНВЕСТИЦІЙ В КОРПОРАТИВНІ
ПРАВА38

Антонюк Софія Любомирівна

ДИСПОЗИТИВНІСТЬ В СПАДКОВОМУ ПРАВІ.....42

Волянська Мар'яна

ДОГОВІР ДАРУВАННЯ В УКРАЇНІ У ПОРІВНЯННІ З ІНШИМИ
КРАЇНАМИ45

Герасименко Анастасія Юріївна

ПРАВОВА ПРИРОДА ЗОБОВ'ЯЗАНЬ З ВІДШКОДУВАННЯ ШКОДИ,
ЗАВДАНОЇ БЕЗ ВИНИ49

Горбик Дарина Віталіївна

«ОСОБЛИВІСТЬ ПРАВА НА ОBOB'ЯЗКОВУ ЧАСТКУ У СПАДЩИНІ»
.....52

Гребенюк Марія Іванівна

ПРАВО НА ЗАПОВІТ ТА ЙОГО РЕАЛІЗАЦІЯ У СУЧАСНИХ
УМОВАХ55

Дуб Вікторія Михайлівна

ПОНЯТТЯ РЕЧЕЙ. ВИДИ РЕЧЕЙ ЗА РИМСЬКИМ ПРИВАТНИМ
ПРАВОМ.....58

Ковальська Христина Іванівна

ПРАВОВЕ ПОЛОЖЕННЯ РИМСЬКОЇ ЖІНКИ60

Кривуля Єлизавета Олександрівна

СИСТЕМА РЕГУЛЮВАННЯ СУСПІЛЬНИХ ВІДНОСИН У ЧАСИ
ВОЄННОГО СТАНУ: ВІД РИМУ ДО СЬОГОДЕННЯ62

Кубрак Інна Юріївна

ЕЛЕКТРОННА ФОРМА ПРАВОЧИНУ65

Курочкіна Анжеліка Євгенівна

ПОНЯТТЯ ТА ОСНОВНІ ПРОБЛЕМИ ЗАХИСТУ ПЕРСОНАЛЬНИХ
ДАНИХ, ПРАВИЛА GDPR.....68

Логвінова Ксенія Вікторівна

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ІНСТИТУТУ
СПАДКУВАННЯ ЗА ЗАКОНОМ71

Максимчук Дарина Андріївна

ОСОБЛИВОСТІ РОЗПОДІЛУ СПАДЩИНИ ПІСЛЯ СМЕРТІ ОДНОГО З ПОДРУЖЖЯ 74

Пашинін Ілля Олегович

ДЖЕРЕЛА ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА УКРАЇНИ..... 76

Перерва Дмитро Миколайович

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА. КРИПТОВАЛЮТА. NFT. 80

Полегенька Вікторія Сергіївна

ПРАВОВІ ВІДНОСИНИ МІЖ БАТЬКАМИ ТА ДІТЬМИ 83

Пуха Артем Миколайович

ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ ЮРИДИЧНИХ СКЛАДІВ 85

Тарасюк Оксана Вадимівна, Зєвакіна Яна Андріївна

НОВОВВЕДЕННЯ В В СПАДКОВОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ В УМОВАХ ВІЙНИ 89

Цапенко Марія Володимирівна

ОСОБЛИВОСТІ УКЛАДЕННЯ ДОГОВОРУ ПІДРЯДУ 92

Шестакова Анна Едуардівна

ОСОБЛИВОСТІ СПАДКУВАННЯ В ПЕРІОД ДІЇ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ 94

Ястреб Ірина Ігорівна

СПАДКУВАННЯ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ 98

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

**ШЕРЕШЕВСЬКІ ЧИТАННЯ:
СПАДКОВЕ ПРАВО
В УМОВАХ ВІЙНИ**

МАТЕРІАЛИ
Всеукраїнської наукової конференції

м. Одеса, 8 грудня 2022 року

*За загальною редакцією
доктора юридичних наук, професора Є. О. Харитонова*

Електронне видання

Формат 60x84/16.
Ум-друк. арк. 5,28

Видавець ПП «Фенікс»
(Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 1044 від 17.09.02).
Україна, м. Одеса, 65009, вул. Зоопаркова, 25.
e-mail: fenix-izd@ukr.net
www.feniksbooks.com